जल, जमीन र जंगल हाम्रो सरोकार, कृषि क्षेत्रको विकास अर्थतन्त्रको आधार

कृषि जर्नल
Agriculture Journal

मासिक

कृषि जर्नल २०८१ साउन (krishijournal–2024, (July-August)

दर्ता नं. का.जि.प्र.का.द.नं. १३६/२०६२/०६३

जल, जमीन र जंगल हाम्रो सरोकार, कृषि क्षेत्रको अस्तित्वको आधार

कृषि जर्नल

Agriculture Journal मासिक

काठमाडौं जि.प्र.का.द.नं. १३६/०६२/०६३

वर्ष-२०, अङ्क १२१ साउन ०८१

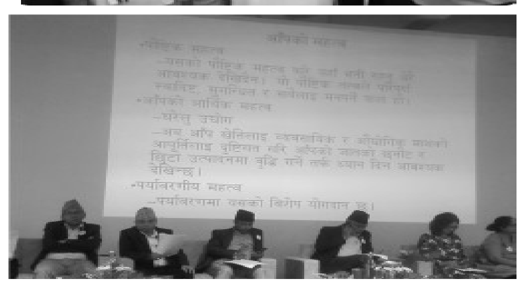

यस अङ्कमा

१. कृषि विकासको सवाल र सञ्चारको महत्व माथि संवाद ३
२. कृषि अनुदानमा कागजी किसान सक्रिय ५
३. कृषि नै पहिलो आधार :विज्ञहरू १०
४. केरा खेती प्रविधि १२
५. लिची खेती प्रविधि १३
६. कृषि हाम्रो संस्कार हो : सभामुख घिमिरे १४
७. आँपको सांस्कृतिक महत्व र व्यवसायिकरणमा जोडदिन्छु : मन्त्री अधिकारी १६
८. मेटाराइजीयम ढुसीको प्रयोगबाट खुम्रेकीराको प्रविधि १७
९. विना धितो ऋण चाहिन्छ : किसानहरू २०
१०. कसरी फाइदा लिन सकिन्छ मौरीजन्य उत्पादनबाट २१
११. कृषिका तीन सय पुल कर्मचारी आन्दोलित २३
१२. भारतमा १०९ उच्च उपज,बाली प्रजातिहरू जलवायु-उत्थानशील २५

13.Climate finance isn't working for Indigenous Peoples 27
14. Indigenous Peoples show how 28
15.Accelerating the Empowerment of Rural Women 29
16. Savouring heritage through forgotten foods 30
17.Women farming for bigger and better yields in Nepal 31
18.Who are Indigenous Peoples? 33
19. Restricted local food .... Gaza Strip 34
20.Need to High-Level ... 36

व्यक्तिगत मूल्य रु. १००/-
संस्थागत मूल्य रु. २००/-

प्रकाशक : कृषि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रकाशन प्रा.लि
सल्लाहकार : कृष्ण कोपिला, छविन्द्रराज कँडेल
प्रधान सम्पादक : धनबहादुर मगर
मुख्य कार्यालय : बागबजार २८, टौखेल मच्छेगाउँ ९, चन्द्रागिरी नगरपालिका
फोन : ०१४२८८७४३, मोवाईल नं. ९८४१४४५७५३, मुद्रण : प्रिन्ट स्काई, भुरुङ्खेल, काठमाडौं
website : www.krishijournal.com.np, इमेल : krishijournal@yahoo.com

सम्पादकीय

जलवायुको सामाना गर्न प्राकृतिकमैत्री खेतीपातीमा जोड जरुरी छ

इतिहासकै सबैभन्दा कठिन वातावरणीय तथा सामाजिक परिस्थितिबाट गुज्रिरहेका छौं । खाद्य, जलवायू र स्वास्थ्य संकट विश्वव्यापि रुपमा नै निकै पेचिला बन्दै गएका छन् । यसको प्रत्यक्ष र परोक्ष प्रभावल हाम्रो खानाको वन्दोबस्त गर्ने कृषि व्यवस्था निरन्तर ओरालो यात्रामा छ । बहुसंख्यक यूवा किसान किसानीबाट घरवार नचलेर शहर हुदै विदेश पलायन भएका छन् ।

११ लाख हेक्टर भन्दा बढि खेतीयोग्य जमिन बाँझो भएको छ र यो हुने क्रम निरन्तर बढ्दैछ । खानेकुराको आयात र महँगी आकासिँदो छ ।

खाद्यान्य आयातबाट देश अहिले थलिएको छ । यसरी आयातित खाद्यान्न पत्रु छ भने यसको समेत महँगी र अभाव दिनदिनै बढिरहेको छ । यसले आम मानिसको दैनिक खाद्य व्यवस्था झनै कष्टकर बन्दै गइरहेको छ । खासगरि, हाम्रा सामाजिक र राजनैतिक व्यवहारले गर्दा सिमान्तकृत हुन बाध्य जनसमुदाय झनै अप्ठेरोमा परेका छन् । यस्ता समुदायमा मुख्यतः ग्रामीण भेगका खेतिपाति गर्ने ज्यालादार श्रमिक, किसानी गर्ने महिला, बालबालिका, दलित, जनजाति, सडकमा रहेका मानिस, शहरमा दैनिक ज्यालादारी गर्ने मजदुर, साना व्यापारी र उद्यमीहरू छन् । आफ्नो रोजगारी र आम्दानी गुमाउदै गएका यी समुदायको खाद्य सुरक्षाको अवस्था विकराल बन्दैछ । यो वास्तविकता स्विकार गर्न नसकेको राजनैतिक तथा प्रशासनिक नेतृत्व मुकदर्शक सावित भएको छ भने यसमाथी निर्मम भएर प्रश्न उठाउन नागरिक समाज र सञ्चार जगत समेत चुक्दै गएको अनुभुति भएको छ ।

खासगरी, स्थानीय विशेषतामा आधारित रैथाने कृषि व्यवस्था उन्नत बनाउन नसक्दा खानेकुराको वन्दोवस्तमा पराधिन हुन परेको हो। हाम्रो जस्तो प्राकृतिक जैविक श्रोतमा प्रशस्ति भएको देशको स्थानीय विशेषतामा आधारित कृषि नै प्राथामिकताको उत्पादन क्षेत्र हो । यसको बलियो जग बिना कृषि उद्यमको विकास र कृषिको औधोगिकरण कोरा कल्पना मात्र हो । तसर्थ, सबैभन्दा पहिला कृषि उत्पादनलाई बढाउने कुरा नै महत्वपूर्ण खुट्किलो हो । यसरी हेर्दा, बाह्य दवाव र दुष्प्रभावबाट जोगाउँदै आज र भविष्यका सन्ततिको खानेकुराको वन्दोवस्त र दैनिक जिवनका अन्य आवस्यकता पुरा गर्न हाम्रो मौलिक कृषि अझ उन्नत बनाउन सबैको सुझबुझ र सार्थक प्रयत्नहरू महत्वपूर्ण छन् । यसर्थ खेतीपातीको दीर्घकालीन प्रणालीको मार्गचित्र बनाउँदै तत्कालको खाना, रोजगारी र आम्दानी बढाउनका लागि खेतीपातीको बन्दोबस्त गर्न आजैदेखि जुट्नु परेको छ । हाम्रो खानाको वन्दोबस्त गर्ने मौलिक संस्कृतिमा आधारित बोलीचालीमा निर्वाहमुखी भनिने आत्मर्निभर कृषि प्रणाली मुलतः पहाडी भूभाग, पर्यावरण र हावापानीमा आधारित छ । यसका आफ्नै विशिष्ट सम्भावना र सीमाहरू छन । हिमाली क्षेत्र हाम्रो मात्र हैन दक्षिण एसियाकै पानीको मुख्य श्रोत हो भने उच्चकोटीका औषधीजन्य जडिबुटीको अपार भण्डार र पशुपालनका लागि उपयुक्त क्षेत्र पनि हो। जैविक विविधताको भण्डार पहाड र चुरेक्षेत्र फलफूल, तरकारी, बीउ तथा उच्च मुल्यका कृषि उपजको सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो । उपत्यका र तराईका समथर मलिला फाँटहरू अन्नबाली, तरकारी र फलफूलका लागि उपयुक्त क्षेत्र भए तापनि बढ्दो बसाइसराइसँगै सहरिकरण र जनसङ्ख्याको उच्च चाप खेपिरहेको क्षेत्र समेत हो । जलवायू परिवर्तनको प्रभावले पानीचक्रमा आएको फेरवदलसँगै यि क्षेत्रको वातावरणीय सन्तुलन र जैविक विविधता, सबै खल्बलिएर धरासायी हुँदै गएका छन् । यि वास्तविकतालाई मध्यनजर गर्दै स्थानीय विशेषता अनुसारका मौलिक प्रविधि उपयोग गर्ने र स्थानीय साधन, श्रोत र सीपको उपयोग हुने पर्यावरण मैत्री कृषि प्रणालीको ढाँचा विकास गर्नु अहिलेको आवश्यकता हो ।

यस अर्थमा, स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित हाम्रो परम्परागत एकीकृत खेती प्रणालीलाई उन्नत बनाउने मार्गचित्र नै एउटा मुख्य प्रस्थानविन्दु हो। यसका लागि प्रकृतिसम्मत कृषि प्रणालीका मुलभुत (पर्यावरणीय सन्तुलन, सह(अस्तित्वको सम्मान, प्राकृतिक पोषण चक्रको उपयोग, जनस्वास्थ्यप्रतिको सजगता, सहकार्य, समतामूलक र दिगो समृद्धि जस्ता) मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू अवलम्बनका आधारमा स्थानीय साधन, श्रोत र प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरी नेपालको कृषि क्षेत्रलाई जैविक ढाँचामा रूपान्तरण गर्न आवश्यक नीतिगत र संस्थागत व्यवस्था एवम कार्ययोजना बनाउनु पर्नेछ ।

हामीले मुलुकलाई आधारभुत खाद्यवस्तुमा आत्मनिर्भर बनाउने र तुलनात्मक लाभका कृषि उपजको प्रवर्द्धनबाट आयात प्रतिस्थापन, रोजगारी र आम्दानीमा वृद्धि गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित हुन ढिलाई गर्न सक्दैनौ । रासायनिक मल, विषादी र अन्य कृत्रिम रसायन रहित कृषि प्रणालीबाट उत्पादित स्वस्थकर खानेकुराको उपलब्धता र पहुँच बढाउने, स्थानीय विशेषतामा आधारित एकीकृत खेती प्रणाली प्रवर्द्धन गर्ने, स्रोतहरूको पुर्नउत्पादनमा आधारित कम लागतको कृषि प्रणाली अपनाउने र आर्थिक रूपले सबल, सामाजिक न्याय र समानतामा आधारित र दिगो पर्यावरणका सिद्धान्तका आधारमा कृषि क्षेत्रलाई उत्पादनशील र प्रतिस्पर्धी बनाउदै किसान संकृतिको सम्मान बढाउँदै लैजान दिशावोध गर्नु पर्नेछ ।

प्रकृतिसम्मत कृषि पद्धति अपनाउन उत्पादनशील जमिन, दक्ष जनशक्ति र श्रम, लगानी र पुँजीको प्रभावकारी परिचालन गरी माटोको उर्वराशक्तिको व्यवस्थापन, रोग तथा कीरा व्यवस्थापन, बाली वा उत्पादनपछिको प्रशोधन, भण्डारण र बजारीकरणका लागि नियमन एवम प्रमाणीकरण यसका मुल आयामहरू हुन । दिगोपनलाई किसानको खेती गर्ने जमिनको आकार र पहुँचले पनि असर पार्छ । प्रतिकुल अवस्था सहन सक्ने बाली तथा बस्तुभाउका जात विकास गर्ने, आयातित कृषि सामग्रीप्रतिको निर्भरता घटाउदै स्वदेशमा उपलब्ध साधन, स्रोतको प्रभावकारी उपयोग गरी जलवायु जोखिम सम्बोधन र वातावरणीय दिगोपना बढाउने जस्ता उपायहरू प्रवर्द्धन गर्न संक्रमणकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन रणनीतिक प्रस्थानविन्दु तय गर्न आवश्यक छ । मुख्यतः उत्पादन र उपभोगका सबै आयामहरूको दिगो प्रवर्द्धनमा जोड दिने स्पष्ट मार्गचित्र बनाउनु पर्नेछ ।

कृषि विकासको सवाल र सञ्चारको महत्व माथि संवाद

काठमाडौं साउन ११, खाद्यका लागि कृषि अभियान र कृषि पत्रकार एशोसिएसन अनाजको आयोजनामा कृषि विकासको सावलमा संवाद कार्यक्रम अगाडि बढाइयो । सम्वाद हामी अहिले इतिहासकै सबैभन्दा कठिन वातावरणीय तथा सामाजिक परिस्थितिबाट गुज्रिरहेका छौं । खाद्य, जलवायू र स्वास्थ्य संकट विश्वव्यापि रुपमा नै निकै पेचिला बन्दै गएका छन् । यसको प्रत्यक्ष र परोक्ष प्रभावल हाम्रो खानाको वन्दोबस्त गर्ने कृषि व्यवस्था निरन्तर ओरालो यात्रामा छ । बहुसंख्यक युवा किसान किसानीबाट घरवार नचलेर सहर हुदै विदेश पलायन भएका छन् । ११ लाख हेक्टर भन्दा बढि खेतीयोग्य जमिन बाँझो भएको छ र यो हुने क्रम निरन्तर बढ्दैछ । खानेकुराको आयात र महँगी आकासिँदो छ ।

कोभिड १९, रसिया-युक्रेन, इजरायल(प्यालेष्टाइन युद्धका बाछिटाले हाम्रो खाद्य प्रणालीमा परेको प्रभावसँगै सतहमा आएका बढदो तापक्रम, माटोको मरण, पानीचक्रको अनिश्चितता, प्रकृति तथा जैविक विविधता विघटनका साथै वातावरण, खाना र जिवनशैलीले जनस्वास्थ्यमा देखिएका समस्या निकै त्रासदीपूर्ण छन् । अहिले जलवायू परिवर्तन र कृत्रिम रसायन तथा विषादीले सबैभन्दा धेरै प्रभाव स्थानीय खेतिपाती र जनस्वाथ्यमा परेकोछ, जसले हाम्रो समग्र खाद्य प्रणाली नै तहसनहस हुने अवस्था सृजना भएको छ ।

खाद्यान्य आयातबाट देश अहिले थलिएको छ । यसरी आयातित खाद्यान्न पत्रु छ भने यसको समेत महँगी र अभाव दिनदिनै बढिरहेको छ । यसले आम मानिसको दैनिक खाद्य व्यवस्था झनै कष्टकर बन्दै गइरहेको छ । खासगरि, हाम्रा सामाजिक र राजनैतिक व्यवहारले गर्दा सिमान्तकृत हुन बाध्य जनसमुदाय झनै अप्ठेरोमा परेका छन् । यस्ता समुदायमा मुख्यतः ग्रामीण भेगका खेतिपाति गर्ने ज्यालादार श्रमिक, किसानी गर्ने महिला, बालबालिका, दलित, जनजाति, सडकमा रहेका मानिस, शहरमा दैनिक ज्यालादारी गर्ने मजदुर, साना व्यापारी र उद्यमीहरू छन् । आफ्नो रोजगारी र आम्दानी गुमाउदै गएका यी समुदायको खाद्य सुरक्षाको अवस्था विकराल बन्दैछ ।

यी र यस्ता समस्याको कारक र परिणामको भागिदार दुबै बनेको कृषि क्षेत्रको समस्या समष्टिमा संवोधन नगरी आम जनसमुदायको खाना र दैनिक जिवनका न्यूनतम आवस्यकता पुरा हुदैनन् भन्ने कुरामा अब कुनै दुविधा छैन । तर यो वास्तविकता स्विकार गर्न नसकेको राजनैतिक तथा प्रशासनिक नेतृत्व मुकदर्शक सावित भएको छ भने यसमाथी निर्मम भएर प्रश्न उठाउन नागरिक समाज र सञ्चार जगत समेत चुक्दै गएको अनुभुति भएको छ ।

खासगरी, स्थानीय विशेषतामा आधारित रैथाने कृषि व्यवस्था उन्नत बनाउन नसक्दा खानेकुराको वन्दोवस्तमा पराधिन हुन परेको हो। हाम्रो जस्तो प्राकृतिक जैविक श्रोतमा प्रशस्ति भएको देशको स्थानीय विशेषतामा आधारित कृषि नै प्राथामिकताको उत्पादन क्षेत्र हो । यसको बलियो जग बिना कृषि उद्यमको विकास र कृषिको औधोगिकरण कोरा कल्पना मात्र हो । तसर्थ, सबैभन्दा पहिला कृषि उत्पादनलाई बढाउने कुरा नै महत्वपूर्ण खुट्किलो हो । यसरी हेर्दा, बाह्य दवाव र दुष्प्रभावबाट जोगाउँदै आज र भविष्यका सन्ततिको खानेकुराको वन्दोवस्त र दैनिक जिवनका अन्य आवस्यकता पुरा गर्न हाम्रो मौलिक कृषि अझ उन्नत बनाउन सबैको सुझबुझ र सार्थक प्रयत्नहरू महत्वपूर्ण छन्। यसर्थ खेतीपातीको दीर्घकालीन प्रणालीको मार्गचित्र बनाउँदै तत्कालको खाना, रोजगारी र आम्दानी बढाउनका लागि खेतीपातीको बन्दोबस्त गर्न आजैदेखि जुट्नु परेको छ। हाम्रो खानाको वन्दोबस्त गर्ने मौलिक संस्कृतिमा आधारित बोलीचालीमा निर्वाहमुखी भनिने आत्मर्निभर कृषि प्रणाली मुलतः पहाडी भू-भाग, पर्यावरण र हावापानीमा आधारित छ। यसका आफ्नै विशिष्ट सम्भावना र सीमाहरू छन। हिमाली क्षेत्र हाम्रो मात्र हैन दक्षिण एसियाकै पानीको मुख्य श्रोत हो भने उच्चकोटीका औषधीजन्य जडिबुटीको अपार भण्डार र पशुपालनका लागि उपयुक्त क्षेत्र पनि हो। जैविक विविधताको भण्डार पहाड र चुरेक्षेत्र फलफूल, तरकारी, बीउ तथा उच्च मुल्यका कृषि उपजको सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो । उपत्यका र तराईका समथर मलिला फाँटहरू अन्नबाली, तरकारी र फलफूलका लागि उपयुक्त क्षेत्र भए तापनि बढ्दो बसाइसराइसँगै सहरिकरण र जनसङ्ख्याको उच्च चाप खेपिरहेको
क्षेत्र समेत हो ।

जलवायू परिवर्तनको प्रभावले पानीचक्रमा आएको फेरवदलसँगै यि क्षेत्रको वातावरणीय सन्तुलन र जैविक विविधता, सबै खल्बलिएर धरासायि हुदै गएका छन् । यि वास्तविकतालाई मध्यनजर गर्दै स्थानीय विशेषता अनुसारका मौलिक प्रविधि उपयोग गर्ने र स्थानीय साधन, श्रोत र सीपको उपयोग हुने पर्यावरण मैत्री कृषि प्रणालीको ढाँचा विकास गर्नु अहिलेको आवश्यकता हो ।

यस अर्थमा, स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित हाम्रो परम्परागत एकीकृत खेती प्रणालीलाई उन्नत बनाउने मार्गचित्र नै एउटा मुख्य

प्रस्थानविन्दु हो । यसका लागि प्रकृतिसम्मत कृषि प्रणालीका मुलभुत (पर्यावरणीय सन्तुलन, सह-अस्तित्वको सम्मान, प्राकृतिक पोषण चक्रको उपयोग, जनस्वास्थ्यप्रतिको सजगता, सहकार्य, समतामूलक र दिगो समृद्धि जस्ता) मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू अवलम्बनका आधारमा स्थानीय साधन, श्रोत र प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरी नेपालको कृषि क्षेत्रलाई जैविक ढाँचामा रूपान्तरण गर्न आवश्यक नीतिगत र संस्थागत व्यवस्था एवम कार्ययोजना बनाउनु पर्नेछ ।

हामीले मुलुकलाई आधारभुत खाद्यवस्तुमा आत्मनिर्भर बनाउने र तुलनात्मक लाभका कृषि उपजको प्रवर्द्धनबाट आयात प्रतिस्थापन, रोजगारी र आम्दानीमा वृद्धि गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित हुन ढिलाई गर्न सक्दैनौ । रासायनिक मल, विषादी र अन्य कृत्रिम रसायन रहित कृषि प्रणालीबाट उत्पादित स्वस्थकर खानेकुराको उपलब्धता र पहुँच बढाउने, स्थानीय विशेषतामा आधारित एकीकृत खेती प्रणाली प्रवर्द्धन गर्ने, श्रोतहरूको पुर्नउत्पादनमा आधारित कम लागतको कृषि प्रणाली अपनाउने र आर्थिक रूपले सबल, सामाजिक न्याय र समानतामा आधारित र दिगो पर्यावरणका सिद्धान्तका आधारमा कृषि क्षेत्रलाई उत्पादनशील र प्रतिस्पर्धी बनाउदै किसान संकृतिको सम्मान बढाउँदै लैजान दिशावोध गर्नु पर्नेछ ।

प्रकृतिसम्मत कृषि पद्धति अपनाउन उत्पादनशील जमिन, दक्ष जनशक्ति र श्रम, लगानी र पुँजीको प्रभावकारी परिचालन गरी माटोको उर्वराशक्तिको व्यवस्थापन, रोग तथा कीरा व्यवस्थापन, बाली वा उत्पादनपछिको प्रशोधन, भण्डारण र बजारीकरणका लागि नियमन एवम प्रमाणीकरण यसका मुल आयामहरू हुन । दिगोपनलाई किसानको खेती गर्ने जमिनको आकार र पहुँचले पनि असर पार्छ । प्रतिकुल अवस्था सहन सक्ने बाली तथा वस्तुभाउका जात विकास गर्ने, आयातित कृषि सामग्रीप्रतिको निर्भरता घटाउदै स्वदेशमा उपलब्ध साधन, श्रोतको प्रभावकारी उपयोग गरी जलवायु जोखिम सम्बोधन र वातावरणीय दिगोपना बढाउने जस्ता उपायहरू प्रवर्द्धन गर्न संक्रमणकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन रणनीतिक प्रस्थानविन्दु तय गर्न आवश्यक छ । मुख्यतः उत्पादन र उपभोगका सबै आयामहरूको दिगो प्रवर्द्धनमा जोड दिने स्पष्ट मार्गचित्र बनाउनु पर्नेछ ।

यीसँगै, विश्व व्यवस्था र यसले पारेका सामाजिक आर्थिक र वातावरणीय प्रभावका साथै हाम्रो भौगोलिक तथा वातावरण विशेषतामा रहेको समाज व्यवस्थाको वस्तुनिष्ठ आँकलन गरी खेती प्रणालीका संरचनागत र संस्थागत व्यवस्थाको पुनरावलोकन गरी समसामयिक बनाउन अपरिहार्य भएको छ । यसमा मुख्यत कृषि भूमि वितरण र स्वामित्व, कृषि र वन अन्तरसम्बन्ध, अनुसन्धान, प्रसार, जनशिक्षा, उद्यमशीलता, बजार, स्थानीय अर्थतन्त्र र लगानी सबै भन्दा खड्किएका प्रश्नहरू हुन । किसान वर्गीकरण, कृषि बीमा, मुल्य निर्धारण, मौसमी र छोटो उत्पादन चक्र भएका कृषि उपजको स्थानीय बजार र वितरण प्रणालीको प्रभावकारिता जस्ताका सर्वाधिक चासोका विषय हो ।

अब तत्कालै उठाउनु पर्ने आम सरोकारका सवालहरूबारे छोटो जिज्ञासा राखी,

सामाजिक अभियन्त्रण गर्दै हामीमाथि पछौटेपनको सामाजिक मनोविज्ञान थोपरिरहेको औधोगिक दलाल अर्थ व्यवस्थामा आधारित विश्व दृष्टिकोण र यसैलाई आदर्श बनाएको हाम्रो राजनितिक, प्रशासनिक र बौद्धिक नेतृत्वको कायरता, कपट र स्वार्थमाथि सबै तहबाट निर्मम प्रश्नहरूले प्रहार नगरी हाम्रो अवस्था फेर्ने चेतना र सामूहिक जागरण जाग्रित हुदैन । यसो गर्न हामी सबैले आ(आफ्नो ठाउँबाट तथ्यमा आधारित विवेकसम्मत प्रश्न उठाउने आँट गर्नु पर्छ। यस्ता प्रश्नले मात्र कुम्भकर्ण भै निदाएको सामाजिक चेतना जाग्रित हुन्छ । यस्तो चेतना जगाउने भूमिकाको अग्रपंक्तिमा नागरिक समाज र सञ्चार जगत रहेको छ ।

खाना र खेतीपातीका समसामयिक प्रश्न उठाउने हाम्रो साझा जिम्मेवारी हो । यो जिम्मेवारीको हामी सबैले बोध गरौं । त्यसका लागि सोधखोज गरौं । यस्ता प्रश्न उठाउन हामीले के गर्न सक्छौ ? आउनुहोस आज यसैका वरिपरि गम्भीर बहस गरौं । जाँदाजादे, आजको यो बसाईमा यी र यस्ता प्रश्न आफूलाई समेत सोध्नु हुन अनुरोध गर्दै यहाँहरू सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

- हावा, पानी र खाना नभए हामी कति समय बाँच्न सक्छौ ?
- खेतीपातीको अन्तर्य के हो ?
- हाम्रो खानाको श्रोत के हो ?
- के मानिसले खेती नगरे खान पाउँछ ?
- किसानले खेती किन गर्छ ?
- किसानले खेती नगरे हाम्रो खाना कहाँबाट आउँछ ?

रु के माटो, हावापानी, मल र बीउ बिना खेती गर्न सकिन्छ ?

रु के रसायन र विषादीको प्रयोग नगरे खेती हुदैन ?

सिँचाइ आयोजनालाई अगाडि बढाउँछु : मन्त्री खड्का

काठमाडौं, १४ साउन । ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइमन्त्री दीपक खड्काले किसानलाई सहज हुनेगरी सिँचाइका आयोजनालाई अगाडि बढाउनुपर्नेमा जोड दिएको छ ।

नवीनतम यान्त्रिक सिँचाइ आयोजनासँग आज मन्त्रालयमा भएको छलफलमा मन्त्री खड्काले नयाँ आयोजना निर्माण गर्दा किसानलाई कसरी सहुलियत प्रदान गर्न सकिन्छ त्यसबारे सोच्नुपर्ने बताए ।

“छिमेकी मुलुकले कसरी किसानलाई सिँचाइमा सहुलियत प्रदान गरेका छन्, त्यसलाई अध्ययन गरेर नयाँ आयोजनालाई अगाडि बढाउनुपर्छ”, उनले भने । मन्त्री खड्काले आयोजना अगाडि बढाउन आवश्यक पर्ने लागतका बारेमा अर्थ मन्त्रालयसँग छलफल गर्ने प्रतिबद्धता जनाए

सुरुमा सर्लाही र रौतहट जिल्लाको १६ स्थानीय तहका २२ हजार चार सय हेक्टर क्षेत्रफलमा सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने उद्देश्यले आयोजनालाई अगाडि बढाइएको आयोजनाका प्रमुख अजयराज अधिकारीले जानकारी दिए ।

‘डिप ट्युबेल’ र ‘प्रिपेड कार्ड’मार्फत किसानको खेतमा सिँचाइ सुविधा लैजाने उद्देश्यले आयोजनालाई अगाडि बढाइएको जनाउँदै उक्त आयोजना चार वर्षभित्र सम्पन्न गरि सक्ने लक्ष्य राखिएको उनले बताए ।

आयोजना सम्पन्न भएमा किसानले सिँचाइका लागि एक हजार लिटर पानी रु तीनमा उपभोग गर्न पाउनेछन् । आयोजनाका लागि ७८ प्रतिशत एशियाली विकास बैंक र २२ प्रतिशत नेपाल सरकारले लगानी र हेको छ ।

कृषि अनुदानमा कागजी किसान सक्रिय

रासायनिक मलबाहेकको अनुदान पाउने किसानको संख्या मात्र निकाल्दा निकै नै कम हुने देखिन्छ । किसानको त्यो सानो समूहले पाउने अनुदानमा भने पाँच वर्षमा अर्बौं खर्च भएको छ ।

काठमाडौं नेपालको कृषि क्षेत्र अगाडि नबढ्नुमा कागजी किसानहरू कारण भएको स्पष्ट रुपमा खुल्न आएको छ । काठमाडौंस्थिति बिबिसी नेपाली सेवाका सम्वाददाता शरदकेसीले वृहत रुपमा गहिराईमा पुगेर त्यसको समाचार प्रकाशित गरेको छ । तिनै समाचारलाई आधारमा हेर्ने हो भने पनि नेपालको कृषि क्षेत्र कति लापार्वाही गरेको रहेछ भन्ने तथ्या खुल्न आउँछ । उनले गरेको खोजमूलक

समाचारलाई पछिसम्म पनि नजीरको रुपमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने विचार गरेर कृषि जर्नल मासिम पत्रिकामा पनि साभार गरि प्रकाशित गरिएको छ । रुपन्देहीमा एक पशुपालन समूहसँग दुई करोड रुपियाँको सम्झौता भएकोमा गोठ, आहार भण्डार र मेसिनरी तथा ५८ वटा भैंसीको लागि समूहले ८८ लाख रुपियाँ सरकारबाट लियो । महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनअनुसार २०७९ सालको भदौमा अनुगमन गर्दा त मुर्रा भैंसी पाँच वटा मात्रै भेटिए ।

कपिलवस्तुमा एक किसानले छ लाख रुपियाँ कृषि अनुदान लिए । तर लुम्बिनी प्रदेशको कृषि, वन तथा वातावरण समिति २०७६ साल असोजमा अनुगमनमा जाँदा २० वटा काउलीका बोट र एक किलो आलु लगाएको फेला पाऱ्यो । बाखा पाल्ने भन्दै अर्का कृषकले पौने छ लाख लिएर गए । "रकम पाएपछि सबै बेचेका रहेछन्," समितिका तत्कालीन सभापति विजय यादव सम्झिन्छन्, "हामीले त त्यो आफै हेरेर आएको हो, एउटा काममा भनेर लगेको रकम अर्कैमा लगाएका उदाहरण त्यो क्षेत्रमा थुप्रै पाइएको थियो ।"

जाजरकोट भेरी नगरपालिका(१३ कुदुमा जैविक मल तथा विषादी उत्पादन गर्न प्रदेश सरकारले कर्णाली बायोइनर्जी एण्ड अर्गानिक फर्टिलाइजर प्रालिलाई ५० लाख रुपैयाँ अनुदान दिने सम्झौता भयो । भेरी नगरपालिकामार्फत प्रालिले ४२ लाख रुपैयाँ भुक्तानी लियो । भैंसी पाल्न बनाइएको संरचना अलपत्र छ ।

भैंसी पाल्न बनाइएको संरचना

जाजरकोटमा भैंसी पाल्न बनाइएको संरचना अलपत्र छ

जाजरकोट हलचौरका रामप्रसाद खत्रीका अनुसार झण्डै चार दशकदेखि उनी कृषि कर्ममा छन् । गाई-भैंसी र बाखा पालिरहेका उनले खेती(किसानी पनि गरिरहेका छन् । "तर अहिलेसम्म कृषि अनुदानको रूपमा एक रुपैयाँ पनि पाएको छैन," उनले भने "मजस्ता धेरै किसानलाई अनुदान भनेको के हो थाहा नै छैन ।"

उनी कृषिको निम्ति सरकारी अनुदान नपाउने ९३ प्रतिशत किसान परिवारमा पर्छन् । सातौं कृषि गणना(२०७८ अनुसार सात प्रतिशत किसानले मात्र अनुदान पाएको बताएका छन् । त्यो सात प्रतिशतभित्रका ४६ प्रतिशत किसानले अनुदान सहितको रासायनिक मल भने पाएको स्वीकार गरेको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ ।

कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयका प्रवक्ता हरिबहादुर केसीका अनुसार सबैभन्दा धेरै अनुदान रासायनिक मलमै खर्च हुन्छ । "बाली तथा पशुधन बिमा प्रिमियम र उखु किसानलाई दिने अनुदानको हिस्सा पनि ठूलो छ," उनले भने ।

रासायनिक मलबाहेकको अनुदान पाउने किसानको संख्या मात्र निकाल्दा निकै नै कम हुने देखिन्छ । किसानको त्यो सानो समूहले पाउने अनुदानमा भने पाँच वर्षमा अर्बौं खर्च भएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा वितरण भएको ३६ अर्ब अनुदानमध्ये रासायनिक मलमा ३१ अर्ब २० करोड खर्च भएको थियो ।

त्यस्तै बीउ, बिरुवा, पोखरी निर्माण, कोल्ड स्टोर, मेसिनरी, कृषि औजारलगायतमा तीन अर्ब ३४ करोड अनुदान दिएको देखिन्छ ।

डोल्पाका किसानहरू

'नक्कली' किसानले कसरी पाउँछन् अनुदान ?

यस्ता शीर्षकमा दिइने अनुदानका कार्यक्रमहरू बढी नै विवादित बन्ने गरेका खबरहरू आउने गर्छन् ।

कृषि अनुदान वास्तविकभन्दा पनि नक्कली किसानले हात पार्ने गरेको जानकारहरू बताउँछन् ।

कोशी प्रदेश सभाका पूर्व सदस्य तथा एमाले नेता विमल कार्कीले अनुदान वितरण गरिएका कार्यक्रमहरूको अनुगमन गरेका थिए । त्यस क्रममा 'विचित्रका दुरुपयोग' देखेको उनी बताउँछन् ।

"बजेट लिएको वर्ष देखायो, अर्को वर्ष जाँदा त्यो हुँदैन," कार्की भन्छन्, "ती किसान होइनन्, कागज मिलाएर अनुदान खानेहरू हुन्, वास्तविक किसानसम्म त अनुदान पुगेको छैन, पुग्दैन पनि ।"

प्रवक्ता हरिबहादुर केसी

कृषि मन्त्रालयका प्रवक्ता हरिबहादुर केसीले कृषिमा अनुदान वितरणमा धेरै सुधार गरिएको बताएका छन् ।

पूर्व कृषि मन्त्री तथा नेकपा माओवादी केन्द्रका नेता चक्रपाणि खनाल पनि

वास्तविक वा सम्बन्धित किसानको हातमा निकै कम अनुदान रकम पुग्ने गरेको तथ्य स्वीकार गर्छन् । "कर्मचारीदेखि दलालहरूलाई कमिशन दिनुपर्ने अवस्था रहेको मैले पनि महसुस गरेँ," उनले अनुभव सुनाए ।

केही उदाहरणहरू यस्ता छन् ।

कालिकोटमा एउटा सहकारी संस्थाले प्रदेश सरकारको एक करोड रुपियाँ अनुदान समेतमा सान्नीत्रिवेणी गाउँपालिका माछा पालन गर्ने सम्झौता गऱ्यो, ८१ लाख रुपैयाँ भुक्तानी लियो । तर, पोखरी नबन्दै बाढीले बगायो । त्यही जिल्लामा एक माओवादी नेताले पनि आफू सम्बद्ध संस्थालाई बाखा पालनको निम्ति भनेर एक करोड अनुदान लिए तर अहिले बाखा(गोठ केही छैन ।

भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र मुगुले ऋणी मोक्ष बहुउद्देश्यीय कृषि सहकारी संस्था लिमिटेडलाई नबनेको गोठ बनिसकेको भनेर झुट्टा बिल भरपाई बनाएर करिब ४ लाख भुक्तानी गरेको, कर्णाली एकीकृत महिला विकास मञ्चको वधशाला भवन निर्माणमा भएकोभन्दा बढी काम भएको देखाएर १२ लाख भुक्तानी दिएको र रावत मासु पसल भवन निर्माणमा समेत भएकोभन्दा धेरै काम देखाएर साँढे ४ लाख भुक्तानी दिएको भन्दै अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले विशेष अदालतमा २०८१ साल असार २३ गते मुद्दा दायर गरेको छ ।

कोशीका पूर्व सांसद विमल कार्कीका भनाइमा 'अनुदानको खेतीमा पल्किएका राजनीतिक बेरोजगार लगायतका मानिसहरूलाई कहाँ कहिले कुन निकायले अनुदानको निम्ति प्रस्ताव माग्छ भन्ने सबै थाहा' हुन्छ ।

"मेरो अध्ययनमा ९० प्रतिशत कृषि अनुदानमा नाङ्गो लुट छ, बालुवामा पानी खन्याए जस्तै," नेता कार्की भन्छन्, "अपवाद बाहेक अनुदान लिएर कुनै कृषि कार्यक्रम सफल भएको छैन । त्यो व्यवसायमा परिणत भएको पनि छैन ।"

अख्तियारदेखि अदालतसम्म:

'चेकबाट घुस, घाँसमा कमिसन :

चितवनको कषि फार्म :

विभिन्न प्रदेश सभाका समिति र स्थानीय तहको अनुगमन अनि सञ्चार माध्यममार्फत अनुदान दुरुपयोगका घटनाहरू निकै नै सार्वजनिक हुने गरेका छन् । उजुरी परेका घटनामा अख्तियारले पनि मुद्दा दायर गर्ने गरेको छ ।

अख्तियारका प्रवक्ता नरहरि घिमिरेका अनुसार कृषि मन्त्रालयसँग सम्बन्धित विषयमा गत आर्थिक वर्षमा चार सयभन्दा धेरै उजुरी परेका छन् । अघिल्लो आर्थिक वर्षको उजुरी समेत गरी हाल अख्तियारमा करिब सात सय उजुरीमा अनुसन्धान भइरहेको छ ।

अख्तियारले हालेको मुद्दा र विशेष अदालतले गरेका फैसलामा अनौठा लाग्ने प्रसंगहरू भेटिन्छन् । कतिपय उदाहरण अनुदान लिन गर्नुपर्ने प्रपञ्चदेखि सार्वजनिक रूपमा उठ्ने गरेका प्रश्नहरूलाई बल दिने खालका छन् ।

केरा उत्पादक किसानले किन पाउँदैनन् समयमै बिमा रकम

नेपालमा कृषि कामदारको 'हाहाकार', यी हुन् कामदार खोजिरहेका प्रदेश

'घुसदाता' नै जब झमेलामा परे':

लुम्बिनी प्रदेशको भूमि व्यवस्था, कृषि तथा

सहकारी मन्त्रालयले बिउ उत्पादक समूह वा सहकारीलाई प्रोत्साहन गर्न रोहिणी गाउँपालिकालाई निश्चित बजेट दिन्छ । विराट कृषि सहकारी संस्था दुई लाख अनुदानको निम्ति छनौट हुन्छ । गाउँपालिकाका वडा नम्बर २ का अध्यक्ष सरोजकुमार पाण्डेमाथि त्यो रकम उपलब्ध गराउन सहजिकरण गरिदिन कमिशन वापत ४५ हजार मागेको आरोप लाग्छ ।

पछि सेवाग्राहीलाई त्रास देखाई २० हजार घुस लिएको अभियोग अख्तियारले लगायो । तर उसलाई पूर्व जानकारी नदिई श्याम वचन यादवले घुस रकम २० हजार दिएकोभन्दै उनलाई पनि विपक्षी बनाइ २०७७ मङ्सिर २८ गते मुद्दा दायर गऱ्यो । विशेष अदालतले २०७८ चैत्र ४ गते फैसला सुनायो । उजुरीकर्ता समेत रहेका प्रतिवादी यादवले 'अर्का प्रतिवादी सरोजकुमार पाण्डेले घुस माग गरी आफूले दिएको हुँ भनी उजुरी गरेको देखिए पनि अदालत समक्ष बयान गर्दा त्यो अस्वीकार गरेको, पाण्डेले पनि आरोप इन्कार गरी बयान गरेको, प्रतिवादीबाट घुस रकम बरामद पनि नभएको' समेतबाट पनि आरोप दाबी पुष्टि हुने अवस्था देखिन नआएको" भन्दै अदालतले सफाइ दिएको अभिलेख छ ।

घाँसको अनुदानमा चेकबाट घुस ?

अख्तियारले घाँस खरिदमा अनुदान दिने क्रममा सप्तरीको भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रका अधिकृतले चेक मार्फत घुस लिएको उजुरीमा अनुसन्धान गऱ्यो । उसले २०७९ असोज ७ गते मुद्दा दायर गऱ्यो । फार्म सञ्चालकलाई ७० हजार मात्र भुक्तानी दिएर १ लाख ८० हजार रुपैयाँ सरकारी रकम नोक्सानी गरेको आरोप अधिकृतमाथि लगायो । त्यस्तै फार्म सञ्चालकलाई दबाव र प्रभावमा पारेर २१ हजार घुस लिएको आरोप पनि ती अधिकृतमाथि लगाइयो । उक्त रकम अधिकृतको बैंकमा जम्मा भएको पनि देखिन्छ । विशेष अदालतले अधिकृतले लिएको पेस्की रकम कानुन बमोजिम फर्छ्यौट गर्न सक्ने, नगरेमा कानुन बमोजिम असुल उपर गर्न सक्ने अवस्था रहेको भन्दै उनलाई सफाइ थियो । त्यस्तै साक्षीको रूपमा पेस गरिएका उजुरीकर्ताले उजुरी गर्दाको बेहोरा विपरीत घुस नदिई सापटी फिर्ता गरेको भनेर बकपत्र गरिदिएको र अधिकृतले पनि आरोप इन्कार गरेको भन्दै अदालतले दुबैलाई २०८० कार्तिक १४ गते सफाइ दियो ।

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना ७७ वटै जिल्लामा सञ्चालित छ ।

२०७३ सालदेखि २०८३ सालसम्म एक खर्ब ३० अर्ब रुपैयाँ खर्च गर्ने परियोजनाको लक्ष्य छ । आर्थिक वर्ष २०८०/८१ सम्म करिब ३१ अर्ब खर्च भएको छ ।

प्रत्येक २ वर्षमा परियोजना कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने भनिएको थियो । तर सात वर्ष बित्दा समेत गरिएको छैन ।

महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनले भनेको छ, "मूल्याङ्कनको अभावमा हालसम्मको अवस्था तथा भविष्यमा गर्नुपर्ने सुधार यकिन गर्न नसकिने भएकाले तोकिएअनुसार मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने बेहोरा गत वर्षसमेत औंल्याएकोमा यसमा सुधार भएको देखिएन ।"

प्रतिवेदन अनुसार दातृ निकायको अनुदान तथा ऋण सहयोगमा सञ्चालित पाँच वटा आयोजनामा ४० अर्ब खर्च गर्ने सम्झौता भएकोमा गत आर्थिक वर्षसम्म पाँच वर्षमा करिब १० अर्ब खर्च भएको छ ।

जाजरकोटका किसानहरू

चरनको लागि भैंसी लिएर डोल्पा पुगेका जाजरकोटका किसानहरू डोल्पामै दुध बेच्ने गर्छन्

तीमध्ये कृषि क्षेत्र विकास कार्यक्रम १० जिल्ला, लक्षित खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सुधार आयोजना भूकम्प र बाढी प्रभावित आठ जिल्ला, ग्रामीण उद्यम तथा आर्थिक विकास आयोजना ३५ जिल्ला, नेपाल लाइभ स्टक सेक्टर इनोभेसन आयोजना २८ जिल्ला र पहाडी क्षेत्र काष्ठ फल तथा फलफूल विकास आयोजना ३४ जिल्लामा लागु छन् ।

कृषि गणनाले सीमित व्यक्तिमा अनुदान केन्द्रित रहेको औंल्याएको छ । उनीहरूले पाएको रकम भने निकै ठूलो देखिन्छ । महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदन अनुसार पछिल्लो पाँच वर्षमा एक खर्बभन्दा बढी रकम अनुदानमा खर्च भएको छ ।

पाँच वर्षअघि १२ अर्ब रुपियाँ अनुदानमा खर्च गरेको सरकारले पाँच वर्षमा त्यो रकम आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा ३६ अर्ब पुगेको देखिन्छ ।

भन्सार विभागका अनुसार आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा एक खर्ब १३ अर्बको खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, दूध र दुग्धजन्य पदार्थ, माछा र मासुजन्य पदार्थ र चिया(कफी नेपाल भित्रिएको थियो ।

कृषि मन्त्रालयका प्रवक्ता हरिबहादुर केसी भने अनुदानबारे भएकोभन्दा धेरै नकारात्मक चर्चा भएको ठान्छन् । उनको भनाइमा 'वस्तुभाउ फस्टाउनुमा बिमा प्रिमियममा दिने अनुदानको ठूलो भूमिका छ, रासायनिक मलमा दिने अनुदानले व्यवसायीकरणमा राम्रो योगदान' दिएको छ ।

कृषि ऋणको ब्याजमा अनुदानबारे पनि प्रश्न उठ्ने गरेको छ । राष्ट्र बैंकले गराएको अध्ययनले २०८० चैतसम्ममा एक लाख २७ हजार किसानले एक खर्ब ४० अर्ब बराबरको सहुलियत ऋण उपभोग गरिरहेको पत्ता लगाएको थियो । त्यसमध्ये सात प्रतिशत कर्जा सदुपयोग नभएको राष्ट्र बैंकले जनाएको छ ।

कर्णालीका किसानलाई अनुदान 'धितो राख्न नसक्दा हर्ष न बिस्मात'

करोडौं खर्चिएको माडीको सामूहिक खेती के कारण सफल हुन सकेन ?

२६ नोभेम्बर २०२३

चितवनका केरा कृषक विष्णु हरि पन्त नक्कली किसानले गर्दा आफूहरू मारमा परिरहेको बताउँछन् । "कागजी खेती झोलामै रहन्छ, उनीहरू अनुदान र सहुलियत कर्जा लिन बिमा गर्छन्, करोडौं रकम ब्याजमा अनुदान खाइरहेका छन्," उनको दुखेसो छ, "हुन त हामी जस्ता किसानले पनि पाएका छौं, तर धेरै ठूलो दुरुपयोग छ । यति दुरुपयोग नभएको भए सरकारले छुट्टाएको रकमले बिमादेखि सबै अनुदान पुग्ने थियो ।"

तर अनुदानको दोहोरोपना थप चुनौतीपूर्ण देखिन्छ । कर्णाली प्रदेशमा आर्थिक वर्ष २०७४/७५ देखि २०८०/८१ सम्म भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको निम्ति १६ अर्ब ६० करोड बजेट विनियोजन भएको थियो । तर खर्च भयो १२ अर्ब ३२ करोड मात्र। त्यसमध्ये करिब छ अर्ब रुपियाँ कृषि अनुदानमा वितरण भएको मन्त्रालयका वरिष्ठ कृषि अर्थ विज्ञ राजु भुजले जानकारी दिए ।

उच्च अधिकारीहरू अहिलेकै अवस्थामा अनुदान पाउनेले संघीय सरकार र स्थानीय तहबाट पनि पाएको वा पाउन सक्ने सम्भावना रहेको स्वीकार गर्छन् । उनीहरूका अनुसार अनुदान वितरणको एकीकृत अभिलेख अद्यावधिक राख्ने प्रबन्ध छैन । अनुदान वितरणमा दोहोरोपना हुने, किसान सूचीकरण र परिचयपत्र नहुँदा सीमान्तकृत किसानले अनुदान नपाउने कुरामा विवाद नरहेको एक अधिकारीले बताए ।

राष्ट्रिय कृषि गणना प्रतिवेदन

यसै वर्षको जेठ महिनामा राष्ट्रपतिलाई बुझाइएको महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनमा सुझाव दिइएको छ, "अनुदान वितरणको राष्ट्रिय नीति एवम् व्यवस्थापनको सूचना प्रणाली तयार गरी एकीकृत अभिलेख अद्यावधिक गर्नुका साथै अनुदान दर एवम् वितरणमा एकरूपता कायम हुने र दोहोरोपना नहुने गरी अनुदान वितरणको व्यवस्था मिलाउने एवम् सबल अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र स्थापित गरी अनुदान वितरणलाई थप व्यवस्थित गर्नुपर्दछ ।"

विगतमा जलविद्युत उत्पादन गर्ने भनेर लाइसेन्स लिने तर लामो समयसम्म नबनाउने प्रचलन थियो । त्यसैले भनिन्थ्यो, झोलामा खोला । अहिले खेती वा पशुपालन नगरी अनुदान हत्याउने गरिएको भन्दै व्याङ्ग्या गरिन्छ, झोलामा खेती वा झोलामा भैंसी पालन । जलविद्युतको क्षेत्रमा परिस्थिति फेरिएजस्तो के अनुदानमा पनि सुधार आउन थालेको हो ?

अनुदानको दुरुपयोग भएको, पाउनु पर्नेले नपाएको, दलालहरूले चलखेल गर्ने गरेको, नेताहरूको भनसुन हुने गरेको जस्ता गुनासो आएपछि समिति बनाएको उनले जानकारी दिए ।

समितिले अध्ययन प्रतिवेदन प्रस्तुत गरेपछि शतप्रतिशत अनुदान दिन रोकेर कृषि कार्यक्रममा हुने कूल लगानीको बढीमा ५० प्रतिशत रकम अनुदानको रूपमा दिने निर्णय भयो ।

तर 'शक्तिमा भएका र पहुँचवाला'ले अनुदान पाउने गरेका चर्चा र उदाहरण उहिल्यैदेखि आइरहेकै थिए, अझैं रोकिएको देखिन्न ।

झोलामा 'खेती', झोलामै 'पशुपालन': कृषि अनुदानमा 'नक्कली' किसानको ढलीमली

'हामीले आठ रुपैयाँ केजीमा बेचेको फर्सी बजारमा कसरी ५० रुपैयाँ हुन्छ ?'

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले मुद्दा चलाएका केही उदाहरणहरूका विवरणहरू सार्वजनिक रूपमा नै उपलब्ध छन् ।

'आफ्नो हात जगन्नाथ ?'

हुम्ला सर्केगाड गाउँपालिकाका अध्यक्ष कृष्ण रोकायामाथि लागेको अभियोग अनौठो छ । अख्तियारले उनीविरूद्ध २०८१ असार २३ गते विशेष अदालतमा मुद्दा दायर गरेको छ । आफ्नो निजी जग्गामा रहेको आफ्नै कोइलिङ कृषि तथा पशुपालन फार्ममा ढुङ्गाको पर्खाल लगाएको तर आफ्नै दाजुलाई अध्यक्ष र श्रीमतीलाई कोषाध्यक्ष राखेर थारी कोइलिङ पशुपालन उपभोक्ता समिति बनाएर करिब २० लाख भुक्तानी गराएकोभन्दै भ्रष्टाचार गरेको दाबी गरिएको छ ।

अनुदानकै विषयमा उदयपुर जिल्लाका नेपाली कांग्रेसका एक नेता पनि विवादमा तानिए । कुखुरा पाल्न दिएर किसानलाई आत्मनिर्भर बनाउने र उपभोक्तालाई गुणस्तरीय मासु बेच्ने लक्ष्यका साथ कोल्ड

स्टोर खोल्न उनले अनुदान लिएको विषय जिल्लामा निकै चर्चामा रह्यो । कोल्ड स्टोरलाई मोटर ग्यारेज बनाएको भन्दै विपक्षीले मुद्दा बनाएका थिए ।

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना कार्यान्वयन इकाई चितवनका प्रमुख सोमनाथ घिमिरे लगायत विरुद्ध वास्तविक किसानलाई बेवास्ता गरी आफ्नै नातेदारहरूलाई योजनाको रकम विनियोजन गरेको, कतिपय योजनामा कामै नगरी बिल पेस गरेर, किर्ते गरेर रकम हिनामिना गरेको, आफ्नै लगानीको नारायणी एग्रो कम्पनीलाई अधिकांश योजना वितरण गरेको जस्ता आरोप लगाउँदै उजुरी पर्‍यो । अख्तियारले उनीहरूविरुद्ध मुद्दा दायर गर्‍यो । विशेष अदालतले २०८० साल भदौ १ गते फैसला सुनाउँदै दोषी ठहर्‍याएको छ । '८७ हजारको मात्र काम गरेर झुट्टा बिल भरपाई बनाई पाँच लाख रुपियाँ लिनु दिनु गरेर बदनियत पूर्वक आफूलाई गैर कानुनी लाभ र सरकारलाई हानी नोक्सानी पुर्‍याएको' उसको ठहर छ ।

चितवनका साथै ७७ वटै जिल्लामा प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना सञ्चालित छ । आर्थिक वर्ष २०८०/८१ सम्म करिब ३१ अर्ब खर्च भएको छ ।

प्रत्येक २ वर्षमा परियोजना कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने भनिएको थियो । तर सात वर्ष बित्दा समेत गरिएको छैन ।

महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदन अनुसार दातृ निकायको अनुदान तथा ऋण सहयोगमा सञ्चालित पाँच वटा आयोजनामा ४० अर्ब खर्च गर्ने सम्झौता भएकोमा गत आर्थिक वर्षसम्मको पाँच वर्षमा करिब १० अर्ब खर्च भएको छ ।

२०७५ साल: १२ अर्ब, २०७९ साल: ३६ अर्ब

कृषि गणनाले सीमित व्यक्तिमा अनुदान केन्द्रित रहेको औँल्याएको छ । उनीहरूले पाएको रकम भने निकै ठूलो देखिन्छ । पछिल्लो पाँच वर्षमा अनुदानमा एक खर्बभन्दा बढी रकम खर्च भएको महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनले देखाउँछ ।

विगत पाँच वर्षको उपलब्ध तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा सरकारले कृषि उत्पादन बढाउन, बजारमा उत्पादनलाई प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन र व्यावसायिक कृषिलाई प्रोत्साहित गर्ने लगायतका निम्ति भनेर हरेक वर्ष अनुदान रकम बढाउँदै लगेको देखिन्छ ।

कर्णालीका किसानलाई अनुदान 'धितो राख्न नसक्दा हर्ष न बिस्मात'

मान्छेको सट्टा मशीनले धान रोप्दा के फरक पर्छ ?

आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा १२ अर्ब रुपियाँ अनुदानमा खर्च गरेको सरकारले पाँच वर्षमा त्यो रकम तेब्बर बनाएको छ । आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा ३६ अर्ब रुपैयाँ अनुदान वितरण भएको देखिन्छ । जबकि त्यो रकम आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा १२ अर्ब भयो । महालेखाको २०७६/७७ को प्रतिवेदनमा त्यो वर्ष १३ अर्ब ६१ करोड पुगेको उल्लेख छ । तर उसैका त्यसपछिका प्रतिवेदनहरूमा २०७६/७७ मा १६ अर्ब ८३ करोड अनुदान वितरण भएको जनाइएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा १९ अर्ब ६८ करोड र २०७८/७९ मा २१ अर्ब ८३ करोड रुपियाँ अनुदान दिइएको छ ।

अथाह अनुदानः प्रतिफल कतै देखिन्न

सरकारले आउँदो १० वर्षलाई 'कृषिमा लगानी दशक' घोषणा गरेको छ । दिगो विकास लक्ष्यले सन् २०१५(२०३० सम्ममा कृषिमा सरकारको कूल लगानी देशको बजेटको चार प्रतिशत पुर्‍याउने योजना निर्धारण गरेको पनि छ । देशको अर्थतन्त्रले भ्याएसम्म कृषि क्षेत्रको बजेट बढाउँदै जाने सरकारी योजना आकलन गर्न सकिन्छ ।

तर लगानीले दिइरहेको तुलनात्मक प्रतिफलप्रति कृषि विज्ञहरूले नै प्रश्न उठाउने गरेका छन् । "मसिनो गरेर जाँचेर त हेरिएको छैन, तर यत्रो लगानी हुँदा पनि कृषिमा हरेक वर्ष परनिर्भरता बढी रहेको छ, कुनै सूचक सकारात्मक देखिन्न," पूर्व सचिव तथा कृषि विज्ञ हरि दाहालले औँल्याए ।

कृषि उत्पादनको तथ्याङ्क

अनुदान रकम तेब्बर भएको अवधिको तुलना गरौं । आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा खाद्यान्न १० हजार ३२८, तरकारी चार हजार २७१ र फलफूल एक हजार १७८ हजार मेट्रिक टन उत्पादन भएको देखिन्छ ।

त्यसको पाँच वर्षपछि अनुदान रकम तेब्बर भयो । तर खाद्यान्न १० हजार ७७७, तरकारी चार हजार ३३२ र फलफूल एक हजार ४४७ हजार मेट्रिक टन मात्र उत्पादन भएको कृषि मन्त्रालयकै तथ्याङ्कले देखाउँछ ।

हरेक वर्ष महालेखा परीक्षकको प्रतिवेदनले पनि अनुदान बढेको अनुपातमा कृषिजन्य उत्पादन र उत्पादकत्व नबढेको औँल्याउने गरेको छ । कुनै कुनै वर्ष त तरकारी र फलफूलको उत्पादन घटेको समेत देखिन्छ ।

पूर्व सचिव दाहाल भन्छन्, "यत्रो खर्च भइरहेको छ, केही राम्रो त हुनुपर्ने, केही राम्रो देखिँदैन । अनुदानको राम्रो कार्यान्वयन भएको छैन भन्ने त्यो पनि एउटा सूचक हो ।"

नेपालीले वर्षमा कति मासु खान्छन् ?

मुर्रा अरू राँगाभन्दा कसरी फरक?

भन्सार विभागका अनुसार आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा एक खर्ब १३ अर्बको खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, दूध र दुग्धजन्य पदार्थ, माछा र मासुजन्य पदार्थ र चिया(कफी नेपाल भित्रिएको थियो ।

कृषि मन्त्रालयका प्रवक्ता हरिबहादुर केसी पछिल्ला दुई वर्षमा मूल्य र परिमाणको आधारमा धानको आयात घटेको बताउँछन् । "खेती हुने जमिन घटेकाले उत्पादन वृद्धिको अनुपात नबढेको देखिन्छ तर उत्पादकत्व बढेको छ । अनुदान नदिएको भए यत्ति पनि हुन्थ्यो र भन्ने प्रश्न पनि छ," उनी भन्छन् ।

विगतमा अनुदानबारे निरन्तर विवाद हुँदा बनेका समितिहरूको सुझावअनुसार अनुदान वितरणमा धेरै सुधार आएको उनको दाबी छ ।

उनको बुझाइमा प्रतिस्पर्धा गराएर अनुदान दिने आयोजनालाई लिएर बेला बखत विवाद र बहस अलि बढी हुन्थ्यो । "१०(१५ वर्षअघि विधि विधान पनि थिएन, हेर्ने निकायले अलि कडाइ पनि गर्दैनथे । पछिल्लो ५(७ वर्षमा त्यस्तो छैन," प्रवक्ता केसीले भने ।

खडेरीले सुकेको मकैको बालीलाई लिएर किसान चिन्तित, कस्तो असर पर्ला ?

मुर्रा जातका राँगाभैँसी किन विशेष, कसरी गरिन्छ नस्ल सुधार ।

तर कृषि अनुदानमा हुने दुरुपयोग यत्रतत्र रहेको बताउँछन्, कोशी प्रदेश सभाका पूर्व सदस्य तथा एमाले नेता विमल कार्की ।

आफू प्रदेश सभामा सदस्य छँदा अनुदान कार्यक्रमहरूको अनुगमन गरेका उनले 'सबैभन्दा ठूलो भ्रष्टाचार कर्मचारी र दलालको मिलेमतोमा हुने र त्यसमा राजनीतिक सम्बन्ध पनि जोडिएको' अनुभव गरेको सुनाए ।

"डकुमेन्टेशनको काम उनीहरूले राम्रो गर्छन्," कार्कीको ठहर छ, "किसानको काम दुखिया हुन्छ । फुर्सद पनि हुन्न । अनुदानको निम्ति प्रस्ताव लेख्ने(लेखाउने, राजनीतिक र कर्मचारीतन्त्र संयन्त्र मिलाउने कुरा उसको क्षमता बाहिरको कुरा हो ।"

अनुदान लिएर काम थाल्दाको परिस्थितिमा आउने परिवर्तनका कारण पनि किसानले बाचा अनुसार काम गर्न नसक्ने अवस्था भने देखिने गरेको स्वीकार गर्छन् कृषि मन्त्रालयका प्रवक्ता केसी । "त्यस्ता

घटनाहरू धेरै प्रकाशमा आए, तर रासायनिक मल, उखु किसान र बिमामा दिने अनुदान ठूलो छ, अपवाद त जहाँ पनि हुन्छ, ती अनुदानमा दुरुपयोगको गुनासो आउँदैन," केसीले बताए ।

तर जसले अनुदान पाएका छन् ती पनि सन्तुष्ट देखिँदैनन् । रुपन्देहीका दुई ठूला कृषि व्यवसायी त्यस्तै मनस्थितिमा देखिए ।

दुई ठूला किसानका दुई थरी कहानी

म त थाकेँ: शीपी पौडेल

रुपन्देही तिलोत्तमा नगरपालिकाका शशी पौडेल आफूले ०६५ सालमा शुरु गरेको गाई पालन व्यवसायबाट अब अलग हुने सोच बनाएको बताउँछन् । उनको गाई फार्ममा करिब सातसय गाई थिए । तर त्यो संख्या घट्दै करिब तीन सय ५० पुगेको छ ।

"कृषिमा सरकारको प्रोत्साहन नीति सीमित दलालको कब्जाबाट मुक्त हुन सकेको छैन," बाँकी गाई पनि हटाउने योजना सुनाउँदै उनी भन्छन्, "देशका पाँच ठाउँमा यस्तै गाई फर्म सञ्चालन गर्ने सोचेको थिएँ तर अब म थाकेँ ।"

उनको अनुभवमा एकातर्फ भारतबाट ल्याइने पाउडर दूधबाट बनाइने दूध पूर्णतया नियन्त्रण नहुँदासम्म दूध बेचेर व्यवसाय टिकाउन असम्भव जस्तै छ । "अर्कोतर्फ सरकारले कृषिमा अर्बौं रुपियाँ अनुदान बाँडेको सुनिन्छ तर त्यस्तो अनुदान कसको हातमा जान्छ कसैलाई पत्तो हुँदैन ।''

तर राजनीतिक पहुँच भएको पहिचान बनाएका उनले करोडा लगानीको व्यवसायमा ठूलै अनुदान हात पारेको चर्चा चल्ने गर्छ । आफूले भने सरकारबाट केही वर्ष अगाडि 'करिब ३० लाख रुपैयाँभन्दा एक सुको अनुदान नलिएको' उनको दाबी छ । "नाम मात्रको त्यस्तो अनुदानले गरिखानेहरूलाई बदनाम गराउन मात्र काम गर्दो रहेछ," उनले भने, "खास अनुदानमा त राजनीतिक दलका भातृ संघ-संस्थाको कब्जामा हुँदो रहेछ ।"

अपराध गरे जस्तो लाग्छ: सीपी शर्मा

रुपन्देहीमा अष्ट्रिच चरा व्यवसाय कुनै बेला निकै चर्चित थियो । आफूले अष्ट्रिच चरा व्यवसायमा करिब ६० करोड रुपियाँ लगानी गरेको सीपी शर्माले बताए । "सोचे अनुसार व्यवसाय फस्टाएन, बैंकको ब्याज बढेको बढ्यै भयो," उनले भने, "अहिले फर्ममा दुई हजार जति चरा छन्, ती पनि घटाउने योजनामा छु । चराको थप उत्पादन त पूर्ण रूपमा बन्द गरिसकें ।"

अष्ट्रिच पालन सोचे जस्तो नभए पछि त्यहीं उनले च्याउ खेती शुरु गरे । त्यसमा प्रयोग भएको मलले दुर्गन्ध फैलियो भनेर स्थानीय बासिन्दाले फर्ममा ताल्चा लगाई दिएपछि उनले अन्यत्रै सर्ने सम्झौता गरेका छन् । तीन महिना बित्यो, अब नौ महिनाभित्र सर्नुपर्ने छ ।

च्याउ भण्डारणको लागि लुम्बिनी प्रदेश सरकारबाट उनले करिब चार करोड अनुदान लिएका छन् । "यहाँ खास अनुदान त अंग्रेजी प्रतिवेदन बनाएर झोलामा खेती गर्ने पाइरहेका छन्," शर्माले भने, "कहिले काहीँ त यस्तो काम गर्दा अपराध गरे जस्तो हुन्छ, मलाई लाग्छ नेपालको संरचना नै पुरै तहसनहस भएको छ ।"

साभार : बीबीसी नेपाली सेवा

नेत्रज्योती कृषि सहकारीको १२ औं साधरणसभा सम्पन्न

नेत्रज्योती कृषि सहकारी संस्थाको १२औं साधरणसभा सम्पन्न भएको छ । सहकारी संस्थाको साधरणसभा तथा खिरखाने कार्यक्रमका प्रमुख अतिथी चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिकाका कार्यबाहक नगरप्रमुख सिता थापाले कार्यक्रमको उद्घाटन गर्दै सहकारीका माध्यमबाट गरेको कामहरुमा पारदर्शीता र स्तरीयता हुने बताएकी छिन् । उनले सहकारीहरु नाफामुखी व्यापारमुखी हुनुभन्दा पनि सेवामुखी हुनपर्ने बताइन् । हरेक उत्पादनमा नगरपालिकाले अनुदान दिएको छ, हरेक क्षेत्रमा उत्पादनका लागि बिउ बिजन, मलमा अनुदान दिएको छ, तर पनि नगरका खेतीयोग्य जमीनहरु बाँझो रहेका छन्, यसतर्फ सबैको ध्यान जान जरुरी रहेका बताउँदै उत्पादनमुलक काममा सबै मिलेर अगाडी बढ्नु पर्ने बताइन् ।

प्राय कृषकहरुले पहिलो त आफैले खानका लागी खेती गर्ने गरेको भएपनि आफूले प्रयोग गरेर बाँकी रहेको सामाग्री बिक्री गरेर नगदमा परिणत गरेर अरु खाँचो टार्ने गरेको पाइएको धारण व्यक्त गरिन् । नगरपालिकाले यसवर्ष दूध उत्पादनमा दिइरहेको अनुदान र उत्पादनका आधारमा दिइएको अनुदान कृषकले पाउँदा के उपलब्धी भयो भन्ने तर्फ पनि सोच्न पर्ने बेला आएको बताइन् ।

संस्थाले विगतका दिनहरुमा जस्तै आगामी दिनमा राम्रो गर्न सकोस् यसका लागि नगरपालिकाबाट हुन सक्ने सहयोग गर्ने भन्दै शुभकामना व्यक्त गरेका थिए । उनले आम्दानीको एकमात्र स्रोत कृषि रहेको बताउदै कृषी उत्पादनमा सबै लागी पर्नु पर्ने बताउँनु भयो ।

कार्यक्रमका विशेष अतिथी १४ नं. वडाका अडाअध्यक्ष उद्धव नेपालले अनुदान लिनका लागि प्रतिस्पर्धा हुनुपर्छ प्रतिस्पर्धामा भएका कामहरुनै परिणाममूखी हुने छ भन्दै वडा र नगरबाट स्थानीय स्तरमा नै उत्पादन हुने सामाग्रीलाई प्रोत्साहन दिइरहेको बताइन् । आफ्नो गाउँमा रहेको कृषि सहकारीले ११ वर्ष पुरा गरी १२ वर्षमा प्रवेश गरेसँगै वडाले पनि कृषिसँग आवद्ध काम गर्ने र आम्दानीको मुख्य स्रोत कृषि भएकोले कृषिप्रति आकर्षित रहनुपर्छ बताइन् ।

नगर सहकारी सञ्जालका संयोजक नरमान श्रेष्ठले सहकारीहरुलाई व्यवस्थित र सुरक्षित तरिकाबाट सञ्चालन गर्नका लागि सञ्जालले विशेष भूमिका खेल्ने बताए ।

जनहित दुग्ध उत्पादन सहकारी संस्थाका अध्यक्ष बद्री प्रसाद नेपालले कृषि् क्षेत्रमा काम गरिरहेको नेत्रज्योती कृषि सहकारी संस्थाले गरेका कामहरुका बारेमा प्रशंसा गर्दै कामहरु शुरु गरेर मात्र हुँदैन स्थायीत्वमा पनि ध्यान दिनपर्ने बताए । डडुवा बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाका सचिव तथा भेष बहादुर नेपालले नेत्रज्योती कृषि सहकारी संस्थाले नयाँ-नयाँ योजनाहरु ल्याएर काम गरिरहेकोमा विशेष धन्यवाद दिँदै आगामी दिनमा अगाडी बढ्न सकोस् भने । संस्थाका सहसचिव जयराम नेपालले स्वागत मन्तव्य राख्दै सहकारी संस्थाले गरेका कामहरु र आगामी वर्षमा गरिने कार्यक्रमका बारेमा जानकारी गराए । संस्थाका अध्यक्ष कृष्ण बहादुर नेपालको अध्यक्षतामा भएको साधरण सभाको सञ्चालन भने संस्थाका व्यवस्थापक नेत्र बहादुर बस्नेतले गर्नुभएको थियो । सहकारी संस्थाको साधारण सभाले आव २०८०/८१ को आयव्ययका साथै आगामी वर्षको नीति तथा कार्यक्रमहरु पारित गरेको छ । साउन १५ सँगै सहकारी संस्थाको वार्षिक साधारण सभाको अवसरमा उपस्थितिहरुलाई खिर खुवाइएका थिए ।

कृषि नै पहिलो आधार :विज्ञहरू

युवाहरुलाई यही समेतेर राख्न सक्ने कृषिमा काम गर्नेहरुको माइण्डमा परिमार्जन गर्न नसके कृषि हुँदैन र समयको परिवर्तन अनुसार दिमाग पनि परिवर्तन गर्नु पर्छ भन्ने विषयमा कार्यक्रमको आयोजना भयो ।

काठमाडौं असार ३१, खाद्यका लागि कृषि अभियानको आयोजनामा कृषि विभागको हल, हरिहरभवन, ललितपुरमा “कृषि नीति तथा कार्यक्रमको कार्यन्वयनको चुनौती” विषयक वृहत छलफल तथा गोष्ठी कार्याक्रम गरेको छ ।

कार्याक्रममा विगत लामो समयदेखि कृषि क्षेत्रका सबै सरोकारवालाहरुसँग नेपालको खेतीपातीको अभ्यासहरु तथा नीतिगत अवस्था बारे अध्ययन, अनुसन्धान, सम्वाद तथा अभियान सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ । हाल, “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली”को दिर्घकालीक सोच सहितको आगामी पाँच बर्षको विकास योजनाको ढाँचा सहितको सोह्रौं आवधिक योजना, आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को नीति तथा कार्यक्रम र बजेट पेश भएर कार्यान्वयनमा गएको अवस्था छ । यस सन्दर्भमा, खाद्यका लागि कृषि अभियान र एसोसियसशन अफ नेपाली एग्रिकल्चरल जर्नालिष्ट (अनाज) को संयुक्त आयोजनामा यस निति तथा कार्यक्रमहरुको निर्माण प्रक्रिया, प्राथमिकता र कार्यन्वयनका चुनौतीमा यथासिघ्र छलफल गर्न आवश्यक कार्यक्रम गरेका छ ।

कार्याक्रममा समग्र खेतीपाती अहिले जलवायु परिवर्तन, वातावरणीय ह्रास, कृत्रिम रसायन तथा विषादीको प्रभावले संकटग्रस्त हुँदै गइरहेको विषयमा वृहत छलफल गर्‍यो । खासगरि प्रदुषित हावा, पानी, माटोको कारण पृथ्वी र नसर्ने दीर्घरोगका कारण मानव स्वास्थ्यको जोखिम दिनप्रतिदिन बढ्दै गईरहेको छ । सबै सामाजिक उद्यमी किसान, किसानीबाट घरबार चल्न नसकेर कृषि क्षेत्रबाट पलायन हुँदै गइरहेको, परिणामत, ३४ प्रतिशत खेतीयोग्य जमिन बाँझो भएको, खानेकुराको आयात र महँगी आकाशिएको, प्राकृतिक तथा जैविक स्रोत प्रशस्त भएको देशले अयातित खानेकुरामा भर पर्नु परेको,सबैका लागि लज्जाबोधको विषय भएको, समष्टिमा समयमै सम्बोधन गर्न अब ढिलो हुँदै गइरहेको महशुस छलफलमा उठेको छ ।

कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउने कुरामा सामाजिक उद्यमी किसानलाई केन्द्रमा राखेर बनाइने कृषि प्रवर्द्धनका दीर्घकालीन नीति, कार्यक्रम र बजेट कृषिको आगामी दिशा निर्माण गर्नका लागि सर्वाधिक महत्वपूर्ण विषयहरु भएको, नीति तथा कार्यक्रमको उचित कार्यान्वयन र संसोधन झनै महत्वपूर्ण रहन्छ । यसकारण सोह्रौं आवधिक योजना, आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को नीति तथा कार्यक्रम र बजेटको कार्यान्वयनका चुनौतीहरुको बारेमा छलफल गर्ने उद्देश्यले “कृषि नीति तथा कार्यक्रमको कार्यन्वयनको चुनौती” विषयक कार्यक्रमको आयोजना गरिएको छ । तपशिल मिति, समय र स्थानमा आयोजना गरिएको कार्यक्रममा आथित्यता सहित उपश्थिती जनाईदिनु हुन विनम्र अनुरोध गर्दछौं ।

छलफल कार्यर्क्रमा भारतले एक महिना बीउ छैन भन्यो भने के गर्ने ? उत्पादन बढाउन युरिया मलले मात्र उत्पादन हुन्छ ? आज उत्पादन किन बढेको छैन । बाहिरबाट आउने तरकारी ल्याव टेष्ट गर्न किन हिम्मत गर्दैन । नीतिगत कुराहरु ल्याएर थन्काउने भन्दा अरु केही भएको छैन ।

उत्पादन गरेपछि बजार व्यवस्थापनको सोच छैन । सेतो पिठो घोलेर दूधको नाममा सडकमा फालेर नेपाली किसानलाई हतोत्साहि पार्ने काम गरेको छ । कुहिएको गोलभेडा फालेर नेपाली किसानलाई निरुत्साहित बनाएको अवस्था छ ।

युवाहरुलाई यही समेतेर राख्न सक्ने कृषिमा काम गर्नेहरुको माइण्डमा परिमार्जन गर्न नसके कृषि हुँदैन र समयको परिवर्तन अनुसार दिमाग पनि परिवर्तन गर्नु पर्छ भन्ने विषयमा कार्यक्रमको आयोजना भयो ।

कृषि विकास मन्त्रालयको उप(सचिव इन्द्रहरि पौडेलले आयोजित कार्यक्रममा कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दै कृषि विकासको वर्तमान अवस्था कृषि सकिन जनसंख्या ५०.१ प्रतिशत, कृषक घरधुरी ६२ प्रतिशत, निरपेक्ष गरिबी २०.२७ प्रतिशत, ग्रामीण गरिबी १४ प्रतिशत, राष्ट्रिय योगदानमा २४ प्रतिशत रहेको कार्यपत्रमा उल्लेख छ ।

अहिले कृषिको अवस्था केही जटिल बन्दै गएको, समग्र कुल ग्राहस्थ उत्पादन बढ्नु पर्ने थियो । धेरै जनता कृषिमा झुण्डिरहुन राम्रो होइन । कृषि क्षेत्रको माथि उठ्न सकेको छैन । कृषि घटेको अवस्था छ । १० वर्षको हाराहारीमा २६ प्रतिशत योगदान छ । क्रमश बढे पनि अर्थपूर्ण रुपमा बढेको छैन । ३.२२ करोड लगानी भएको छ । ३० अर्ब रसायनिक मल खरिदमा बजेट खर्च भएको छ ।१७ अर्बमा कर्मचारी नार्क परेको छ । परियोजना न्यायोचित छैन भन्न मिल्दैन ।

तरकारी मात्र जोड्ने हो भने आत्मनिर्भर हुनसक्छ । बजार पहुँच नभएको कारण भएको छैन । कृषिजन्य वैदेशिक आयत घटेको छ । आव आयत ९१ प्रतिशत रहेको, कृषिजन्यमा वस्तुमा पैठारी निर्यात घटेको, ९ प्रतिशत कमी भएको ? आयतमा संकुचन भएर १६ आयत घटेको छ । खाद्य पोषण सुरक्षाको ग्यारेन्टी गर्न सकेको छैन । कृषि उत्पादन बढाउन सकेको छैन । वृहत रुपमा अनुसन्धान लागु गर्न प्रतिपर्स्धा गर्न सकेन । जुन कुरा यही छ त्यहीलाई वृहत बनाउने

सकेन ।
किसानको जीवनयापन कृषिबाटै हुनुपर्छ । कृषि स्वतस्फुर्त रुपमा बढ्नु पर्ने हो तर वाध्यत्मक रुपमा अगाडि बढेको छ । कृषि यान्त्रीकरण बढेको छ । यन्त्र प्रयोग गर्नेको संख्या १६ लाख पुगेको छ । जमिनको चक्लावन्दी, असल कृषि अभ्यास बढेपनि कृषिमा युवाहरुको आकर्षण घटेको छ ।
आव २०८१/०८२ मा मुख्य मुख्य नीति तथा कार्यक्रमहरु
कृषि गरेर हुने कार्यक्रम हुनु । कृषिमा लगानी दशक घोषण गर्नु, कृषि आधुनिकीकरण बढ्नु, उत्पादन र उत्पादकत्व घट्नु आश्चर्यको विषय हुन् । सरकारी, निजी क्षेत्र, सहकारी तथा आत्मनिर्भर कृषि क्षेत्र ल्याउने । करार खेती प्रवर्द्धन, करार खेतीको वस्तुको मूल्य र किसानको आय सुनिस्चित गर्छ ।
आरजु राइस मिल मोरङ्ग धान उत्पादन, आलु उत्पादन, अकवरे खुर्सानी विविध बालीहरु प्रवर्द्धन गरेको छ ।
नाँगो जमिन ३० प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको अनुमान गरिएको छ । रूप पुलिङ, ल्याण्ड पुलिङ जमिनको उत्पादक ०.५५ हेक्टर, १०४० हेक्टरमा चक्लावन्दी । हिमाल र पहाडमा ४० प्रतिशत, तराइमा १० प्रतिशत बिगाह भन्दा बढी बाँझो छ ।
उन्नत बीउ, मल, सिचाई हुने अनुदान ६० प्रतिशत, बजेट रसायनिक मलमा मात्र गएको छ । माटोको ह्रयास गर्दछ भन्ने हेका राखिएन । दिगो कषिमा जानु पर्छ । वास्नादार धान उत्पादन गर्ने, फलफुल खेती प्रवर्द्धन । उच्च पहाडमा स्याउ, सुन्तला, तराइमा आँप, केरा, लिचीको उत्पादन बढाउनु पर्छ ।
राजमार्ग केन्द्रति कृषि व्यवसाय जोड
दिगो कृषिमा जोड, अक्सन सेन्टर होलिडे, वार्ड स्थापना, कृषि निर्यातको प्रवर्द्धन । कृषि उपजलाई धितोको रुपमा व्यवस्थापन, गाईवस्तुको उच्च जातको स्रोत केन्द्र पशुपालन, हिमाली क्षेत्रमा कस्तुर मृग उत्पादनलाई प्राथमिकता, चिनी उत्पादनका लागि उखु खेती प्रवर्द्धन, कृषि अनुसन्धानमा जोड, शित भण्डारणको व्यवस्थापन(ओस घरको प्रयोजन, गाँजा खेतीको उत्पादन । मधेशलाई कृषि जोनको घोषणा, गण्डकी प्रदेशमा पयर्टक सर्किट निर्माण, आर्थिक त्रिभुज पहिचान, नदि कोरीडोरको विस्तार मार्सि धानको कोरिडोर ।
उद्यमशीलत र औद्योगिक विकास कार्यक्रम गर्नुपर्छ । आन्तरिक ऋणको ठूलो व्याजदर, ४/५ वर्षपछि देश ठूलो ऋणमा फस्ने अवस्था छ । खर्च गर्ने क्षमता ६० प्रतिशत भन्दा छैन । कर्जा लिएर लगानी नगरेसम्म अर्थतन्त्र अगाडि बढ्ने अवस्था छैन ।
भू(उपयोग ऐन २०७२ कृषि जमिन बचाएन भने । केही गर्ने अवस्था छैन । यही कुरा उठाउनु पर्छ । ३ तहको समन्वय एकदमै चुनौंतीपूर्ण छ । अब सरकार प्रविधिलाई कमाण्ड भएन भने बिग्रन सक्छ ।
चुनौंतीहरु
कृषि प्रविधि, जनशक्तिको कमी, युवालाई देशमै बस्ने वातारण बनाउनु पर्छ । हाम्रो लगानी अरुले गरिरहेको छ । स्थानीयलाई कृषिको जिम्मेवारी दिएका छ ।
कृषि एकदमै नाफामा हुने क्षेत्र होइन । कृषिलाई संरक्षण गरिराख्नु पर्छ । अहिले विदेशी तरकारी बजारमा छ । हाम्रो देशमै उत्पादित तरकारी बजार नपाएर फालिनु पर्छ । धानले नेपालको अर्थतन्त्रमा रणनीतिक महत्व राख्छ । भारतले धान नियार्तमा नियमन गरेको छन् । युवालाई कृषि पेशामा आकर्षण गरिनु पर्छ । कृषिमा लागेकोलाई हेयको भावनाले हेर्ने गरेको छ ।
प्राविधिक पूर्वाधार, बजार, पर्यटन र उद्योगको विकासमा जोडदिनु पर्छ । वर्षेनी आउने १६ लाख पर्यटकलाई हाम्रैमा उत्पादन भएको खाना खुवाउनु पर्छ । चिनीको एकदमै माग छ उखुको खेती प्रवर्द्धन गरिनु पर्छ । कृषि भूमि वर्गीकरण, संरक्षण स्थानीयकरण सरकारलाई जिम्मेवारी दिएको छ । स्थानीय तहमा कृषि अगाडि बढ्न सकेको छैन । कृषिको वर्गीकरण नभए कृषि जमिन सकिन्छ ।
अर्बौंको सिँचाईको परियोजना छ । तर सिँचाई उपयुक्त ढंगले हुन सकेको छैन । किसान र कृषि पेशाको संरक्षण गर्नुपर्छ ।
दिगो कृषिलाई जोडदिने नदिने हो भने कृषिको अवस्था झनपछि झन् बिग्रने अवस्था छ । दिगो कृषिको प्रयोग कसरी गर्ने भनेर लाग्नु पर्छ ।
प्राङ्गारिक कृषि अर्थात प्राकृतिक कृषि गर्ने । आर्थिक, सामाजिक रुपमा हेरेर बाँच्ने सास्कृतिक रुपमा आवश्यकता छ । नेपालमा ५७ लाख मेट्रिक टन धान उत्पादन हुन्छ । ठूला सिँचाई आयोजना भएका ठाउँमा १० लाख हेक्टरसम्म केन्द्रित गर्न सक्यो भने कृषि क्षेत्र बढ्न सक्छ । मकैलाई तराई, पहाड सबैतिर सबैसिजनमा हुन्छ ।

कार्यपत्रमा रामबहादुर केसीले कृषिको चुनौंतीहरु बाँझो जमिनको सदुपयोग गर्नु पर्ने कुरामा जोड दिइएको छ ? जनशक्तिको अभाव, पुर्वाधारको कमी, बजारीकरण व्यवस्थापन जस्ता कुराहरुमा जोडदिनु पर्ने सुझाव दिएको छ ।
नीति तथा कार्यक्रम कार्यन्वयनका चुनौंतीहरू १५ औं योजनामा प्राथमिकताका साथ आउनु पर्ने बताइएको छ । योजना आयोगबाट अबको आर्थिक वृद्धिदर ९ प्रतिशतको लक्ष्यसम्म पुऱ्याउने गरि काम गरिनुपर्छ । २०१३ सालको योजना आयोगले आफ्नो कामहरु प्रक्षेपण गर्दै आएको छ । १५ औं योजनाको अवधिमा उत्पादनमुलक उद्योगको विस्तार ६.५ प्रतिशतले हासिल गर्नपर्ने सकेको छैन । उत्पादनको क्षेत्रमा हेर्ने हो भने ४.९ प्रतिशतमा झरेको छ । खर्च नभए आम्दानी नहुने स्वभाविक हो । चुनौंतीहरुमा राजनीतिक स्थिरता सबैभन्दा ठूलो छ । धनकुटामा मात्र ९ वटा भ्यू टावर निर्माण गरेको छ । आवश्यकता होकि होइन । सडकको अवस्था डोजर लगाएर भत्काएको छ । नीति तथा कार्यक्रम अति महत्वकांक्ष छन् ।
४७ अर्बको बजेटमा ३० अर्बको त रासायनिक मलको लागि छुट्याएको छ । त्यो देशको लागि त्यति सुहाउँदो छैन । विकल्पहरु राखिनु पर्थ्यो । प्राङगारिक मलको प्रयोग नहुँदा जमीनको अवस्था असाध्यै दर्दनाक छ ।

केरा खेती प्रविधि

परिचय :

केराको खेती परम्परादेखि गरिँदै आए पनि यसको बिरुवा उत्पादन पहिले बच्चाहरू निकाली लगाउने गरिन्थ्यो । आजभोलि यसको बिरुवा टिस्युकल्चरबाट लाखौं उत्पादन गरी रोगबाट केही मात्रामा मुक्त भएको छ भने ज्ञान र तालिमको अभाव, अनुसन्धान र विकासमा कमी, कमजोर भण्डारण प्रविधि र व्यवस्थित उत्पादन प्रविधिको कारणबाट पनि उत्पादन भएको केरा समयमा बजारमा पुऱ्याउन नसक्नु र जथाभाबी केमिकल राखी केरा पकाउने इत्यादि कारणबाट पनि खेती गर्ने किसानहरूले उचित मूल्य नपाउनु र केराको स्क्वास, चिप्स बनाउनमा निजी उद्योग आउन नसक्नुका कारणबाट फलफूल उत्पादन गर्ने उद्योगहरूलाई पकेटको रूपमा विकास गर्न सम्बन्धित निकायबाट पहल भएमा केरा मात्र नभई अन्य फलफूल उत्पादन गर्ने कृषकहरू बढी उत्साहित हुने थिए ।

हावापानी :

केरा खेती समुद्रसतहबाट १,००० मिटरसम्म लगाउन उपयुक्त छ भने २०(३० डिग्रीसेल्सियस तापक्रमको साथै तुषारो र सुक्खा सहन नसक्ने भएकोले सबै विचार पुऱ्याएर मात्र उपयुक्त स्थान छनोट गरी बिरुवा लगाउनुपर्छ ।

माटो :

केरा खेतीका लागि पिएच ६-७.५ चाहिन्छ भने मलिलोपन भएको

नेपालमा फलफूल खेती र कलमी गर्ने

माटो भएमा करा उत्पादन राम्रो हुन्छ । चारैतर्फ पानीको निकासको राम्रो व्यवस्था हुनुपर्छ ।

जात :

केराका जातहरू बहराई डवार्फ, हरिछाल, वीलियम हाइब्रिज मालभोक, चिनियाँ चम्पा, क्यामेनिडस डवार्फ छन् ।

लगाउने समय :

पहिले जग्गामा लेआउट गरेर मात्र केरा लगाउनुपर्छ । अग्लो जातलाई ३-३ मिटर, होचो जातलाई २-२ मिटर फरक गरी खाल्डो खनी फागुनदेखि भदौसम्ममा लगाउनुपर्छ । यसरी सारेको बोटलाई केही दिन भारीबाट पानी दिनुपर्छ ।

फलेको बोटमा मल हाल्ने तरिका :

प्रतिबोट पाकेको कम्पोस्ट २५ केजी, नाइट्रोजन १८० ग्राम, फस्फोरस १८० ग्राम, पोटास २२५ ग्रामका दरले मल हाली गोडमेल गरी १०-११ लिटर पानी दिनुपर्छ । केरा बोटबाट ४ वर्षसम्म मात्र केरा उत्पादन गर्ने त्यसपछि नयाँ बोट लगाउनुपर्छ । ४(५ वर्ष भएपछि केराभित्र बियाँ हुने भएकोले ४ वर्षपछि अर्को बोट लगाउनुपर्छ । एक

रोपनी जग्गामा ८००- १००० केजीसम्म केरा उत्पादन हुन्छ ।

केरामा लाग्ने कीरा र रोग :

केराको बोटमा प्वाल पार्ने कीरा (द्ययचभच) हो । यो कीराले केराको फेदमा वा माटोमुनि फुल पार्दछ । फुलबाट निस्केका लाभ्रे गानो र फेदमा चढ्छन् । नयाँ बोटमा यो कीराबाट आक्रमण भएमा बोट नै मर्दछ । ठूलो खाँदै र प्वाल पार्दै भित्र पस्छन् र फेदमा केही माथिसम्म भित्रभित्र बोटमा आक्रमण भएमा बोट नै लडेर नोक्सान हुन्छ । बोटको वरिपरि पानीको निकासको प्रबन्ध गर्नुपर्छ । पानी जमेको स्थानमा बढी कीरा लाग्छ ।

यो कीरा नलागेको स्थानबाट केराको बोट ल्याई लगाउनुपर्छ । बोटको वरिपरि सुमी नामक विषादी माटोमुनि १० सेमि गहिरो रिङ बनाई । माटोले पुर्नुपर्छ । बोट र माटो भिज्ने गरी धनवान २-३ मिलि १ लिटर पानीमा राखी स्प्रे गर्नुपर्छ । यसले कीरा नियन्त्रण हुन्छ ।

केराको बोटमा प्वाल पार्ने गोब्रे कीरा (Stem Borer) यो कीराले केराको बोट नोक्सान गर्ने भएकोले धनवान विषादी माथि उल्लेख भएको मात्र प्रयोग गरी छनाल नियन्त्रण हुन्छ ।

केराको रस्ट थ्रिप्स (Banana Rust Thrips) यो कीराले बोट, कमलो फेदमा र फलमा प्वाल र फुल पार्दछ । फुलबाट कीरा निस्केपछि बोटभित्र पस्छ । जब कीराले केराको बोक्रा खान्छ, यस्तो फल चाँडै कुहिएर जान्छ ।

केरालाई टिप्नुभन्दा पहिले प्लास्टिक वा कागजले छोप्नुपर्छ जसले गर्दा कीराबाट बचावट हुन्छ । केरा टिप्नुभन्दा १५-२० दिन अगाडिदेखि नै विषादी छर्नु हुँदैन ।

बोटमा प्वाल पार्ने कीरा (Borer)(यो कीराको थुतुनो लामो छ । यो कीराले माटोमुनि वा बोटको फेदमा फुल पार्दछ । फुलबाट निस्केका लानेले गानो र फेदमा खाँदै भित्र पस्दछन् र भित्र खाँदै केही माथिसम्म आउँछन् । यसले गर्दा बोट मर्दै जान्छ ।

रोगको नियन्त्रण र उपचार :

१.केरा लगाएको बगैँचामा पानी जम्न दिनु हुँदैन । केराको फेदमा पानी जमेको स्थानमा कीराले बढी आक्रमण गर्दछ ।

कीरा नलागेको नर्सरीबाट बिरुवा ल्याई लगाउनुपर्छ । धनवान विषादी १ लिटर पानीमा २-३ मिलि राखी माटो भिज्ने गरी बोटको फेदमा स्प्रे गर्नाले कीरा नियन्त्रण हुन्छ ।

केराको रोग :

केराको ओइलाउने रोग (Banana Wilt)(

यो रोग केराको प्रमुख :

नेपालमा फलफूल खेती र कलमी गर्ने प्रविधि : १३ मान्न सकिन्छ । रोग लागेको बोटको पात पहेँलो हुँदै पछि कमजोर भएर बोट नै लड्दछ । यो रोग चिस्यान बढी भएको जग्गामा लाग्छ । यस्तो रोग लागेको केरा स्वादिलो हुँदैन ।

उपचार :

रोपेको ४-५ वर्षभन्दा बढी राखेमा रोग लाग्ने हुँदा रोग लागेको बोट उखेलेर नष्ट गर्नुपर्छ । यो रोग नलागेको स्थानबाट बोट ल्याई रोप्नुपर्छ । रोग लागेको स्थानमा ३(४ वर्ष केरा नलगाई अन्य बाली लगाएमा रोग नियन्त्रण हुन्छ । रोग लागेको स्थानमा चून छरी सिँचाइ गर्ने र बोर्डोक्स मिश्रण ८:८:१०० बनाई माटो भिज्ने गरी छर्नुपर्छ ।

केराको इन्थ्रेक्नोज रोग (Banana Anthracnose)

यो रोग मुख्य केराको डाँठको भागमा शुरु

बाँकी ......२४ पृष्ठमा

लिची खेती प्रविधि

परिचय :
लिची खेती नेपालको तराईमा मात्र हुने भएकोले यसको फल केही हप्ता मात्र बजारमा देखिन्छ । यसको मागअनुसार फल उत्पादन हुन सकेको छैन । यो फल सापिन्डेसि (Sapindaceae) परिवारमा पर्दछ । लिचीलाई लिची चाइनेन्सिस (Litchi chinensis) भनिन्छ । लिची बोट होचो भएकोले छाप्रोमा प्लास्टिक घर

बनाएर पनि खेती गर्न सकिन्छ ठूलो बोट भएपछि तुषारोले त्यतिको नोक्सान गर्दैन । यो फल बोक्रा छोडाएर खान सकिन्छ भने जुस बनाउन उपयुक्त हुन्छ ।

हावापानी :
लिची खेती समुद्रसतहबाट ८०० मिटरको उचाइसम्म उपयुक्त हुन्छ । तापक्रम १५-३०डे से. चाहिन्छ भने यो सुक्खा र तुषारो सहन नसक्ने हुन्छ ।

माटो :
मलिलो माटो हुनुपर्छ । पिएच ५.५-७० सम्म भएको र पानीको । निकासको राम्रो व्यवस्था हुनुपर्छ । माटोमा केही बालुवा मिसिएको गहिरो । माटो चाहिन्छ । अमिलो (ब्अष्मष्अ) माटो, चून भएको राम्रो हुन्छ ।

जात :
लिची जातमा अगौटे देशी, अलिबेदना, मुजफ्फरपुर छ भने मध्य ।
जातमा शाही, पूर्वी, चाइना, रोजसन्टेड छ । पछौटे कसवा, लेट बेदना, कलकतिया छन् ।

लगाउने समय र रोप्ने तरिका :
लिचीको बिरुवालाई जेठको चौथो हप्तादेखि असारको चौथो हप्तासम्म गुदी (एयर लेटिङ) र हाँगालाई नछुट्ट्याई ढल्काई माटोले पुरिएको हाँगामा जरा आउँछ । यो तरिकाबाट पनि बिरुवा उत्पादन गर्न सकिन्छ । यसरी तयार भएको बिरुवा अर्को वर्ष जेठ(साउनसम्म लगाउन सकिन्छ । बिरुवा लगाउनुभन्दा पहिले लेआउट गरी खाल्डो खन्नुपर्छ । खाल्डोको साइज १ मिटर गहिरो र चौडाइ भएको, १ बोटबाट अर्को बोट १० मिटर फरक गर्नुपर्छ । खाल्डोमा पतझड, धुस्नो राखी बालिदिनाले माटोमा भएको रोग र कीरा नियन्त्रण हुन्छ । यसरी तयार भएको खाल्डोमा पाकेको कम्पोस्ट २०(३० केजी राखी माटोमा मिलाई खाल्डोमा राखी सुक्खा माटो राखी बीचमा बिरुवा रोप्नुपर्छ, हल्का किसिमले खुट्टाले कुल्चिसकेपछि ८ सेमि पर लट्ठी गाडी सुतलीले अंग्रेजीको आठ (ड) तरिकाले बाँध्नुपर्छ । जसले गर्दा हावाबाट हल्लन नसक्ने र बोट सोझो भई हलक्क बिरुवा बढ्न मद्दत गर्छ । बिरुवामा पानी दिँदा कुनै बाक्लो वस्तु या सानो ईंटा राखी त्यसमाथि पानी दिनुपर्छ । लिचीको बोट ठूलो नभएसम्म ४(५ वर्ष अन्तरबाली लगाउन सकिन्छ । तरकारी हिउँदे र वर्षे साथै भइँकटहर, अदुवा र मेवा लगाई फल नफलेसम्म आर्थिक लाभ लिन सकिन्छ । बोटको वरिपरि मल हाली गोडमेल भई बाली लगाएको बगैँचामा बोटलाई समेत गोडमेल हुन्छ । मलको तत्व केही मात्रामा पाई बोट हलक्क बढ्ने, स्वस्थ हुनुका साथै रोग र कीरा लागेको पनि हेरविचार हुँदा ३(४ सालमै फल उत्पादन गर्न सकिन्छ ।

काटछाँट :
लिची बिरुवालाई काटछाँट गर्न जरुरी हुँदैन, रोग र कीरा लागेको, सुकेका हाँगाहरू भने काटी निकाल्नुपर्छ ।

रोग र कीरा
लिचीमा रोग कम लाग्छ । अरू बिरुवामा जस्तो रोग नलाग्ने । कारणबाट नै बढी फल उत्पादन हुन्छ । तर लिचीमा लाग्ने प्रमुख कीरा माइट हुन् ।
माइट (Mite) कीराले पातको तल्लो सतहमा बसी पातको सतहमुनिको भाग खान्छ र एक प्रकारको खैरो मखमली सतह देखा पर्न थाल्दछ । कीराले पात गुटमुट्याई नोक्सान गर्छ । पात सानो गाँठोमा परिणत हुन्छ र अन्त्यमा पातको आकार नै बिगारिदिन्छ । पातमा बसी रस चुस्नाले पछि पात सुकेर जान्छ ।

रोकथाम र उपचार :
कीरा लागेका हाँगाहरू र पात बटुली जलाइदिनाले कीरा नियन्त्रण हुन्छ ।
कीरा लागेको बोटमा हप्ता दिनको फरक गरी २-३ पटक नुभान, य डिमाक्रोन, ब्लुम, डोममध्ये कुनै एक विषादी १ लिटर पानीमा २ मिलि राखी छर्नाले कीरा नियन्त्रण हुन्छ । यो विषादी फल पाक्नुभन्दा २५(३० दिनअगाडि छर्नुपर्छ
गुटीबाट बिरुवा तयार गर्ने तरिका चित्र नं. १५ हेर्नु होला ।
विभिन्न फलफूलको जाम बनाउने प्रविधि
नेपालमा फलफूल खेती गर्नेसम्बन्धी कृषक दाजुभाइहरूको निकै नै उत्साह बढेको देखिन्छ । फलफूल उत्पादन भै आर्थिक लाभ निकै बढ्दै गएको कारणबाट विभिन्न जातको फलफूल बिरुवा पाकेर क्षेत्रको रूपमा बगैंचा लगाउने वृद्धि भएको स्वतः सिद्ध हुन्छ । आजभोलि फलफूल बिरुवा निकै नै माग भएको कारणबाट पनि निजी नर्सरीहरू पनि अधिराज्यभर... संख्या भएको छ । दुर्गम क्षेत्रमा उत्पादन भएको फलफूल बाटोको असुविधाको कारणले केही सडेर नोक्सानी हुने सम्भावना भएकोले ती फलफूललाई केही समयसम्म जाम र अलकोल बनाई प्रयोग गर्न सकिन्छ । बजारमा लगी बिक्री नभएको फल जस्तै(आरु, आलुबखडा, स्याउ, नास्पाति, खुर्पानी, ऐसेलु र आँपलाई जाम बनाई आफूले पनि खान सक्ने र बढी भएको जाम बिक्री गरी आर्थिक लाभ लिन सक्ने भएकोले फलहरूको जाम बनाउने प्रविधि निम्नबमोजिम उल्लिखित गरिएको छ ।

बाँकी .... २० पृष्ठमा

कृषि हाम्रो संस्कार हो : सभामुख घिमिरे

काठमाडौं साउन १, प्रतिनिधी सभाका सभामुख देवराज घिमिरेले देशको महत्वपूर्ण रैथाने बालीहरु विदेशीको हातमा पुगेको र त्यसको प्याटेन्ट राइट पनि विदेशीले नै लिइसकेको बताइएको छ ।

उक्त कुरा रैथाने हाट बजारको प्रथम वाषिकोत्सव समारोहलाई सम्वोधन गर्दै बताइएको हो ।

हामीले विगतमा भारत लगायत अन्य देशमा नेपाली उत्पादन निर्यात गर्ने गर्थ्यौं । अहिले खाना पुग्दैन । भारतबाट आयत गरेको छौं । रैथाने बाली के हो ? यसको महत्व के छ ? सांस्कृतिक प्राकृतिक मूल्य मान्यता के हुन् भन्ने कुरा बुझ्न् पर्छ भन्ने कुरा जोडदिए ।

रैथाने उत्पादन सुपथ मूल्यमा पनि किन्न पाइने गरेको बताउँदै रैथाने हाटबजार व्यवस्थापनको समेत प्रशंसा गदै भने, काठमाडौंको महँगीमा पनि सुपथ मूल्यमा उपभोक्ताहरुको लागि बजारको व्यवस्थापन गरेको पाइयो ।

घिमिरेले परम्परागत विधि, प्रविधि, धान लगायत बीउ विजनको जात । ढिकी जाँतो हिजोको अवस्थामा हाम्रो परम्परा थियो, तर आज हराउन लागेको छ । बितेको कुराको पछि किन लागेको होला भन्ने भन्दा पनि यसको महत्व बुझ्न जरुरी छ । आज देशमा मौलिक उत्पादनहरु कमी आएको छ । कृषिमा कानुन बनाएर मकै, धान, लगायत अन्य बालीहरुको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा जोडदिनु पर्छ । नेपाली कृषिलाई बुझ्नेन भने हाम्रो संस्कृतिलाई पनि बुझ्न सक्दैन । 'विदेशीहरुले हाम्रो बाली लगेर प्याटेन्ट राइट लिइसकेको छ ।' आगामी रणनीतिक महत्वको योजना बनाउनुहोस् । लामो अनुभव राष्ट्रको लागि काम लाग्छ ।

राज्यको नीति निर्माणको अभावमा रैथाने बाली पछाडि पर्‍यो । वैज्ञानकि महत्वको कुरा हराउँदै गयो । राज्यले विद्यमान ऐन कानुन र नीतिका कुराहरु के हुन् अहिलेको समयमा आफ्नो ठाउँबाट भूमिको खेल्नु पर्ने के हो ? भनेर पहिचान गर्न सके सबै समस्याको समाधान गर्न सक्ने कुरामा सभामुख घिमिरेले जोडदिए । रैथानै बालीको संरक्षण, प्रवर्द्धन गर्न सकेको छैन । अनुदान पाउनु पर्नेले पाएको छैन । कागज मिलाउनेले अनुदान खाने गरेको पाइयो । तीनतहको सरकारले वास्तविक किसान को हुन् भनेर

पहिचान गरी किसान सम्म पुगेर काम गन आग्रह गर्नुभयो । मेरो आफुनो अनुभवमा उत्पादन गरेको वस्तुको बजार कसरी

नेपाली कृषिलाई बुझ्नेन भने हाम्रो संस्कृतिलाई पनि बुझ्न सक्दैन । 'विदेशीहरुले हाम्रो बाली लगेर प्याटेन्ट राइट लिइसकेको छ ।' आगामी रणनीतिक महत्वको योजना बनाउनुहोस् ।

बनाउने । त्यसतर्फ पनि ध्यान दिन सभामुखले आग्रह गरेको छ ।

पोल्याण्डको संसद भवनमा १ घण्टा रैथाने हाट बजार लाग्ने गरेको बताउँदै १ घण्टामा संसद भवन भित्रै पनि स्थानीय ग्रामीण दूरदराजबाट ल्याउन रैथाने बालीको हाट बजार लाग्दो रहेछ ।

नगरपालिकाले व्यवास्थित रुपमा शुल्क वा निशुल्क रैथानै बालीबाट उत्पादित वस्तुको बिक्री वितरण गर्ने स्थानको व्यवस्था मिलाउन भने । त्यस कार्यले रैथाने कृषि गर्नेहरुका लागि प्रेरना मिल्ने बताए ।

र तपाईंहरूलाई थाहै छ रैथाने खेती मिलाएर फलाउन सक्यो भने हाइव्रिड भन्दा बढी फल्छ । कृषि उत्पादनमा वृद्धि र वैज्ञानिक शिक्षा र व्यवहारिक ज्ञान उक्तिकै महत्व छ । भविष्यमा हाम्रो परम्परागत कृषिका औजारहरु कुटो कोदालो हराउने सम्भावना बढ्दै गएका छन् । त्यसको संरक्षण पनि हाम्रो कृषिलाई सम्झाउने माध्यम हुन सक्ने बताए । हाम्रो कृषि औजार आज पनि त्यतिकै उपयोगी छ । विगतको इहितहासलाई बिर्सन नहुने कुरा जोड दिए ।

बिमारी परेर पानी खान नसक्दा मही खाने गर्‍यो भने पानीको काम पनि गर्छ । मिडियाका साथीहरुले रैथाने बालीलाई प्रवर्द्धन गर्न प्रचार प्रसारको माध्यमबाट सहयोग पुर्‍याएकोमा धन्यवाद ज्ञापन गर्न समेत सभामु पछि परेनन् । मिडियाका साथिहरुले सहयोग पुर्‍याएको छ, नीति भएपनि बेथितिबाट जोगाउन तपाईहरु लाग्नु पर्छ' सभामुखले भने ।

बागमती प्रदेशका उप(सभामुख अप्सरा चापागाईले बागमती प्रदेश सरकार रैथाने कृषिका लागि धेरै अगाडि बढीसकेको बताए । चापागाईले भनिन् रैथाने हाटबजार कृषिका संस्कार, संस्कृति बचाउने सबै भन्दा ठूलो अभियान भएको बताइन् । रैथाने अभियान सबै लाग्नुपर्छ भनेर हामी पनि अभियानमा लागेका छौं । चापागाईले भनिन् 'बागमती प्रदेशले सम्वोधन गर्न सकेको छ जस्तो लाग्छ ।' मलाई मनैदेखि लागेको थियो, कहाँबाट शुरु गरौं भनेर लाग्यो र बागमती प्रदेशको क्याविनेटबाट शुरु गरेका छौं । यो अभियान भएकोले एक्लैले गर्न सक्दैन । काभ्रे, पाँचखाल नगरपालिकाले पनि शुरुवात गरेको छ । काभ्रेले शुरु गरेपछि यो अभियान सबैलाई थाहा भएको छ र देशभर जाग्छ भन्ने मलाई लागेको छ । यो अभियान उपत्यका थप विभिन्न ठाउँमा शुरु गरोस् भन्न चाहन्छु ।

बुढानिलकण्ठ नगरपालिकाको नगरप्रमुख मिठाराम अधिकारीले रैथाने उत्पादनको बजारीकरण शुरु भएपछि त्यहाँका जनतामा बुढानिलकण्ठ नगरपालिको राम्रो सन्देश गएको बताए । करिब करिब लोप हुन लागेको अवस्थामा पुगेको रैथाने हाट बजार नगरपालिकाकै प्राङ्गणमा स्टल राख्ने व्यवस्थापन मिलाएका छौं । ती स्टलहरु

रैथाने हाट बजार व्यवस्थित सञ्चालन गर्नको लागि व्यवस्था गरेको हो ।
अधिकारीले भने रैथाने बालीको मृत्यभयो भनेर आउँदा दिनमा मानिसको पनि कुनै अंगको पनि मृत्य भयो भनेर जान्नु पर्ने बताए ।
अहिले, वैदिक कृषि, रैथाने कृषिलाई संयुक्त रुपमा कसरी लैजाने भन्ने सम्बन्धमा सरकार मार्फत जान जरुरी भएको बताए ।
नेपाल सरकारको संघीय सरकारले रैथाने कृषिका लागि १ अर्ब वजेट छुट्याएको छ । र वजेट विनियोजन भएर प्रदेश सरकार तहमा गईसकेको बताए । रैथाने बजारको विषयमा छुट्टै हाटबजारका व्यवस्थापन गरिनु पर्छ । कालीमाटी लगायत ११ स्थानमा राष्ट्रिय स्तरको रैथाने कृषि हाटबजार प्रवर्द्धन सके सबैको स्वास्थमा स्वास्थ रहन सहयोग पुग्ने बताए । रैथानेको आकर्षण कति हुन्छ भन्ने कुरा ध्यान दिएर रैथाने बालीका वंश संरक्षण गर्नुपर्ने बताए । रैथाने वशंहरु कमजोर भयो भने हाम्रै शरीरको कमजोर हुन्छ । सरकारले नीतिगत रुपमा सुधार गर्दै अब दिगो कृषिका लागि रैथाने बालीलाई रोज्नुपर्ने कुरामा पनि जोड दिए ।
डब्लु डब्लु एफका कार्यकारी निर्देशक घनश्याम गुरुडले रैथानेसँग सँस्कृति र प्रकृति जोडिएको बताए । प्रकृति बचाउने संस्कृतिलाई जीवन्त राख्नु पर्छ । सबैले आ(आफ्नो ठाउँबाट लाग्नु पर्ने कुरामा जोड दिए ।
रैथाने हाट बजारका संयोजक राइबहादुर राइले रैथाने कृषि हाटबजार सञ्चालन गरेको वार्षिक उपलक्ष्यमा रैथाने हाटबजारको संक्षिप्त जानकारी दिँदै । नेपालीहरुको मौलिक संस्कृति बोकेका उत्पादनहरु गाउँगाउँबाट शहरमा ल्याएर बिक्री वितरण गर्न पाउँदा आफूहरुलाई निकै गौरवान्वित महशुस भएको बताए । स्थानीय उत्पादनहरु संकलन गरी ल्याएर बजारीकरण अवसर जुटेकोमा सरोकारवाला सबै प्रति हार्दिक धन्यवाद दिए । त्यसकार्यले आर्थिक अभियानमा पनि सहज भएको बताए । आर्थिक गतिविधीले उत्पादक, कृषक, उद्यमीहरु उत्साहित भएका बताए । उनले अहिले हुम्ला, जुम्ला, सोलु लगायत ठाउँबाट उत्पादित वस्तु आएको र विभिन्न पालिकाहरुमा पनि एमओयू भएको बताए ।
हाल ५५ जिल्लाबाट रैथाने कृषि वस्तु बजारमा आइपुग्न सफल भएको पनि बताए । रैथाने कृषि र ओरिएन्ट क्याफेको संयक्त सहकार्य सञ्चालन भएको रैथाने हाटबजारले छोटो समयमा उपलब्धी हासिल गर्दै गरेको पनि बताए ।
हाटबजार संयोजक राइबहादुर राइले सबै सरोकारवाला सँग संयुक्त रुपमा काम गरीरहेका छौं । बेला(बेला छलफल र अन्तरक्रिया गरेका छौं । मही हाम्रो, राम्रो संस्कृति हो भने,
नेपाल डेरी एशोसिएसनको आर्थिक सहयोगमा नियमित मही उपलब्ध गराउँदै आएको छ । उत्पादनहरु उपभोक्ताहरुले रुचाएको पाइयो । अझै पनि हामीलाई गाउँ(ठाउँको माया छ भन्ने आभास हुने गरेको छ ।
रैथाने हाटबजारका अध्यक्ष तिलक ढकालले आफू व्यवस्थापन पढेको मान्छे, अनुवांशिक स्रोत केन्द्रका प्रमुख डा.बालकृष्ण जोशी र जैविक बाली विविधता प्रमुख रामकृष्ण श्रेष्ठ लगायतको प्रेरणाले त्यस अभियानमा जोडिन सफल भएको बताए ।
आगामी दिनमा नेपालको रैथाने बाली प्रवर्द्धन गर्न लागि रहने प्रतिवद्धता सहित अभियान स्वास्थ खाना खान, रैथाने उत्पादनलाई प्राथमिकता दिन, आग्रह गर्दै सबैको साथ र सहयोगले अभियान विस्तारै सफल बन्दै गएको विचार व्यक्त गरेका छन् ।
र प्रकृति र संस्कृति बचाउने यो अभियानले महत्वपूर्ण काम गर्दै जाने विचार राखेको छ ।
वार्षिक अवसरमा सभामुख देवराज घिमिरेले रैथाने हाटबजारको गतिविधि अन गरेर उद्घाटन गर्दै गरेका थिए ।

नेपाल डेरी एसोसिएसनको मोही अभियानमा कृषिमन्त्रीको साथ

काठमाडौं साउन १९, नेपाल डेरी एसोसिएसनले सुरु गरेको मोही अभियानमा संघीय कृषि तथा पशुन्छि विकास मन्त्री माननीय रामनाथ अधिकारीको साथ रहेको छ ।

दरबारमार्गको ओरिएन्ट क्याफेमा शुरु भएको रैथाने एग्रो प्रोडक्ट्स मेलामा प्रत्येक शनिबार बिहान ७ बजेदेखि बिहान १० बजेसम्म प्रत्यक्ष ठेकीमा मोही तुल्याई खुवाउने अभियानमा कृषि तथा पशुपंछी विकास मन्त्री माननीय रामनाथ अधिकारी स्वयं

उपस्थित भई मोही तुल्याई साथ दिनुभएको कुरा एसोसिएसनका अध्यक्ष प्रल्लाद दाहालले बताए । मोही अभियानले देशैभरि रौनकता पाएको कुरा बताउँदै धेरै डेरी उद्योगहरुले ब्राण्डिङ गरी मोही बजारमा ल्याएको कुरा एसोसिएसनका महासचिव हेमचन्द्र खनालले बताए ।
आजभोलि एसोसिएसनले सुरु गरेको मोही अभियानका कारण विवाह, पार्टी, भोज,भतेर सबै शुभ कार्यमा मोहीले स्थान पाउने गरेको कुरा एसोसिएसनका सचिव शिवहरी आचार्यले बताए । उनले दर्पण ब्रान्डमा आफ्नो उत्पादन समेत सुरु गरेका छन् । हामी सबैले स्वदेशी उत्पादनलाई साथ दिइ हाम्रा हरेक शुभ कार्यक्रमहरूमा मोही अनिवार्य राख्दा त्यसले सबैलाई हौसला मिल्ने गर्दछ। नेपाल डेरी एसोसिएसनले विगत डेढ वर्षदेखि स्कुल, कलेज, सार्वजनिक कार्यक्रम सबैतिर मोही अभियान चलाइरहेको कुरा एसोसिएसनका उपाध्यक्ष दिप प्रसाद धमलाले बताए । एसोसिएसनले दूध तथा दुग्ध पदार्थ खपतको लागि विद्यालयमा उपभोग बढाउने उद्देश्यले कविता प्रतियोगिता, वक्तित्व कला प्रतियोगिता आदि विविध कार्यक्रम गर्ने गरेको कुरा एसोसिएसन सदस्य रविशरण थापाले बताए ।

आँपको सांस्कृतिक महत्व र व्यवसायिकरणमा जोडदिन्छु : मन्त्री अधिकारी

नेपालमा पहिलो पटक आँपको विषयमा गोष्ठी भएको छ। सरकारलाई आँप क्षेत्रको चुनौती र समस्याबारे सुझाव दिइने उद्देश्यले आयोजना गरेको कार्यक्रममा गोष्ठीको कार्यक्रम सम्पन्न भएको हो।

ललितपुर श्रावण ८, नेपालमा पहिलो पटक 'आँपको विषयमा गोष्ठी' आयोजना भएको छ। कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, अन्तर्राष्ट्रिय एकीकृत पर्वतीय विकास केन्द्र (इसिमोड) र आर एण्ड डीको संयुक्त आयोजनामा एक दिने 'आँप सम्बन्धी विचारगोष्ठी' आयोजना भएको हो।

आँपको खेती, आँपको बजारीकरण, आँपको क्षेत्रविस्तार, प्रविधि विकास, आँपको जात विकास लगायत क्षेत्रमा टेवा पुग्ने आयोजकले विश्वास लिएको छ। गोष्ठीबाट आएको निस्कर्ष अनुसार आँप क्षेत्रमा भएका अवसर र चुनौतीको बारेमा सरकारलाई सुझाब दिने आयोजकले बताएको छ।

कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्री रामनाथ अधिकारीले आँप खेतीको प्रवर्द्धन गर्न सरकारले विभिन्न कार्यक्रमहरू गर्दै आएको बताएका छन्।

मन्त्रीले दिने आँप सम्बन्धी गोष्ठीको माध्यमबाट आगामी दिनमा आँपसँग सम्बन्धीत विभिन्न समस्या पहिचान गर्ने यस क्षेत्रमा आवश्यक रणनीति तयार गरी अघि बढ्नको लागि सरोकारवालसँग आग्रह गरेका छन्। 'यो गोष्ठीले अगामी दिनमा आँप बारीको संरक्षण, विकास र अध्ययनका कार्यहरूलाई एकिकृत रूपमा अघि बढाउन नीतिगत एंव संरचनागत सुधारमा सरकार हातेमाले गरेर अघि बढ्न तयार छ।' उनले भने।

उनले आँप खेती तराईंको क्षेत्रहरूमा आम्दानीका मुख्य स्रोतको रूपमा रहेको र यसले रोजगारी सिर्जना समेत गराएकाले अगामी दिनमा व्यवसायीक रूपमा उत्पादन गर्न पनि किसानलाई आग्रह समेत गरे।

सो गोष्ठीमा बोल्दै मन्त्री अधिकारीले आँपको व्यवसायीक खेती प्रवर्द्धन गर्नको लागि सरकारबाट सञ्चालन प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकरण परियोजना अन्तर्गत सप्तरी, धनुषा, पर्सा, बारा लगायत देशभर ७७ जिल्लामध्ये ७६ जिल्लामा आँप खेती भइरहेको छ।

कार्यक्रममा नेपाल हर्टिकल्चर सोसाइटीका राम बदल साहले नेपालमा आँपको सम्भावना रहेपनि प्रयाप्त मात्रमा क्षेत्र विस्तार हुन नसकेको बताए। उनले नेपालका ७७ जिल्लामध्ये ७६ जिल्ला आँपमा खेती हुँदै आएको बताएका छन्। हाल नेपालमा वर्सेनी करिब ५ लाख मेट्रिक टन आँप उत्पादन हुँदै आएको छ। सिपीया, केन्ट, अल्फान्सो, फजली, मालदह, निलम लगायत विभिन्न आँपका प्रजाति नेपालमा पाइने उनले सुनाए।

फलफुल खेतिका लागि आधुनिकिकरण, वैज्ञानिकिकरण र आद्योगिकरणको बाधा वा समस्याहरु देखिएका छन्।

साहका अनुसार आँपलाई आँप खेतिको रुपमा बगैँचा लगाउन प्रथमिकता अभियानको रुपमा कार्यक्रम संचालन उनले सुझाएका छन्।

अस्थिर सरकारको कारणले पनि फलफूलका कार्यक्रम कार्यक्रमहरु नीति नियमको लक्ष्य प्रप्ता गर्न नसकेको सुनाए। 'सरकार परिवर्तन हुदाँ केहि समयका कार्यक्रम अस्त व्यस्त हुन्छन्,' उनले भने, 'यसले कार्यक्रम प्रभावित हुने, लक्ष्य प्रप्ता गर्न सकिदैन।'

साहले फलफूल क्षेत्रमा अनुसन्धानात्मक कार्य हुन नसकेको औंल्याएका छन्। 'आँप लामो अवधिको बाली भएकोले यसको प्रतिफल आउन बढि समय लाग्ने हुनाले कुनै विदेशी सरकारको सहायतामा रुची नदेखिएको वा पाइएको छैन।' उनले भने।

साहले आँपको लागि सघन कार्य योजना र कार्यान्वयनमा कमी देखिएको बताए।

उद्योगलाइ चाहिने मात्रामा कच्चा पदार्थ (आप/पल्प) को कमी, आवश्यकता अनुसार जातको छनौट गरी व्यवासायिक रुपले त्यसको प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने आवश्यक देखिने बताए।

आँपको अनियमित फल लाग्ने प्रकृति गुण: बम्बे र लंगडा (मालदह) मुख्य रुपले खेति हुने जातमा एक वर्ष विराएर फल्ने, अन्य नियमित फल्ने जातमा पनि कहिलेकाँही यस्तो हुन सक्ने बताए।

यस्तै, नेपालमा आपमा तथ्याङकको कमी, बगैँचाको आकार सघनता जातबारे राम्रो जानकारीको कमी लगायत बताए।

कार्यक्रममा अष्ट्रेलियन एमबेसीकी कविस्थ कस्यनाथनले आजको गोष्ठीले आँपको समस्या र अवसर पहिचान गर्ने उल्लेख गरिन्। यसलाई व्यवसायिकरणमा जोड पुग्ने बताइन्।

व्यवसायी उमेश श्रेष्ठले नेपालमा ४ खर्ब बराबरको कृषि उपजको वस्तु आयात हुने बताए। वर्सेनी २५ अर्ब स्याउ आयात मात्रै आयात भइरहेको उनको तर्क छ।

उनले नेपालमा कृषिमा योजना धेरै बनाए पनि कृषि आयात नरोकिएका सुनाए। 'कृषकले ऋण लिए पनि उनीहरुलाई ५

बाँकी ...... २६ पृष्ठमा

मेटाराइजीयम ढुसीको प्रयोगबाट खुम्रेकीराको जैविक नियन्त्रण : प्रविधि

आलुको पात खन्ने झिँगा (लीफ माइनर Liriomyza spp) उष्ण तथा समशितोष्ण प्रदेशमा खेती गरिने तरकारी बालीहरूको एउटा महत्वपूर्ण हानिकारक कीरा हो ।

१.१ खुम्रेकीराबारे जानकारी :

खुम्रेकीराको वयस्कहरू खपटे (Caleoptera) समुहमा पर्छन् । माटोमा लाग्ने यस खतरनाक कीराको प्रकोप नेपाल अधिराज्यभरी नै छ । पूर्वी नेपालमा विशेषगरी मकै, अदुवा, तरकारी बालीहरू, आलु र चियामा यसले व्यापक क्षति पुऱ्याउँदै आएको छ । खुम्रेकीराहरूले माटो भित्रैबाट बिरूवाका जराहरू खान्छन् । तर वयस्कहरू फलफुल र अन्य धेरै बालीनालीका पात खान्छन् । यो कीराको जीवनचक्र १ देखि ३ वर्षसम्मको हुन्छ । माउ (वयस्क) खपटेहरू वैशाख देखि असोजसम्म सक्रिय रहने गरेको पाइएको छ । यद्यपि मध्य पहाडमा असार देखि श्रावणसम्म र उच्च पहाडमा जेठदेखि असारसम्म बढी सक्रिय रहेको पाइएको छ ।

१.२ मेटाराइजीयम एनिसोप्ली (Matarhizium anisopliae)

मेटाराइजीयम एनिसोप्ली (M-anisopliae) एक किसिमको ढुसी हो, जुन मरेका कीराहरूमा पाइन्छ । यसले खुम्रेकीराहरूलाई आक्रमण गर्छ र कीराको बाहिरी आवरण वा क्युटिकल (cuticle)लाई छेडेर शरीरभित्र प्रवेश गर्छ । यो ढुसीको आक्रमण पश्चात् कीराहरू अचल भएर मर्छन् । यसरी मरेको कीरामा ढुसी वृद्धि भएर अत्याधिक मात्रामा ढुसीका कणहरू (spores) उत्पादन हुन्छन् र माटोमा फैलिन्छन् । तसर्थ, माटोमा चिस्यान रहिरहेमा मरेका कीरामा उत्पादित ढुसीका कणहरू माटोमा फैलिने हुनाले यो ढुसी एक पटक प्रयोग गरेपछि पटक(पटक प्रयोग गरिरहनु पर्दैन ।

१.३ खुम्रेकीराको नियन्त्रणमा मेटाराइजीयम एनिसोप्लीको प्रयोग

खुम्रेकीरा नियन्त्रणको निम्ति बाली काटेपछि खेतबारीलाई गहिरो गरी जोतिदिने, खेतबारी राम्रोसँग गोडमेल गरेर सफा राख्ने, कीराहरू जम्मा गरेर नष्ट गरिदिने, भटमास र अन्य दलहन बालीहरूसँग समावेश गरेर घुम्ती बालीहरू लगाउने, र काँचो मलको प्रयोग नगर्ने जस्ता विभिन्न तरिकाहरू अपनाईदै आइए तापनि खासै प्रभावकारी हुन सकेको छैन । विशेषगरी रासायनिक विषादिहरू यी कीरा नियन्त्रण गर्न कम प्रभावकारी

हुनुका साथै वातावरणमा समेत प्रतिकुल असर पार्ने हुनाले जैविक विषादिको प्रयोगबाट उक्त कीराहरूको नियन्त्रणको प्रयास हुँदै आएको छ । कृषि अनुसन्धान केन्द्र, पाख्रीबासमा समेत विभिन्न समयमा गरिएको अनुसन्धानहरूले रासायनिक विषादि र विदेशमा प्रयोग हुँदै आएका जैविक विषादिहरू कम प्रभावकारी पाइएपछि पूर्वी पहाडका विभिन्न स्थानमा खुम्रेकीराका नमुना संकलन गरेर त्यसबाट ५० भन्दा धेरै किसिमका मेटाराइजीयम ढुसी (M-anisopliae) को संकलन गरिएको थियो ।

संकलन पश्चात् ढुसीहरूलाई शुद्धिकरण गरेर प्रयोगशालामा गरिएको परीक्षणबाट उक्त ढुसीहरूमध्ये ७ वटा (पी.एम.ए. १, २, ५, १०, १५, १७ र ३६) ले ९० प्रतिशत भन्दा धेरै खुम्रेकीरा मार्ने क्षमता भएको पाइयो । उक्त : Meanisopliae (ढुसी) हरूलाई धेरै मात्रामा उत्पादन गर्न विभिन्न वस्तुहरूको प्रयोग गरेर हेर्दा जौमा सबैभन्दा राम्ररी ढुसी उत्पादन भएको पाइयो । यसरी जौमा उत्पादित :(anisopliae लाई माटोमा परीक्षण गर्दा मकै र बन्दा लगायतका बालीहरूमा ६० देखि ७० प्रतिशतसम्म प्रभावकारी भएको पाइएको छ ।

खेतबारीमा ढुसी भएको जौको दाना ४० के.जी प्रतिहेक्टर (२ के.जी. प्रतिरोपनी)को दरले प्रयोग गरिन्छ । ढुसी भएका जौका दानालाई खनेर वा हलोको सियोमा वा अन्य तरिकाबाट माटोभित्र राख्न सकिन्छ । ढुसीको प्रयोग गरिसकेपछि माटोमा चिस्यान हुनु आवश्यक छ । माटोमा चिस्यान कायम रहिरहेमा दोहोऱ्याएर प्रयोग गर्नुपर्दैन ।

आलुको पात खन्ने झिङ्गा र यसको व्यवस्थापन

आलुको पात खन्ने झिँगा (लीफ माइनर Liriomyza spp) उष्ण तथा समशितोष्ण प्रदेशमा खेती गरिने तरकारी बालीहरूको एउटा महत्वपूर्ण हानिकारक कीरा हो । सन् १९७० को दशकभन्दा पहिले यसको प्रकोप युरोप र अमेरिकामा केन्द्रित रहेको थियो, भने हाल यसको प्रकोप अष्ट्रेलिया, ल्याटिन अमेरिका, अफ्रिका र एशियाली देशहरूमा पनि देखा पर्न थालेको छ । यस कीराको प्रकोप आलुबालीमा हानिकारक स्तरमा रहेको र यसको उपस्थिति प्रथम पटक काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाको टुकुचा गाविसमा कीट विज्ञान महाशाखाले कृषकको खेतमा परिक्षण सञ्चालन गर्ने सिलसिलामा आधिकारिक रूपले पहिचान गरेको हो । राष्ट्रिय आलुबाली अनुसन्धान कार्यक्रमको वार्षिक प्रतिवेदनमा पनि यस कीराको प्रकोप २००६ मा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाको नाला भन्ने स्थानमा आर्थिक दृष्टिकोणले उल्लेख्य हिसाबमा रहेको कुरा उल्लेख गरिएको छ (NPRP, 2008)। कृषकहरूको अनुरोध र व्यापक रूपमा फैलदै गएको यसको प्रकोपको स्थितिलाई ध्यानमा राखी कीट विज्ञान महाशाखाले २००७ सालमा अनुसन्धान कार्य शुरू थियो । यसको प्रकोपको कारणले उक्त क्षेत्रहरूमा आलुको उत्पादनमा ३०(५०% सम्म ह्रास आउने गरेको कृषकहरूको अनुमान रहेको छ, जुन स्थलगत अवलोकनबाट पनि प्रमाणित भएको छ (Entomology Division, Annual Technical Report,

2007)।

यो कीरा सर्वहारा प्रकृतिको हुन्छ, यसले प्लाष्टिक घर भित्र र बाहिर खेती गरिने विभिन्न तरकारी बालीहरूमा गम्भीर क्षति गर्दछ। यसले १५ परिवारका बाली तथा वनस्पतिहरूलाई आहारको रूपमा प्रयोग गर्दछ, जसमा गोलभेडा, बकुल्ला, लट्टे, खुर्सानी, सखरखण्ड, सयपत्री, काँक्रो, डहलिया फूल, कनिके फूल, सिमीहरू, लसुन, भाङ्ग, प्याज, खेसारी, केराउ, तरभुजा, खरभुजा, मुला, पालुङ्गो, जिनिया, गन्धे झार, वनमारा आदि पर्दछन्।

१.१ क्षति :

बोटको तल्लो पातहरूमा यसको क्षति बढि देखिन्छ। यस कीराका विभिन्न प्रजातिहरूले पातको विभिन्न भागहरूको मेजोफिल (पातको तल्लो र माथिको सतह बीचको हरितकण भएको तन्तुहरू) खान्छन्। पातमा यसका लार्भाहरूले क्षति गर्दछन्। लार्भाहरू निस्किए पछि यिनिहरूले नागबेली आकारमा सुरूङ्ग बनाएर खान थाल्दछन्। कुनै(कुनैले आलुको डाँठसम्मलाई क्षति पुऱ्याउँछन्। राम्रोसँग हेर्ने हो भने लार्भाले पातको माथिल्लो सतहबाट खान शुरू गरेर तल्लो भागमा सुरूङ्ग बनाउदै गएको भेटिन्छ। वयस्क झिँगाले यसको फूल पार्ने सियो जस्तो अङ्ग प्रयोग गरेर पातका सतहहरूमा खोस्रेर घाउ पार्दछ। उक्त घाउभित्र नै फूल पार्दछ र यसै घाउबाट निस्केको तरल पदार्थ आहारको रूपमा पनि प्रयोग गर्दछ। यस किसिमका छेडिएका घाउ र सुरूङ्गहरूका संख्या बढेको स्थितिमा पातको प्रकाश संश्लेषण प्रकृया अवरूद्ध हुन्छ जसको फलस्वरूप पात डढेको जस्तो देखिन्छ र २०-२५ दिनदेखि कीराको प्रकोप शुरू भएर दुई महिना भित्रमा व्यापक भएको पाइएको छ। यसको प्रकोप शुरू भएको प्रारम्भिक दिनहरूमा कीराको संख्या बढ्ने क्रममा रहने र आलुको बोटको वृद्धि छिटो-छिटो हुने भएको कारणले यसको क्षति बोटको तल्ला पातहरूमा सामान्य रूपमा भएको जस्तो पाइन्छ र आलुबालीको स्थिति सामान्य देखिन्छ तर आलु रोपेको दुई महिना अवधि पुग्ने बेलामा झिँगाको संख्या निकै बढ्ने र आलुको बोटको वृद्धि पनि क्रमशः रोकिँदै जाने भएकाले अर्को १५ दिन भित्रमा बोटका माथिल्ला पातहरूमा कीराले छेडेर बनाएका घाउहरू, सुरूङ्ग र वयस्क झिङ्गाहरू व्यापक रूपमा देखा पर्दछन् र आलुको बोट छोटो अवधिमा सुक्दछ। कृषकहरूले यस्तो लक्षणलाई डढुवा भनेर रोगनाशक विषादि प्रयोग गरेको पनि पाइएको छ। यस झिँगाको प्रकोप आलुको जात, उमेर र खेतबालीको चिस्यानको स्थिति अनुसार फरक परेको पनि पाइएको छ। जनकदेव जातको आलुले यसको प्रकोप तुलनात्मक हिसाबले सहन सक्ने देखिएको छ।

१.२ पहिचान र जिवनचक्र :

यस झिङ्गाले फूल, लार्भा, प्यूपा र वयस्क गरी चार अवस्थामा जिवनचक्र पुरा गर्दछ। यसको फूल गोलाकार, केही च्याप्टो, अपारदर्शी, शुरूमा हल्का हरियो, सेतो र लार्भा निस्कने बेलामा पहेंलो रङ्गमा फेरिन्छ। यसको लाभ फूलबाट निस्कने समयमा टाउको र पेट छुट्टिएको, सानो आकारको र पछि ५.५ मि.मि. सम्म लामो हुन्छ। लार्भा हल्का पहेंलो रङ्गको, छातीका भागको छेउतिर एक जोडा गुलावी रङ्गको धब्बा भएको हुन्छ। पछि गएर यो धब्बा हराउँदछ र यिनीहरूको प्रत्येक खण्डमा रातो धर्साहरू देखिन्छन्। यसको प्युपा ३.५ मि.मि. लामो, शुरूमा हरियो रङ्गको रातो थोप्ला भएको हुन्छ र बढ्दै जाँदा पछि गाढा खैरो रङ्गमा बदलिन्छ र पेटको छेउको भागमा वृद्धि भएको देखिन्छ। यसले बोटको तल्लो पातको मुख्य नसाको नजिकमा, नसामा वा पातको आधारको नजिक छुट्टा-छुट्टै वा समुहमा फूलहरू पार्दछ। फूलबाट लार्भा निस्कन ५-६ दिन लाग्छ। लार्भाको ५ अवस्था हुन्छन्। यसको जीवनचक्र ३-५ हप्ताको हुन्छ र यसले १ वर्षमा १३ पुस्तासम्म हुर्काउने गरेको पाइएको छ। यसको लार्भाको अवधि ५-८ दिन, र प्युपाको १०-१७ दिनको हुन्छ। वयस्कहरूले निस्केको ६-२४ घण्टा भित्रमा समागम गर्दछन् र १-३ दिन भित्र फूल पार्दछन्। सालाखाला १३-१८० सेल्सियसको मासिक तापक्रम यसको संख्या वृद्धिको लागि उपयुक्त देखिएको छ र बढीमा ३० डिग्री सेल्सियससम्मको तापक्रममा यसको सन्तान उत्पादन कार्य निरन्तर रूपले चलिरहने हुन्छ।

९.३ कीराको सर्वेक्षण :

सन् २००९ सालमा, आलु उत्पादनको दृष्टिकोणले नेपालको मुख्य(मुख्य ठाउँहरू जस्तै चितवन, मकवानपुर, काठमाण्डौं, भक्तपुर, ललितपुर, काभ्रेपलाञ्चोक र सिन्धुपाल्चोक जिल्लाहरूमा यस कीराको उपस्थिति र यसको व्यापकताबारे अध्ययन अनुसन्धान गरिएको थियो। यसको अलावा यस कीराले पुर्‍याउने क्षतिबारे पनि अनुसन्धान कार्य सम्पन्न गरिएको थियो। त्यस सर्वेक्षणको नतिजा अनुसार माथि उल्लेखित सबै जिल्लाहरूमा यस कीराको प्रकोप रहेको र क्षतिको स्तरपनि दिनानुदिन बढ्दै गएको पाइएको छ। सबै जिल्लाहरूको विश्लेषण गर्दा औसत ६०% जति आलुको बोटहरूमा क्षति पुऱ्याएको देखिन आएको छ (Entomology Division, Annual Technical Report, 2010)। यसको साथसाथै तराईका अन्य जिल्लाहरू जस्तैः बांके, बर्दिया, दाङ्ग, कपिलवस्तु, रूपन्देहीमा यस कीराको प्रकोप फाट्टफुट्ट देखिएको छ।

रोकथाम तथा व्यवस्थापन :

पहेंलो चलायमान पासोको प्रयोग (Use of Mobile Yellow Trap)

यस कीराको रोकथाम तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि गरिएको विभिन्न परिक्षणहरूमध्ये पहेंलो चलायमान पासोको प्रयोग तुलनात्मक हिसाबले प्रभावकारी देखिएको छ। स्थानिय स्तरमै बनाउन सकिने यो पासो करिव २ मि. लम्बाई र ३० से.मी. चौडाईको सेतो प्लाष्टिकको सिटमा पहेंलो रंगको लेप लगाई तयार गरिन्छ। उक्त पहेंलो लेप बनाउन निम्न पदार्थहरू मिलाएर मिश्रण बनाईन्छ।

-फेभिकोल (१/२ लिटर :

-शैक्षिक प्रयोजनको लागि प्रयोग गरिने साधारण गुद(१/२ लिटर :

पहेँलो रंग (२० ग्राम :

यी सबै पदार्थहरूलाई ठिक मात्रामा मिलाएर बनाएको मिश्रणलाई रंग लगाउने ब्रसले माथी उल्लेख गरिएको प्लाष्टिकमा रंग दले जस्तै दल्ने र उक्त पासोलाई दुई छेउमा बाँसको सहायताले ब्यानर जस्तै बनाउने र आलुको बोटको टुप्पोको पातसम्म छुने गरी घुमाउने। यसो गर्दा उक्त पासोमा वयस्क माउहरू टाँसिएर मर्ने गर्दछन्। यो तरिका वयस्क झिँगााको संख्या घटाउन प्रभावकारी देखिएको छ। यसको प्रयोग गर्ने क्रममा पासोको प्रयोग गरिएको लिसो आलुको पातहरूमा टाँसिने र लिसो चाँडै सुक्ने जस्ता अवगुणहरू पनि देखा परे। पछि आएर यस पासोको गुणस्तर बढाउन उक्त पहेंलो घुम्ती पासोको परिमार्जन गरियो। फेभिकल र गमको सट्टामा पहिले देखिनै तयार पारिएको पहेंलो रंगको फ्लेक्स प्रिन्टमा (आवश्यकता अनुसारको करिब ५ मि. लम्बाई, १ मि. चौडाई) मोटरको इन्जिनमा प्रयोग गरिने रंगको ग्रिजले पोतेर पासो तयार पारियो।

ग्रिजको प्रयोग गर्दा फ्लेक्स ध्यू प्रिन्ट चाँडै नसुक्ने र धेरै दिनसम्म टिक्ने पाईयो । अनुसन्धानको परिक्षणमा ग्रिजबाट तयार पारिएको पहेंलो चलायमान पासोको प्रयोगबाट उक्त कीराको क्षति न्युन भएको पाइएको छ । यस पासोमा पात खन्ने कीराको माउहरू प्रशस्त संख्यामा टाँसिएर मर्ने गर्दछन् ।

पहेंलो चलायमान पासोको प्रयोग गर्ने विधि पहेंलो चलायमान पासो लिएर आलुको बोटको ठिक माथिबाट गह्राको एक बिन्दुबाट शुरू गरेर अगाडी बढ्ने र पछि फेरि सोही बाटोबाट फर्केर सोहि बिन्दुमा पुग्ने । यसरी हप्ताको दुई पटक दुई देखि तिन दिनको फरकमा पहेंलो चलायमान पासोको प्रयोग गर्नु पर्छ । यस कीराको अनुगमन गर्न राखेको स्थिर टाँसिने पासोमा ५ देखि १० वटा भिङ्गाको वयस्क फसेपछि यो प्रविधि प्रयोग गर्न शुरू गर्नुपर्छ ।

जैविक र सुरक्षित विषादिको प्रयोग : विश्वका धेरै देशहरूमा यसको जैविक व्यवस्थापन पनि गर्ने गरिएको छ । जैविक व्यवस्थापनको लागि Apanteless spp, Diglypus isaea, Hemiptarsenoidens semiabiclavus, Opius spp= आदि परिजीवी कीराको प्रयोग गर्ने गरिएको छ । यसको अलावा नीममा आधारित विषादि जस्तो मार्गोसोम अथवा अन्य कुनै ३-५ मि.लि. / ली. पानीमा मिसाएर ७/७ दिनको फरकमा आलु उम्रे देखि नै छर्नु पर्दछ । आलु खनिसके पछि बोटहरू जलाउने वा गहिरो गरी गाड्ने गर्नुपर्दछ । यस भिङ्गाको अन्य आश्रयदाता वनस्पतिहरू पत्ता लगाई सफाई गर्नुपर्दछ । यसको प्रकोप पत्ता लगाउन पहेंलो टाँसिने लिसोको पासोको प्रयोग गर्न सकिन्छ । जसले यसको उपस्थिति जनाउँछ र उपचार गर्नुपर्ने समय निर्धारण गर्न सहयोग गर्दछ ।

वर्ष १७ अङ्क कृषि जर्जर २०७८ सम लाग्ने कीराको संचित उपजको भण्डारणमा लाग्ने व्यवस्थापनमा बोझ्रोको प्रयोग आधुनिक खेती प्रणालीको विकास हुनु पुर्व परम्परागत ज्ञानको आधारमा खेतीपाती गर्ने गरिन्थ्यो । वातावरणिय सन्तुलन रहने उक्त खेती प्रणालीमा किसानहरूले वनस्पतिहरू र प्राकृतिक पदार्थहरूको प्रयोग गर्ने गर्दथे किसानहरूले आफ्ना बाली(नालीमा कीरा र रोगको समस्या समाधान गर्नको लागि बोझ्रोको प्रयोग गरिन्थ्यो ।

खुम्रे किराको प्रकोप हैरान किसान

"खेतबारी नभएको होइन, फल्न, पाक्न पाए आफूहरूलाई खानपुग्ने जग्गाजमिन छ तरजे चीज लगाए पनि उम्रेपछि खुम्रेकिराले नष्ट गरिदिन्छ", स्थानीय हुन्डरी तामाङ भन्छन्, "खुर्सानी, अदुवा, बेसारसमेत जरै खाइदिने भएपछि हामी यो ठाउँमा खेती किसान गरेर बस्न नसक्ने अवस्थामा आयो ।" पुराकसिङमा ३१ घरको बसोबास छ । १४ घर चेपाङ र १७ घर तामाङ समुदायको बसोबास रहेको गाउँका सबैलाई खुम्रेकीराको समस्याले पिरोलेको छ ।

भकारोदेखि बारीसम्म जहाँ पनि खुम्रे किराले सताएको छ । भकारोमा मल बोक्दा पनि खुम्रे किरा छानेर लान्छौं । विषादी पनि छर्‍यौं । तर कसैगरी पनि खुम्रेकिरा नियन्त्रण भएन । खेती लगायो खुम्रे किराले खाइदिन्छ, भित्र्याउन पाइँदैन ।" "३-४ वर्षदेखि त झनै बाली सखाप पार्ने गरेको छ", पुराकसिङ खाद्य अधिकार प्रभावित समूहका अध्यक्षसमेत रहेका तामाङले दुःख सुनाए । कोल्टो र भिरालो जमिनमा बलौटे माटो भएकाले पनि खुम्रेकिराले बढी सताएको किसानको बुझाइ छ । खुम्रेकिराको नियन्त्रण गर्न नसक्दा विकल्पको पर्खाइमा रहेका उनीहरु भन्छन्, "खेती गर्‍यो खुम्रेकिराले खाइदिन्छ, ज्याला मजदुरी गरेर दुई छाक जोहो गरिरहेका छौं । खुम्रेकिराले गाउँ नै छाड्नुपर्ने बाध्यता बनाइसक्यो ।"

पाखो भिरालो बारीमा दुःख गरेको खुम्रेकिराले सखाप पारिदिने भएपछि स्थानीय किसानहरु निराश बनेका छन् । "माटोभित्र बस्ने किराले जुनसुकै बालीको पनि जरा खाइदिन्छ । यो पटक पनि बारीमा लगाएको कोदो पहेंलो भएर सुक्न थाल्यो, फल्ला र खाउला भन्ने आशै छैन", स्थानीय पूर्णबहादुर प्रजाले भने । पुराकसिङवासीले खुम्रेकिरा नियन्त्रण गर्न धेरै प्रकारका विषादीहरु पनि प्रयोग गरिसकेका छन् । आफूले जानेका, अरूले भनेका, प्राविधिकहरुको सल्लाह लिएर पनि खुम्रेकिराको नियन्त्रण गर्ने प्रयास असफल बनिरहेको उनीहरुको भनाइ छ । जानेका, सुनेका र अरूले भनेका थुप्रै प्रकारका उपायहरु अपनाउँदा पनि खुम्रेकिरा नियन्त्रण गर्न नसकिएको प्रजाले बताए ।

फियान नेपालको सहयोगमा पटक-पटक प्रतिनिधिमण्डल गएपछि खुम्रेकिरा नियन्त्रणका लागि गजुरी गाउँपालिकाले बजेट विनियोजन पनि गरेको छ । सिन्धुपाल्चोकमा बिजुली बत्ती आएपछि खुम्रेकिरा नियन्त्रण भयो भन्ने सुनेका यहाँका किसान पनि गाउँमा बत्ती बलेपछि लाइटिङ प्रविधिबाट किरा नियन्त्रण हुने आशमा छन् । उनी भन्छन्, "हाम्रो गाउँमा पनि बिजुली आउन लागेको छ । बत्ती आएपछि खुम्रेकिरा नियन्त्रण हुन्छ कि भन्ने आश छ ।"

खुम्रेकिराले माटोमुनि दुई मिटरसम्म तल बसेर बालीनालीको जरा खाने भएकाले माटोको उपचार नै मुख्य उपचारका रुपमा मानिन्छ । खुम्रेकिराको आयु ३ वर्षको हुने भएकाले उपचार विधि भनेको माटो उपचार गर्नु र अर्को उपाय बिजुली बत्तीमा किरालाई आकर्षित गर्नु रहेको यस क्षेत्रमा खाद्य अधिकारका लागि कार्यरत संस्था फियान नेपालका बागमती प्रदेश संयोजक राजेन्द्र बस्नेतले बताए ।

"मकै र कोदोलगायत बालीको जरा खाएर क्षति गर्ने खुम्रेकिरा माटोमुनि धेरै समय रहन्छ । विषादी प्रयोग गर्दा पनि नियन्त्रण भएन । अब विकल्प भनेको बिजुली बत्ती हो । गाउँमा बत्ती आउँदैछ, यसले खुम्रेकिराको नियन्त्रण गर्न सकिन्छ कि भन्ने आश छ", उनले भने ।

खुम्रेकिराको वैज्ञानिक नाम फाइलोफागा एसपिपी हो । खुम्रेकिरा सबैभन्दा विनाशकारी किट किरा हो । खुम्रेकिराको वयस्कहरु खपटे समूहमा पर्दछ । खुम्रेकिरा माटोभित्र बसी बिगार गर्ने किराहरुमध्ये सबैभन्दा विनाशकारी किरा हो । यसले बाली उम्रिसकेपछि कलिलो बिरुवाको जराहरु खान्छ । जसले गर्दा बिरुवाहरु बढ्न सक्दैन र सुक्दै गएर मर्छ । विशेषगरी लार्भा अवस्थामा र पानी नजम्ने जग्गा, पाखोमा बढी क्षति पुऱ्याउँछ । यसले मकै, कोदो, तरकारी बालीहरु आलु, सिमी, बोडी, अदुवा र चिया खेतीमा समेत यसले क्षति पुऱ्याउँछ ।

विना धितो ऋण चाहिन्छ : किसानहरू

काठमाडौं असार ३१, खाद्यका लागि कृषि अभियान र कृषि पत्रकार संघको आयोजनामा 'कृषि नीति तथा कार्यक्रम कार्यन्वयनको चुनौंती' विषयक एक दिने छलपल कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ ।

छलफल कार्यक्रममा कृषि तथा प्राकृतिक स्रोत समितिका शेषमणी चौधरीले किसानहरुलाई अनुदान भन्दा पनि बजारीकरण गरिदिनुपर्ने कुरामा जोड दिइन् । उनले विना धितो ऋण कसरी उपलब्ध गराउने भन्ने विषयमा जोडदिनु पर्ने पनि बताइन् । केही गर्छु भन्ने नेपाली जनताको सपना मरिसकेको छ । मरेको मन कसरी फर्काउने भनेर कार्यक्रम बनाउनु पर्छ । साथै आम्दानी हुने गरि पढ्ने विद्याथीहरुलाई पनि कृषिमा सहभागी गराउनु पर्ने बताईन् । उनले भनिन् म कैलालीको मान्छे हुँ, कैलालीमा पढेलेखेका युवाहरु कृषिमा लागेको छ । सुदूर पश्चिमलाई धानमा आत्मनिर्भर बनाउने गरी सरकार जोडबलले लाग्नु पर्ने बताइन् ।

साथै उनले विश्वमा आउने खाद्य संकट घटाउन आफ्नो तहबाट लाग्नु पर्ने र अस्थिर राजनीति झेल्नु परेकोले मन्त्रीहरु नभएपनि वजेटलाई सही ढंगले उपयोग गर्नु पर्ने बताईन् । नेताले मात्र होइन कर्मचारीले पनि गाली खाने समय छन् ।

राष्ट्रिय किसान आयोगकी सदस्य पुष्पा भुसालले महत्वकांक्षी बजेट बनाउने तर कसरी कार्यन्वयन गर्ने बेलामा समस्या आएको बताईन् । राज्य संकटमा गएको हामीलाई थाहा छ । कृषिको वजेट एकदमै सानो हो । वजेट, नीति तथा कार्यक्रम तालमेलमा छैन । किसानलाई सेवा सुविधा पुगिरहेको छैन ।

डेरि एशोसिएसनका अध्यक्ष प्रह्लाद दाहालले । किसानलाई भित्रैदेखि मनमा सामाजिक रुपमा सम्मान पाउनु पर्नेमा कृषि पेशा गरेकालाई हेयको दृष्टिले हेर्ने गरेको बताए । बढी तलब दिएर पनि कृषिको काम गर्न चाहदैन, उनले भने ।

अध्यक्ष दाहालले भने 'अनुदान बन्दै गर्नु पछ ।' सफ्ट लोन दिउँ । सरकारले केही पनि सहयोग गर्नु पर्दैन । एउटा उद्योग सञ्चालन गर्न ८/१० ठाउँमा दर्ता गर्नुपर्छ, एकाद्धार नीति बनाउनु पर्छ । दुइचार वर्ष राम्रो भएको उद्योग सञ्चालन गर्न तर कसरी बिगार्ने भनेर मनसायले दुःख दिन्छ । किसानको पैसा तिर्न दुध विकास संस्थानले ३०-३० करोड अनुदान पायो । अब ६० करोडको भुक्तानी तयारी गर्न लागेको छ । निजी क्षेत्रलाई एकपैसा पनि पाएको छैन । हामीसँग धुरो दूधको पैसा पुग्ने गरि सामान समेत स्टक छ । बिक्री गरेर दिन्छौं । जति गरौ भनेर लाग्छ । पछि वातावरण बिग्रेपछि पलायन भएर विदेशतिरै जान्छ । जग्गा जमिन आफ्नो नाममा हुँदैन । काम गर्नेलाई फाइदा छ । पैसा भुटेर खाने होइन, तरकारी भुटेर खाने हो । उत्पादन गर्न सजिलो छ । हामी आइपीएम तरिकाले कृषि गर्छौं । वन

भुक्तानी गर्न बाँकी छ भनेको छ तर भनिएको जति त्यति होइन ।

राष्ट्रिय कृषि समुह महासंघका अध्यक्ष पञ्चकाजी श्रेष्ठले बजेट घटाएर कृषि दशक चाहीँ घोषणा गर्ने कसरी सम्भव छ ? बाँझो रहेको जग्गा उत्पादनशील बनाउने योजनातर्फ जोडदिनु पर्छ । रासायिनक मल ३० अर्ब छुट्याएको छ जरुरी हो कि होइन । अन्य विकल्प नखोज्ने ? किसानलाई दूधको पैसा भुक्तानी गर्न ८ अर्ब बाँकी छ । डीडीसी ४ अर्ब, निजी तर्फका ४ अर्ब, हामी खाईनखाई उत्पादन गरेको वस्तुलाई सरकारले बजारीकरण समेत गर्न सकेको छैन ।

सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघकी कोषाध्यक्ष शान्ता न्यौपानेले पढेका छोराछोरीहरुले कृषिमा काम गर्नु हुँदैन भन्ने मानसिकताको विकास भएको बताईन् । कृषिमा महिलाको भुमिका कार्यपत्रमा देखिएन । कृषि र वन नङ र मासुको सम्बन्ध छ । बाली भित्र्याउने बेला वन्याजन्तुले खाईदिने

विदेशमा गएका युवाहरूले कृषिमा केही र कृषिलाई सँग-सँगै लैजानु पर्छ ।

कार्यक्रममा कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय उप(सचिव इन्द्रहरि पौडेलले कृषिको विकासको वर्तमान अवस्था विषयक कार्यपत्र प्रस्तुत गरेका थिए । कार्यपत्रमा दिगो कृषि समस्याहरुको समाधान गर्नमा उपयुक्त हुने कुरामा जोडदिइएको छ ।

अर्का कार्यपत्र प्रस्तोता कृषि अनुसन्धान परिषद्का कृषि विज्ञ रामबहादुर केसीले नीति तथा कार्यक्रम कार्यन्वयनको चुनौंतीहरु विषय कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दै छरिएर रहेको नीतिलाई समय सापेक्ष एकीकृत गर्नु पर्ने बताए ।

खाद्यका लागि कृषि अभियान संयोजक उद्धव अधिकारीले नीतिभन्दा पनि नियतमा समस्या आएकोले नेपालको कृषिमा समस्या आएको बताए ।

अधिकारीले भने २० औं वर्षदेखि नीति लेखिएको भएता पनि सफा नियतमा कार्यन्वयन हुन सकेन ।

कार्यक्रम संयोजन डा.सुजाता तामाङले गरेका थिए ।

लिचि खेती ....

आरुको जाम :

पाकेको आरुको फललाई राम्रोसँग पानीले धुने, त्यसपछि बोक्रा र बियाँ निकाल्ने । त्यसलाई पिलिङ गरेर बोक्रा निकाल्ने व्यवस्था गर्नुपर्छ । बियाँ निकालेपछि पल्परमा राखेर गुदी निकाल्ने, पल्पर नभए मसिनो टुक्रा गरेर काट्ने र १ किलो फलको टुक्रामा २५० ग्राम पानी राखेर पकाउने राम्रोसँग पन्यूले खुंड्ने र गुदी तयार गर्ने ।

कसरी फाइदालिने मौरीजन्य उत्पादनबाट

मौरीपालनबाट महलगायत मैन, शाही खुराक, कुट, खोटो, मौरीविष, प्याकेज मौरीगोलाजस्ता उपजहरू स कलन गरी आय आर्जन लिन सकिन्छ । अघिल्लो सत्रमा महको बारेमा छलफल गरिएको हुँदा यस सत्रमा अन्य मौरीजन्य उत्पादनको बारेमा चर्चा गरिन्छ ।

मैनः

कर्मी मौरीको पेटको तल्लो भागमा चार जोडी मैनग्रन्थि हुन्छन् । प्राय १२ देखि १८ दिन उमेर पुगेका कर्मी मौरीको मैनगन्थि सक्रिय हुन्छन् । मैनग्रन्थिसँगै भएका मैन

परम्परागत घारबाट मह काढ्ने बेलामा काटिएका चाकाहरू, गृहत्याग गरेका घारका चाकाहरू, जङ्गली मौरीहरूले छोडेका चाकाहरू तथा जङ्गली मौरीको मह काढ्दा आएका चाकाहरू सङ्कलन गर्न सकिन्छ । आधुनिक मौरीपालनमा मह काढ्दा आएका मैन टुक्राहरू तथा पुराना चाकाहरू सङ्कलन गरी प्लास्टिकको भाँडाभित्र वा प्लास्टिकको थैलोमा हावा नछिर्ने गरी राख्न सकिन्छ । यसरी संकलित चाकाहरूलाई निम नबमोजिम प्रशोधन गरी शुद्ध मैन उत्पादन गर्न सकिन्छ ।

तख्ताहरूमा मैन रसाई हावाको सम्पर्कमा आउनाले कडा भई मैनमा परिणत हुन्छ । मौरीले खुट्टामा रहेको पराग दाबिलोको सहायताले मैन उप्काई बङ् गारामा पुर्‍याउँछन् र चपाएर यसमा यल मिसाई नरम पारी चाका तथा कोष निर्माण गर्ने काम वा अन्य कार्यजस्तै मह, छाउराकोष टाल्ने कार्य आदिमा प्रयोग गर्दछन् । यो फिका सेतोदेखि फिक्का पहेँलो हुन्छ । पुरानो भएका चाकाहरू ध्वाँसे रङमा परिणत हुन्छन् । मौरी मैन ६१ देखि ६४०से. को तापक्रममा पग्लिन्छ र धेरै चिसोमा फुटेर धुलिन्छ ।

मह काढ्दा महचाकाको ढक्कन र मौरीले प्रयोग गरेका पुराना चाकाहरूलाई प्रशोधन गरी मैन उत्पादन गरिन्छ ।

मैन प्रशोधन गर्ने तरिका :

संकलित पुराना चाकाहरूलाई ससाना टुक्रा बनाई सफा गरी २४ घण्टासम्म पानीमा भिजाउने । उक्त भिजाएका चाकालाई पुनः सफा गर्ने ।

सफा चाकालाई डेक्चीमा खन्याई चाकाका टुक्राहरू भएको तहसम्म पानीमा डुबाई तताउने । पग्लिन थालेको मैनलाई लगातार चलाउँदै सबै पगाल्ने ।

पग्लेको मैनलाई सफा भाँडोमाथि कपडाको वा जुटको बोरा राखी छान्ने ।

जुटको बोरा वा कपडाको थैलालाई दुईवटा काठको लीद्वारा निचोर्ने ।

जुटको बोरा वा कपडामा रहेको अवशेषलाई फ्याँकिदिने ।

छानेर आएको मैनको झोललाई सुरक्षितसाथ कोठाभित्र वा छहारीमा राख्ने । उक्त मैनलाई २४ घण्टापछि जमेको मैनको ढिक्का निकाल्ने । .

मैनको ढिक्काको पिँधमा रहेका अन्य अवशेषलाई धारिलो चक्कुद्वारा हटाउने । सफा र सुख्खा मैनको ढिक्कालाई प्लास्टिकको थैलोमा सुरक्षित सफा कोठामा राख्ने ।

ध्यान दिनुपर्ने कुरा :

मैन अति अम्लीय हुने भएकाले प्रशोधन कार्यमा तामा, पित्तल, जस्ता वा फलामका भाँडाहरू प्रयोग गर्नु हुँदैन

मैन तयार गर्दा सिलेभर, स्टिल, टिन वा प्लास्टिकको फराकिलो मुख भएको भाँडो प्रयोग गर्ने । पगालेको मैनलाई तुरुन्तै चिसो पारेमा मैन ससानो टुक्रा हुन्छ, त्यसैले आफैं चिसो हुन दिनुपर्दछ ।

मैन धेरै बेरसम्म तताउनु हुँदैन । धेरैबेरसम्म तताएमा मैनको बास्ना र रङमा फरक आउन सक्छ ।

रु मैन तताउँदा मैनलाई ठूलो आगो लगाउनु हुँदैन र मैनलाई उम्लिन दिनु हुँदैन ।

कुटः

सङ्कलित मैन वा प्रशोधित मैनलाई खुल्ला ठाउँमा भण्डारण गरेमा मैनपुतलीले नोक्सान गर्न सक्छ। तसर्थ प्याक गरी सुरक्षित ठाउँमा राख्नुपर्छ ।

मौरीपालनबाट प्राप्त हुने कुट फुलहरूको पुंकेशरबाट प्राप्त हुने पराग कण हो, जुन प्रोटिनयुक्त खाद्य पदार्थ हो । मौरीलाई छाउरा हुर्काउन कुटको अति आवश्यकता हुन्छं । छाउराहरू हुर्काउने याममा गोलाको झन्डै ५० प्रतिशत चरनमा जाने मौरीहरूले कुट सङ्कलन गर्ने गर्दछन् । कुट बिहान १०(११ बजेसम्म सङ्कलन गर्ने गर्दछन् किनकि सो समयमा धुलो पराग ओसिलो हुने भएकाले सङ्कलन गर्न सजिलो हुन्छ । एक पटकमा मौरीले १० देखि १९ मि.ग्रा. सम्म कुटको भारी बोकेर ल्याउँदछ । मौरीले परागकणहरू मुख, खुट्टा र शरीरको रौंको सहायताले जम्मा गर्छ र खुकुलो परागकणलाई यल र पुष्परससँग मिसाई खँदिलो र कसिलो पारी पछिल्लो खुट्टाको परागटोकरीमा जम्मा गरेर ल्याई कोषभित्र आफैं राख्ने काम गर्दछन् । मौरीपालकले कुटप्रवाहको मौसममा मौरीलाई आवश्यक पर्नेभन्दा बढी भएको कुट (पराग) सङ्कलन गर्ने प्रक्रियालाई कुट (पराग) उत्पादन भनिन्छ । कुटसङ्कलन गर्दा मौरीपालकले गोलामा छाउरा उत्पादनमा असर नहुने गरी सङ्कलन गर्नुपर्दछ । कुटसङ्कलन गर्नका लागि निम्नबमोजिमको विधि अपनाउन सकिन्छ । कुटको पासो (

पोलेन ट्राप) प्रयोगले कुटसङ्कलन गरिन्छ। यस पासोलाई घारको प्रवेशद्वारमा राखिन्छ जसले कुट बोकेर आउने मौरीहरू घारभित्र पस्न खोज्दा छिर्न गाहो भई केही कुटको डल्लो पासोभित्र खसेर जम्मा हुन जान्छ। गर्दा कुटसङ्कलन गर्नका लागि कुटप्रवाहको मौसम हुनुपर्दछ। लगातार एउटै घारमा कुटपासो प्रयोग गर्नु हुँदैन।

नोट : मौरीगोलावृद्धि, वंशवृद्धि र महउत्पादन गर्ने उद्देश्यले तयार गरिएको गोलामा कुटपासो प्रयोग गर्न उपयुक्त मानिँदैन।

कुटभण्डार :

जम्मा गरेको कुटलाई छहारीमा वा कोठाभित्र सुकाउनुपर्दछ।

कुट सुख्खा भई सकेपछि प्लास्टिकको प्याकेट वा फुड ग्रेड भाँडोमा हावा नछिर्ने गरी प्याक गर्ने र सुख्खा शीतल ठाउँमा राख्ने। नोट : कुटमा प्रशस्त प्रोटिन हुने हुँदा मानिसले यसलाई प्रोटिनको विकल्पमा प्रयोग गर्न सक्दछ।

खोटो (प्रोपोलिस) र चोप :

मौरीले आफ्नो गोलालाई प्राकृतिक शत्रुबाट बचाउन र गोलामा तापक्रम व्यवस्थापन गर्नको लागि रूखका बोक्रा, पालुवाहरूमा पाइने चोपलाई आफ्नो परागडेलीमा सङ्कलन गरी ल्याउने अर्ध ठोस च्यापच्यापे पदार्थलाई मौरी खोटो भनिन्छ।

मौरीले चर्केको घार, चाका मर्मत गर्न र चौकोसहरूलाई हल्लिन नदिन खोटो प्रयोग गर्दछन्। विशेषत: मेलिफेरा जातको मौरीले मौरी खोटोको बढी प्रयोग गरेको पाइन्छ। मौरीखोटोमा चोप, मैन, वाष्पीय तेल, कुट, भिटामिन, खनिज पदार्थ र बिरुवाको रसायन फ्लेभोनाइड हुन्छ। खोटोमा भएको वाष्पीय तेलले घारभित्र एयरफ्रेसनरको काम पनि गर्दछ। मौरीपालकले बढी चोपप्रवाह हुने बेलामा घारऔजारको सहायताबाट वा चोपपासो थापेर खोटो सङ्कलन गर्न सकिन्छ। खोटोमा प्रतिरोधात्मक (एन्टिबायोटिक) गुण भएकाले यसलाई मानिसहरूले औषधीको रूपमा प्रयोग गर्न सक्छन्।

शाही खुराक :

यो कर्मी मौरीको शिरमा भएको शिरग्रन्थिबाट रसाउने तरल पदार्थ हो। शाही खुराक सेतो क्रिमजस्तै, कडा स्वाद भएको पदार्थ हो,जसमा पानी, प्रोटिन, लिपिड र खनिज नुनहरूका साथै सबै अमिनो एसिड, इन्जाइम, भिटामिन आदि पाइन्छन्। मौरीको लार्भा अवस्थाभर शाही खुराक खाएकै कारण निशेचित फुलबाट जन्मेका छाउराहरू रानु मौरी र तीन दिनमात्र अड्कलिएको मात्रामा खाएका छाउराहरूबाट कर्मी मौरी जन्मन्छ। तसर्थ शाही खुराक पौष्टिक र शक्तिवर्धक हुन्छ। एक रानुकोषभित्र करिब २५० मि.ग्रा. मात्र शाही खुराक हुन्छ। मौरीपालकले शाही खुराक उत्पादन गर्नका लागि व्यावसायिक रूपमा मौरीपालन गर्नुका साथै प्राविधिक दक्षता हासिल गर्नुपर्ने हुन्छ।

मौरीविष :

कर्मी मौरीको पेटको अन्तिम खण्डमा विषग्रन्थि हुन्छ। करिब १८ दिन उमेर पुगेपछि विषग्रन्थि सक्रिय हुन थाल्छ। विषथैलीमा तितो स्वाद भएको बास्ना आउने तेजाबजस्तै पोल्ने सफा तरल पदार्थ हुन्छ, यसैलाई मौरीविष भनिन्छ। मौरीले गोलाको रक्षाका लागि आफ्ना शत्रुमाथि खिलद्वारा विषको प्रयोग गर्दछन्। एउटा मौरीले आफ्नो जीवनकालमा करिब ०.५ मि.ग्रा. विष सञ्चय गर्दछ। मानवजीवनमा मौरीविषको पनि ठूलो महत्व छ। मौरीविषलाई बाथ रोगको, नशासम्बन्धी रोगका लागि प्रयोग गर्ने गरिन्छ। हालका दिनमा आएर नेपालमा पनि मौरीलाई टोकाएर उपचार गर्ने पद्धति यदाकदा देखिन्छ।

प्याकेज मौरीगोला उत्पादन :

मौरीपालकले बिक्री गर्न तथा आफ्नै प्रयोजनका लागि मौरीखर्कमा एउटा रानुसँग एक के.जी. तौल बराबरको (५ फ्रेम) कर्मी मौरीसहित तयार गरिने बिउ गोला (न्युक्लियस) लाई प्याकेज मौरीगोला भनिन्छ। प्याकेज मौरीगोला उत्पादनमा छाउरा र चाका चौकोसहरू राखिँदैन। खाली कर्मी मौरी र फुल पार्ने रानु मौरी हुन्छ जसलाई प्याकेज मौरी पिंजडाभित्र राखेर सजिलैसित टाढा ओसार्न सकिन्छ। प्याकेज मौरी पिंजडा काठ र जालीले बनेको हुन्छ र यो हलका तौल भएको, बलियो र हावा आवत जावत बढी हुने किसिमको हुन्छ।

उत्पादन गर्ने तरिका :

बिक्री बितरणको लागि बलियो गोलाको केही छाउरा चाकाहरू झिकेर पिँजडाभित्र मौरीहरू भारिन्छ र यसबाट भर्खरका कलिला मौरीहरू बढी पर्दछन्।

प्याकेज पिँजडाभित्र (अन्दाजी पाँच फ्रेम दशहजार बराबरको मौरी) र फुल पार्ने रानु हुन्छ, जसको तौल सरदर १ के. जी की हुन्छ।

प्याकेज पिंजडाको बिचमा चिनी चास्नी राख्ने ठाउँ पनि हुन्छ।

कोदोजन्य बाली प्रवर्द्धनमा जोड दिऊँ

संयुक्त राष्ट्रसंघले सन् २०२३ लाई कोदोजन्य बाली वर्षको रुपमा मनाउने निर्णय गरेसँगै नेपालमा समेत कोदोजन्य बालीको मान मनितो बढेको छ। त्यसैले श्रावण १५ मा कोदो दिवस मनाउन थालिएको छ। त्यसो त विषाक्त, पत्रु खानपान र यस्तै जिवनशैलीका कारणले बढिरहेको विकराल रुपमा क्यान्सर र चिनिरोगको त्राससँगै दशकौ देखि कुअन्नको पदवीले थिचिएको पोषणयुक्त कोदो, कागुनो र चिनो लगायत सिमान्तकृत अन्न प्रतिको आकर्षण धेरै नै बढेको छ।

हिमाल, तराई, पहाड सबै भेगमा परम्परादेखि गरिदै आएको कोदोजन्य बाली नेपालका प्रमुख पाँच वाली मध्ये एक हो। यिनमा अन्य अन्नको तुलनामा सन्तुलित पोषण जस्तै प्रोटिन, खनिज लवण, भिटामिन र रेसा पदार्थ सन्तुलित मात्रामा पाइन्छ। यिनका विभिन्न परिकारका साथै रैथाने मादक पेय खाने परम्परागत रैथाने खाद्य संस्कृति छ।

यसका साथै, माटो र समग्र प्रकृति बचाउन रसायन विषादी रहित जलवायू परिवर्तनमैत्री खेती प्रणाली तर्फ फर्किनु पर्ने बाध्यताले समेत हामी सबैको ध्यान कोदो जस्तो तुलनात्मक लाभ भएको खेती प्रवर्द्धनमा केन्द्रीत गनुपर्ने बेला भएको छ।

सुख्खा र सिमान्त जमिनमा सजिलै उब्जने मात्र नभई रोगकिरा कम लाग्ने यो अन्नवाली हाम्रो खाद्य सुरक्षाको ढाल समेत हो। स्थानीय समुदायको खाद्य संस्कृतिमा आधारित यस्ता रैथाने वाली प्रवर्द्धन गर्न हामी सबैको साझा दायित्व हो। बढदो खाद्य आयात र सम्भावित खाद्य संकटको अवस्थालाई ध्यान दिदै स्थानिय भूगोल र पर्यावरण अनुकूल रहेको स्वस्थ र पोषणयुक्त तर उपेक्षित अन्नवालीको मौलिक खाने संस्कृति र पौष्टिकताको चेतना फैलाउन र खेती प्रणाली उन्नत बनाउन अनुसन्धान, शिक्षा र प्रसारलाई प्रभावकारी बनाउन यस्ता दिवसले योगदान पुर्याउने हुदा यसतर्फ सम्बन्धित निकायको ध्यान पुगोस् भन्न चाहान्छौ।

कृषिका तीन सय पुल कर्मचारी आन्दोलित

काठमाडौं साउन २३, संघीय कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयको मुल गेटमै अहिले कर्मचारीहरुले धर्ना दिइरहेको देख्न पाउछौं । उनीहरुको यो ३८ औं दिनको आन्दोलन हो । रामनाथ अधिकारी कृषिमन्त्रीमा नियुक्त भएपछि मन्त्रालय पुगेका कृषिमन्त्रीलाई आन्दोलनरत कर्मचारीले भित्र पस्नै दिएनन् । आन्दोलनकारीको माग पुरा गर्ने सर्तपछि मात्रै उनलाई भित्र पस्न दिइयो ।

संघीय कृषि मन्त्रालय मातहतमा १४ सय कर्मचारीहरुको समायोजन भएको थियो । जसमध्ये ३७८ जना कर्मचारीहरु भने पुल दरबन्दीमा कायम रहे । पुल दरबन्दी भन्नाले उनीहरुले सरकारी सेवा, सुविधा सवै पाउछन तर उनीहरुको पद नै छैन् । मानौ, माथिल्लो तहका कर्मचारी पद खाली भएभने उनीहरुको बढवा हुदैन ।

अधिकृतमा नियुक्त भएका ति कर्मचारीले चार वुंदे माग राख्दै आन्दोलन गरिरहेपनि अहिलेसम्म निर्णायक सुनुवाई कतैबाट पनि भएको प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनामा कार्यरत पुलकर्मचारी विकास पौडेलले हलोखबरलाई बताए । उनी भन्छन्, 'यतिका दिनदेखि आन्दोलन गरिरहदा पनि कसैले तिमीहरुले गलत गरेका छौं भनेका पनि छैनन् र समाधान पनि भएको छैन् । समाधान नहुदा ति कर्मचारी कार्यरत कार्यलयहरुका काम ठप्प जस्तै छ ।'

पूर्व कृषि सचिव तथा कृषि अर्थशास्त्री समाजका अध्यक्ष डा.योगेन्द्र कुमार कार्कीकाअनुसार आन्दोलनरत कर्मचारीको यो जटिल समस्या हो । कर्मचारीको रोजीरोटीको सवालमा सामान्य मन्त्रालय, कृषि मन्त्रालय र अर्थमन्त्रालयले यथासक्य चाडो समाधान गर्नु पर्ने तर्क उनको छ । उनी भन्छन्, 'कृषि मन्त्रालयले लगानी दशक घोषणा गरेको छ । तर, कर्मचारीको अभाव छ । यहाँ कर्मचारीहरुकोभन्दा निर्णायककर्ताले उचित निर्णय समयमै गर्न नसक्दा यस्तो समस्या निम्तिएको हो ।'

कर्मचारी समायोजन ऐन २०७५ को दफा ७ बमोजिम समायोजन भएका कर्मचारीलाई पद दिनै पर्ने सरकारको कानुनी बाध्यता छ । तर, २०७५ सालदेखि अहिलेसम्म उनीहरु विना पद जागिर खाइरहेका छन् ।

कृषि तथा पशुपन्क्षी विकास मन्त्रालयको मूल ढोकामा नै धर्ना दिएका ति

कर्मचारीहरुले सुरुका समयमा पूर्व कृषि मन्त्री ज्वाला कुमारी साह र सचिव डा. राजेन्द्र कुमार मिश्रसमक्ष चार बुँदे माग पेस गरेका थिए।

संघमा समायोजन भएका कृषि सेवा अन्तर्गत कृषितर्फका पुल दरबन्दीमा रहेको ३२८ जना समेतको स्थायी दरबन्दी कायम गरी रिक्त पदमा नियमित पदपूर्ति हुने व्यवस्था गर्नुपर्ने उनीहरुको पहिलो माग छ । संघमा समायोजन भएका कृषि सेवा अन्तर्गत कृषितर्फका प्राविधिक कर्मचारीहरूको न्यायोचित वृत्ति विकास सुनिश्चित हुनुपर्ने अर्को माग छ ।

कृषि सेवाको कृषि तर्फका समूहको हकमा सर्वोच्च अदालतबाट रिक्त रहेको पदमा पदपूर्ति गर्न भएको परमादेश कार्यान्वयन गर्नपनि माग गरिएको छ । यस्तै संविधान र कार्यविस्तृतीकरण प्रतिवेदनअनुसार संघीय निकायको कार्यविवरणको आधारमा उपयुक्त संगठनात्मक संरचना निर्माण गर्न समेत उनीहरुले माग गरेका छन् ।

के पद दर्ता हुँदा आर्थिक भार पर्नेछ ?

हाल संघीय सेवामा कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय अन्तर्गत उपसचिवहरु खटाउने ठाउँमा अधिकृत समेत निमित्त वनाएर खटाउन मन्त्रालयलाई कठिन भएको स्पस्ट देखिन्छ । वर्तमानका आयोजनाहरुमा स्वीकृत संरचनाका दर्वन्दीवाट काजमा खटाईएको छ । जसले गर्दा मन्त्रालय, विभागहरु र आयोजनाहरु सवैतिर स्वीकृत स्थाई र अस्थाई दरवन्दीहरु खाली रहेको छ । कतिपय रापद्धिप्रा खटाउनुपर्ने ठाउँमा राप अनङ्कित कर्मचारीहरुबाट समेत सेवा प्रवाह हुनुपर्ने विद्यमान वाद्यता रहेको देखिन्छ । जसले गर्दा मौजुदा अवस्थामा थप आर्थिक भार पर्ने होईन ।

समस्या कहाँ-कहाँ भयो ?

-२०७५सालदेखी वृद्धि विकास ठप्प हुँदा कृषि सेवाको केही समूह भित्र लामो समय कर्मचारी एउटै पदमा कार्यरत रहनुपर्ने बाद्यता रहेको ।

-एउटै सेवा (कृषि) भित्र पनि अन्य समूहहरुको नियमित वढुवा हुने र कृषि तर्फ समायोजन ऐनपछि बढुवा नखुल्दा सेवा समूहभित्र पनि उच्च व्यवस्थापकिय पदहरुमा वढुवा हुने विषयमा कृषि क्षेत्रलाई ठूलो मर्का परेको छ ।

-हाल मुख्य समस्या कृषि क्षेत्रका समूहहरुमा मात्र रहेको छ ।

-पटक पटक ओ एण्ड एम समिति बनिरहने तर उपलब्धी हाँसिल नहुँदा कर्मचारीको मनोवल पुरै शुन्य बन्न लागेको छ ।

-२०७५ सालदेखी अहिलेसम्म ६ वर्षसम्मको बढुवा नियमितताको अधिकार हनन भएको छ ।

-सम्मानित सर्वोच्च अदालतवाट सँघीय सेवामा समायोजन भएको कुल दर्वन्दी सँख्याको आधारमा रा.प.द्धि. प्राविधिकको विज्ञापन गर्न परमादेश प्राप्त भएको । रा.प.प्र. प्राविधिक पदहरुमा सोहि परमादेशको आधारमा विज्ञापन भई नियमित भएको तर रा.प.द्धि. प्राविधिक को हकमा नियमित हुन नसकेको ।

-कर्मचारीले कुनै अतिरिक्त खोजेको होईन । लोक सेवा आयोगवाट प्रतिस्प्रधात्मक रुपमा नियुक्ती लिएका राजपत्राङ्कित अधिकृत कर्मचारीको पद स्पस्ट हुने भन्ने माग हो । प्राविधिक हाल स्वीकृत खाईपाई आएको तलब नै आकर्शित हुने हो । थप भार पर्ने केही छैन ।

तत्काल हुनुपर्ने विषय :

-ओ एण्ड एम तत्काल गरी सँघीय निजामती सेवामा समायोजन भएका कर्मचारी सवैको पद दर्ता हुनुपर्ने वा कर्मचारीको वृत्ती विकास समेतलाई ध्यान दिई सोहि सँख्यामा पद दर्ता हुने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने ।

-तसर्थ, कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ बमोजिम नै समायोजन भएकास्थायी कर्मचारीहरुको अवकाश वा अन्य कारणबाट रिक्त भएको पद नियमित लोकसेवा आयोगबाट

बाँकी .... २६ पृष्ठमा

कोदोको परिकार नियमित खाने गर्छुः मन्त्री अधिकारी

काठमाडौं साउन १५, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्री रामनाथ अधिकारीले कृषि मन्त्रालयमा आफूले नियमित कोदोको परिकार खाने बताएका छन् । आज ललितपुरको खोकना चौथो कोदो दिवस २०८१ मा बोल्दै उनले सरकारले कोदो उत्पादनलाई प्रोत्साहनको निम्ती मन्त्रालयका चेमना गृहहरूले समेत कोदोका परिकार नियमित बनाउने गरेको बताएका हुन् ।

उनले केही वर्षअघि दुबैछाक भातको लागि मरिहत्ते गर्नेले आजको दिनमा कोदोको खोले र रोटी खान कहाँ पाइन्छ भनेर धेरै ठाउँमा भौतारिएर हिडेको अवस्था रहेको बताए । उनले कोदोको प्रवर्द्धन गर्न विभिन्न संघ संस्था मिलेर दिवस मनाउँदा अगामी दिनमा यसको उत्पादन बढाउने तर्फपनि कामहरू गर्न आग्रह गरे ।

उनले भने,“किसानलाई प्रोत्साहन गर्नको लागि म आज खोकना आएको र कोदोको परिकार सेवनले शरिरलाई अत्यन्त फाइदा दिन्छ ।” उनले अहिले अस्वस्थ खाना खाँदा १८ देखि २० वर्षका बालबालिकाहरू कुपोषण जस्ता रोगहरूसँग जुध्न बाध्य भएको बताउँदै नियमित कोदोका परिकार खान समेत आग्रह गरे । उनले कोदो बालीको महत्वलाई उजागर गर्नमात्रा कोदो दिवस नमनाएर स्थानीय तहहरूमा यसलाई रोप्नको लागि समेत प्रेरित गर्नको लागि आग्रह गरे । राष्ट्रिय कृषक समूह महासंघका निवर्तमान अध्यक्ष नवराज बस्नेतले ‘कु’ अन्नको रूपमा चिनिने कोदो आज बहुगुणी चिजको रूपमा परिचित रहेको बताए ।

उनले कोदोको लागि धेरै मिहिनेत गर्नु नपर्ने बताउँदै यसको संरक्षण र उत्पादनमा वृद्धि गर्न सबै तहका सरकारहरूले काम गर्नुपर्ने बताए । उनले कोदोको खानेकुराको प्रवर्द्धन गर्नेभन्दा पनि यसको उत्पादनमा प्रवर्द्धन गर्न आजको आवश्यकता रहेको दाबी गरे । उनले भने, “महासंघ र अनाजले मात्रा यसलाई प्रवर्द्धन गर्न सम्भव छैन । यसको लागि सरकारले पनि विशेष पहल गर्नुपर्छ ।” कृषि विज्ञ डा.कृष्ण प्रसाद पौडेलले भविष्यमा खाद्य संकट हुने बताउँदै समयमा नै कोदो संरक्षण गरेर राख्न अपिल गरे। उनले कोदो दिवस मनाउँदै गर्दा करोडौंको आयात गर्ने कोदोको आयात कसरी विस्थापित गर्न सकिन्छ भनेर पहल गर्नुपर्ने बताए । राष्ट्रिय कृषक समूह महासंघका अध्यक्ष पन्चकाजी श्रेष्ठले कोदोको संरक्षण गर्नको लागि राज्यले विशेष पहल गर्नुपर्ने

बताए । उनले कोदोलाई सम्मान गर्न र यसलाई स्थानीय तहहरूमा भएको खाली जमिनमा रोप्ने अभियान चलाउन आवश्यक रहेको बताए । श्रेष्ठले कोदोमा अन्य बालीमा जस्तो विषादी, रासायनिक मल जस्ता कुनैपनि पदार्थ हाल्न नपर्ने भएकाले यो स्वास्थ्य र देशका लागि नै फाइदा हुने दाबी गरे ।

कृषि तथा पशुपन्छी मन्त्रालयका सह सचिवले रामकृष्णा श्रेष्ठले नेपाल कुपोषणको दुष्चक्रमा फसेको र स्कुल पढ्ने बच्चाहरू कुपोषण जस्तो रोगमा फसेको बताए । उनले शरिरको लागि फाइदा बढी भएकाले कुपोषण जस्तो रोगबाट बच्नको लागि कोदोजन्य बालीको उत्पादनमा प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने बताए । कार्यक्रममा अनाजका अध्यक्ष किरण आचार्यले २०७७ सालमा कोदोलाई राष्ट्रिय महत्वको बालीको रूपमा स्थापित गराउन महासंघ र अनाजले कोदो बहस श्रृखलाको सुरुवात गरेको र उक्त कार्यले गर्दा आज कोदोको उपयोग धेरै ठाउँमा बढ्दै गएको बताए ।

उनले कोदोको औषधिक गुणहरु र अन्य पोषक तत्वहरुले गर्दा स्वस्थ खानपानसम्बन्धी व्यवहारका लागि कोदोको प्रबर्द्धन अत्यावश्यक रहेको बताए । पछिल्लो समयमा कोदोको उपयोग बढ्दै गएपनि कोदो उत्पादनमा व्यवसायिकता र किसानलाई आकर्षण गर्नको लागि आवश्यक नठान्दा सिमावर्ती क्षेत्रमा हुने सस्तो र कम गुणस्तरको उत्पादन र आयातले आन्तरिक उत्पादन विस्थापन गरेको छ । जसको फलस्वरुप आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा ७ करोड १५ लाख २७ हजार रुपैँया बराबरको कोदो आयात भएको पाइन्छ ।

त्यस्तै आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा ७ करोड २२ लाख रुपैयाँ बराबरको कोदो आयात भएको छ भने २०७९/८० मा ७३ करोड २० लाख र आर्थिक वर्ष २०८०_८१ मा मात्र ७५ करोड ४४ लाख २२ हजार ६५९ रुपैयाँको बराबरको कोदो आयात भएको सरकारी तथ्याक रहेको छ । ‘कोदोको योगदानः खाद्य तथा पोषण सुरक्षामा बरदान’ भन्ने नाराका साथ खोकानामा राष्ट्रिय कृषक समूह महासंघ नेपाल र एग्रिकल्चर जर्नालिष्ट एसोसिएसन अनाजको संयुक्त आयोजना तथा ललितपुर महानगर कार्यसमिति नगर महासंघ, संयुक्त राष्ट्रसंघीय खाद्य तथा कृषि संगठन र भिएसओ नेपालको सहकार्यमा मंगलबार चौथो ‘कोदो दिवस २०८१’ मनाएको हो ।

जलवायुमैत्री खेती साथै कोदोको स्वास्थ्य लाभ र यसको खेतीका लागि उपयुक्ततबारे जनचेतना अभिविद्ध गर्ने उद्देश्यले ७० भन्दा बढी देशहरूको समर्थनमा सन् २०२१ मार्चमा संयुक्त राष्ट्रसघको महासभाले २०२३ लाई कोदो अन्तराष्ट्रिय वर्षको रूपमा मनाएको थियो ।

केरा खेती .....

हुन्छ। रोग लागेको स्थानमा कालो दाग देखा पर्छ र डाँठ फाट्छ। यो रोग अन्य बोटमा पनि सर्दै जान्छ। यो रोग लागेको फलको गुदी सुकेर जान्छ। केरा छिप्पिन लागेको माथि गोलो कालो दाग देखा पर्न थाल्दछ। या रोगलाई समयमै बोर्डोक्स मिश्रण ५:५:१०० मिलाई केराको बोटमा ३-४ पटक छर्नुपर्छ। यो नभए डाइथेन एम ४५ विषादी २ ग्राम १। लिटर पानीमा राखी स्प्रेयर गर्नुपर्छ।

Scab (यो रोगले पहिले फलमा आक्रमण गर्छ। पछि यो फलमा। खैरो रङ देखा पर्छ। कालो थोप्ले चाक्लो भएको देखा पर्छ।

रोग नियन्त्रण

१.रोग नलागेको नर्सरी फर्मबाट बोट ल्याई लगाउनुपर्छ।

२. ४ पाउन्ड कपर सल्फेट, ५ पाउण्ड कपडा धुने सोडालाई ५० ग्यालिन पानीमा मिसाई फलमा छरेमा नियन्त्रण हुन्छ।

भारतमा १०९ उच्च उपज, जलवायु-उत्थानशील बाली प्रजातिहरू उन्मोचन

हालै भारतका प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीले भारत कृषि अनुसन्धान संस्थानमा उच्च उपज, जलवायु-उत्थानशील बालीहरूको १०९ प्रजातिहरू विमोचन गरेको छ । जसमा ३४ वटा खेती बाली, २७ वटा बागवानी बाली समावेश थिए । मोदीले कृषि सुधारका लागि यी प्रजातिहरूको महत्वबारे चर्चा गरे र किसानहरूलाई यी नयाँ बीउहरू प्रयोग गर्दा हुने फाइदाहरूबारे जानकारी दिन कृषि विज्ञान केन्द्रहरूलाई प्रोत्साहित गरेको छ ।

प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीले आइतवार भारत कृषि अनुसन्धान संस्थानमा ६१ बालीको १०९ उच्च उपज, जलवायु(उत्थानशील र बायो(फोर्टिफाइड प्रजातिको विमोचन गरेको छ ।

जसमा ३४ वटा खेती बाली र २७ वटा बागवानी बाली पर्छन् । यस सम्बन्धमा अर्थमन्त्रीले गत महिना बजेट भाषणमा घोषणा गरेका थिए । मोदीले यी नयाँ बाली प्रजातिहरूको महत्वबारे छलफल गर्दै किसान र वैज्ञानिकहरूसँग पनि कुराकानी गरे र कृषिमा मूल्य अभिवृद्धिको महत्वमा जोड दिए, भारत सरकारद्धारा जारी विज्ञाप्तिमा भनिएको छ ।

उनले कोदोको महत्वबारे चर्चा गर्दै मानिस कसरी पौष्टिक खानातर्फ उन्मुख भइरहेका छन् भन्ने कुरामा जोड दिए । उनले प्राकृतिक खेतीबाट हुने फाइदा र अर्गानिक खेती र अर्गानिक खाद्यपदार्थमा आम मानिसको बढ्दो विश्वासका बारेमा पनि बताए ।

प्रधानमन्त्रीले सुझाव दिए कि कृषि विज्ञान केन्द्रहरू (KVKsले सक्रिय रूपमा किसानहरूलाई हरेक महिना विकास भइरहेको नयाँ प्रजातिका फाइदाहरू बारे जानकारी गराउनु पर्छ ।

जारी गरिएको खेतीबालीमा कोदो, चारा बाली, तिलहन, दाल, उखु, कपास र रेशा लगायतका विभिन्न खाद्यान्नका बीउहरू थिए । बागवानी बालीहरु मध्ये विभिन्न जातका फलफूल, तरकारी बाली, वृक्षारोपण बाली, कन्दमुल बाली, मसला, फूल तथा औषधी बालीहरु निकासा गरिएको थियो ।

पीएम मोदीले उत्पादकत्व र किसानको आम्दानी बढाउन जलवायु(प्रतिरोधी बीउ प्रजातिहरू जारी गरी

कृषि उत्पादकत्व र किसानको आयमा सुधार गर्न भारतीय कृषि अनुसन्धान परिषद्द्धारा विकसित १०९ उच्च उपज, जलवायु(उत्थानशील, र जैविक सुदृढ बीउ प्रजातिहरू प्रस्तुत गरे । प्राकृतिक र जैविक खेतीका फाइदाहरूमा जोड दिँदै किसान र वैज्ञानिकहरूले दिगो कृषिमा सरकारी पहलहरूको प्रशंसा गरे । मोदीले कोदोको महत्व र पौष्टिक खानाको बारेमा पनि चर्चा गरेका थिए ।

प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीले आइतवार कृषि र बागवानी बालीहरूको १०९ उच्च उपज, जलवायु(उत्थानशील र बायोफोर्टिफाइड बीउ प्रजातिहरू जारी गरे, जसको उद्देश्य कृषि उत्पादकत्व र किसानहरूको आय बढाउने लक्ष्य छ । भारतीय कृषि अनुसन्धान परिषद् (ICAR) द्वारा विकसित, यी प्रजातिहरूले ३४ क्षेत्रीय बाली र २७ बागवानी बालीहरू सहित ६१ बालीका बिउहरू रहेका थिए ।

मोदीले दिल्लीको पुसा क्याम्पसमा तीन प्रयोगात्मक कृषि प्लटहरूमा बीउ अनावरण सहित जहाँ उनले किसान र वैज्ञानिकहरूसँग अन्तरक्रिया गरेका थिए ।

सो अवसरमा उपस्थित कृषकहरुले उत्पादन लागत कम भएकाले यी नयाँ जातहरु आफूहरुका लागि निकै लाभदायक हुने बताए ।

प्रधानमन्त्रीले कोदोको महत्वबारे चर्चा गर्दै जनता कसरी पौष्टिक खानातर्फ उन्मुख भइरहेका छन् भन्ने कुरामा जोड दिए । उनले प्राकृतिक खेतीबाट हुने फाइदा र अर्गानिक खेतीप्रति आम जनताको बढ्दो आस्थाका बारेमा पनि बताए । मोदीले नोट गरे कि मानिसहरूले अर्गानिक खानाहरू उपभोग गर्न र माग गर्न थालेका छन् ।

प्राकृतिक खेती प्रवर्द्धनमा सरकारले गरेको प्रयासको किसानहरुले प्रशंसा गरेका छन् । उनीहरूले कृषि विज्ञान केन्द्रले जनचेतना फैलाउन खेलेको भूमिकाको पनि प्रशंसा गरेको छ । विज्ञाप्तिमा भनिएको छ ।

मोदीले सुझाव दिए कि कृषि विज्ञान केन्द्रले सक्रिय रूपमा किसानहरूलाई उनीहरूको फाइदाहरूको बारेमा चेतना जगाउन हरेक महिना विकसित हुने नयाँ प्रजातिहरूको फाइदाहरूको बारेमा जानकारी दिनुपर्छ, भन्ने कुरामा जोड दिए ।

प्रयोगविहीन बालीलाई मूलधारमा ल्याउन प्रधानमन्त्रीले दिएको सुझावअनुसार काम गरिरहेको वैज्ञानिकहरुले जानकारी दिएका छन् ।

खेती बालीका प्रजातिहरूमा अनाज, कोदो, चारा बाली, तिलहन, दाल, उखु, कपास र फाइबर बाली पर्दछन् ।

बागवानीका लागि प्रधानमन्त्रीले फलफूल, तरकारी, वृक्षारोपण बाली, कन्द, मसला, फूल र औषधीय बिरुवाका नयाँ प्रजातिहरू विमोचन गरेका छन् ।

२०२४ देखि, मोदीले किसानहरूको आय बढाउन दिगो खेती अभ्यासहरू र जलवायु(उत्थानशील विधिहरूको वकालत गरेका छन् ।

उनले भारतमा कुपोषण विरुद्ध लड्न मिड(डे मील योजना र आंगनवाडी सेवाहरू जस्ता सरकारी पहलहरूसँग जोड्दै बायोफोर्टिफाइड बाली प्रजातिहरूको प्रवर्द्धनमा लगातार जोड दिएका छन् ।

पछि पत्रकारहरूलाई सम्बोधन गर्दै, केन्द्रीय कृषि तथा किसान कल्याण मन्त्री शिवराज सिंह चौहानले भने कि आज किसानहरूका लागि ऐतिहासिक दिन हो किनभने ६१ बालीका १०९ प्रजातिहरू जारी गरिएको छ जसले किसानहरूको आय बढाउन, उत्पादन बढाउन र लागत घटाउन मद्दत गर्नेछ ।

कारण पत्रकार सम्बोधन, बाल कृषि तथा किसान कल्याण मन्त्री शिवराज सिंह

चौहानले कि आज किसानहरूका लागि ऐतिहासिक दिन हुने ६१ वटा बालीका १०९ प्रजातिहरू जारी छ, किसानहरूको आयस्रोत बढाउनु, उत्पादन र लागत घटाउन मद्दत गर्नुहोस् ।

पश्चिम बंगालका कृषि मन्त्रीले धान उत्पादनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभावको रूपरेखा प्रस्तुत गरे

पश्चिम बंगालका कृषि मन्त्री सोभनदेव चट्टोपाध्यायले राज्यको महत्वपूर्ण धान उत्पादनलाई भारतको कुल १४% ओगटेको उल्लेख गरे । जलवायु चुनौतिका बाबजुद पनि सुख्खा सहन सक्ने र हाइब्रिड प्रजातिलगायत धानका जातमा सुधार र विविधीकरण गर्ने प्रयास अघि बढेको उनले बताए ।

पश्चिम बंगालका कृषि मन्त्री सोभनदेव चट्टोपाध्यायले शुक्रबार भने कि 'भारतको चामलको कचौरा' पश्चिम बंगालले राष्ट्रको धानको १४% योगदान गर्दछ, समृद्ध जैविक विविधताको विशेषता रहेको र जलवायु परिवर्तनले कसरी खडेरी, बाढी र चक्रवातले धान र अन्य बालीलाई प्रभाव पारेको छ भनेर औंल्याए ।

पश्चिम बंगालमा धान अनुसन्धान र विकासमा हालैको परिप्रेक्ष्यमा बोल्दै, चट्टोपाध्यायले भने, "जलवायु जोखिम, अपर्याप्त बीउ, स्रोतको कमी, माटोको स्वास्थ्य, श्रम समस्याहरू र सीमितताका बावजुद १२ वर्षमा उत्पादन र कृषक जीविकोपार्जनमा उल्लेखनीय प्रगति भएको छ । यान्त्रिकीकरण।'', चट्टोपाध्यायले भने । "बङ्गालमा चामल शताब्दीयौंदेखि मुख्य खाद्य पदार्थ भएको छ, सांस्कृतिक र धार्मिक कार्यक्रमहरूको अभिन्न अंग हो ।''

"राज्य सरकारले जलवायु(उत्थानशील बीउ, बाली बीमा र प्रत्यक्ष बीउयुक्त धान (डीएसआर) लगायतका पहलहरू ल्याएको छ । तनाव सहन सक्ने, हाइब्रिड र बायो(फोर्टिफाइड धानका प्रजातिहरूमा अनुसन्धान गरिएको छ । स्वदेशी सुगन्धित प्रजातिहरूलाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयासहरू विस्तार भएका छन् । विभिन्न किसिमका लोक धानको खेतीले सांस्कृतिक परिकार र स्वास्थ्य सुरक्षामा योगदान पुऱ्याउँछ, अनुसन्धानले मधुमेह(मैत्री र पोषक तत्वले भरिपूर्ण धानलाई लक्षित गरेको छ," राज्यका कृषिमन्त्रीले भने ।

पश्चिम बंगालका पञ्चायत मन्त्री प्रदीप मजुमदारले भने, "त्यस्ता किसानहरूको ठूलो हिस्सा रहेको पश्चिम बंगालका हाम्रा सीमान्त र साना किसानहरूको प्रदर्शनलाई कमजोर बनाउने प्रयास गरिएको छ । धान खेतीमा धेरै निर्भर छ । उत्पादन महत्वपूर्ण छ जब ममता बनर्जीले सन् २०११ मा पदभार ग्रहण गरे, उनले किसानहरूलाई उचित मूल्य प्राप्त गर्ने कुरालाई प्राथमिकता दिए । "हाम्रो दृष्टिकोण उत्पादन बढाउनबाट मात्र मागलाई प्रभावकारी रूपमा व्यवस्थापन गर्नेतर्फ सर्नु आवश्यक छ । सन् २०१२ देखि, हामीले किसानहरूलाई राम्रो मूल्य पाउन मद्दत गर्न पश्चिम बंगालमा धानका प्रजातिहरू विविधीकरण गर्दै आएका छौं ।''

इन्डियन चेम्बर अफ कमर्सले शुक्रबार बेङ्गाल राइस कन्क्लेभ २०२४ आयोजना गरेको छ ।

केन्द्रीय कृषि मन्त्रालय अन्तर्गतका पूर्व डीडीजी(फसल(आईसीएआर स्वपन दत्तले भने, "भारतको कृषि क्षेत्र फस्टाउँदै छ । उल्लेखनीय निर्यातको साथ हामी प्रमुख चामल निर्यात गर्ने देश हौं, कृषि निर्यातबाट ४६ बिलियन अमेरिकी डलर कमाउँछौं, जसले यस क्षेत्रको अथतन्त्रलाई रेखाङ्कित गर्दछ ।''

केन्द्रीय कृषि मन्त्रालयअन्तर्गतका पूर्व डीडीजी(फसल(आईसीएआर स्वपन दत्तले भने, "भारतको कृषि क्षेत्र फस्टाउँदै छ, उल्लेखनीय निर्यातको साथ हामी प्रमुख चामल निर्यात गर्ने देश हौं, कृषि निर्यातबाट ४६ बिलियन अमेरिकी डलर कमाउँछौं, जसले यस क्षेत्रको अर्थतन्त्रलाई रेखांकित गर्दछ ।''

कृषि र खाद्य प्रशोधन समिति (भारतीय चेम्बर अफ कमर्स)का अध्यक्ष श्रीकान्त गोयन्काले भने, "चामल भारतको कृषि परिदृष्यमा आधारशिलाको रूपमा खडा छ, जसले हाम्रो सांस्कृतिक र पाक परिकारको एक भागको रूपमा काम गर्दछ । प्रणालीको चामल गहनता (क्व्क्ष) विधि, जसले धान खेतलाई डुवानमा नभई ओसिलो अवस्थामा राख्छ, पानी, जग्गा, श्रम र पुँजीलाई अनुकूलन गर्दै धान उत्पादनमा ३० प्रतिशत वृद्धि भएको देखाएको छ ।''

अमरेश कुमार नायक, निर्देशक, राष्ट्रिय धान अनुसन्धान संस्थान (एनआरआरआई), कटकले जलवायु परिवर्तन र धान सहित लचिलो बालीको विकासको आवश्यकता र धानका प्रजातिहरू विकास गर्न कसरी नयाँ प्रविधिहरू समावेश गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा कुरा चर्चा गरेको छ ।

अनुवाद/साभार : *अंग्रेजी संस्करण इकोनोमिक्स टाइम्स् (भारत)*

आँपको विषयमा ....

वर्षमा तिर्न पर्ने, त्यसकारणले किसान डुब्ने आवस्थामा छन् ,' उनले भने, 'स्थानीय तहबाटै कृषिमा सप्लाई चेन हुनुपर्छ, कृषि उपजका लागि भण्डारण हुनु पर्ने, हामीले स्टोरेज बनाए पनि हामीले मल्टी चेम्बर बनाएर कृषि उपजहरु बिग्रिएका छन् । '

पुरानो प्रविधिभन्दा आँपमा नयाँ टेक्नोलोजीका प्रयोग गर्नुपर्ने सुझाए ।

नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् (नार्क) का कार्यवाहक कार्यकारी निर्देशक डा. सुरेन्द्रलाल श्रेष्ठले आँपमा खासै अनुससन्धान हुनु नसकेको बताए । आँप सम्बन्धी गोष्ठीले आफूहरुलाई अनुसन्धान र अध्ययन गनै टेवा पुग्ने आश व्यक्त गरे ।

मन्त्रालयका कृषि सचिब डा. दीपक कुमार खरालले पहिलो पटक आँपबारे छलफल कार्यक्रम आयोजना गरेकोमा खुसी व्यक्त गरे । उनले यो गोष्ठी मार्फ आँपको क्षेत्र विस्तार, बाँझो खेतमा आँप खेती विस्तार, आँपको प्रविधि, अवसर, चुनौती लगायत विषयमा छलफल गरि निष्कर्ष मन्त्रालयमा सुझाव प्रप्ता हुने आश व्यक्त गरे ।

आर एण्ड डी इनोभेटिभ सोलेशन प्रा.लि.की कार्यकरी प्रमुख तथा नेपाल कृषि मेशिनरी संघकी उपाध्यक्ष सुनिता न्हेम्हाफूकीले आफूले नेपालमा पहिलो पटक आँपको विषयमा छलफल गर्न लागेको खुसी व्यक्त गरिन् । उनले आफूलाई सहयोग गर्ने सबैलाई धन्यवाद दिँदै आफूले सरकारको नीति तथा कार्यक्रम निमार्ण गर्नमा आवश्यक सुझाव दिने बताइन् ।

गोष्ठीमा कृषि विज्ञ, प्रदेश अर्न्तगतका प्रतिनिधि, विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिनिधि लगायत एक सय बढीको सहभागिता थियो ।

कृषिका ......

पदपूर्ति हुने प्रक्रियाको लागि अगाडी बढाउनु पर्ने देखिन्छ । यसका लागि ओ।एण्डएम। हुँदा समस्यालाई सम्बोधन हुन जरुरी देखिन्छ ।

-कृषि सेवा भित्र पनि कृषि क्षेत्रमा मात्र यस्तो जटिल अवस्था रहेकोले यदि अन्य क्षेत्रका कारण समग्र ओ एण्ड एम प्रभावित हुँदा कृषि तर्फको मात्र भएपनि समस्याको समाधान पहिले गर्नुपर्ने ।

Climate finance isn't working for Indigenous Peoples

By : Helen Biangalen-Magata, Philipines

As my father and I watched the flames consume our local forest, we were overtaken by a sense of helplessness. "I hope the fire does not reach the houses," I remember him murmuring.

April 2024 was the hottest month on record in the Philippines, with climate change amplifying the effects of El Niño. My village in Paracelis, Mountain Province, is just one of many that suffered forest fires, with thousands of trees burning down and local water springs running dry.

On this occasion, we were lucky. But Indigenous communities such as ours - whose livelihoods often depend on our natural environment - will continue to bear some of the toughest consequences of climate change. It's high time the global community stepped up to support us.

As a member of the Kadaclan community, I have seen the impact of climate change on Indigenous Peoples firsthand.

After April's fires dried up the local spring, my family lined up to fetch water at a trickling spring a kilometre away. They barely gathered enough for a day's drinking needs.

For the first time ever, after generations of living in balance with our natural resources, my community had no choice but to pay for water to be delivered. "People are buying water for as much as US$ 2 per drum," my mother told me.

The fires came during an already long and damaging drought. During the summer, Kadaclan farmers usually plant upland rice, corn and other vegetables, but this year many have been forced to abandon fields in the face of scant rainfall.

The worst may be over now that El Niño has passed, but it's clear the full knock-on effects of the fires and the drought are still to come.

Even edible weeds such as parya (wild bitter gourd), sapsappon (redflower ragleaf) and amti (black nightshade) are nowhere to be found. My community should already be tilling paddy fields for the upcoming rice planting season, but they are not yet wet enough.

The worst may be over now that El Niño has passed, but it's clear the full knock-on effects of the fires and the drought are still to come.

Global inertia means missed goals

As our forests burned, world leaders more than 10,000 km away in Germany were discussing our collective future. Yet the Bonn Climate Change Conference concluded with disturbing news: there is still no clear path forward to meeting present climate finance goals.

It is clear to everyone that financial resources are essential to achieving both climate adaptation and mitigation. The problem is that the global community cannot agree on the target amount needed by developing countries, nor who should pay what.

Meanwhile, the needs continue to climb. The UNFCCC estimates that developing countries will require around USD 5.9 trillion until 2030 to implement the Paris Agreement. While last year's COP28 reported an increase in global financial flows to developing countries, they still fall far short. And the little climate finance that does exist hasn't been going where it needs to go. Less than one percent of international climate aid went towards Indigenous Peoples' land tenure and forest management between 2011-2020.

Too often, we are left out of the conversation altogether. Last year's COP28 included no data at all about Indigenous Peoples' access to climate finance.

An investment that benefits us all

These facts are especially alarming considering Indigenous Peoples' critical role in the fight against climate change.

Our close relationship to nature and to our land has enabled us to be effective guardians of the Earth for generations. An estimated 80 per cent of remaining biodiversity is found on Indigenous lands,

Continue pages 32

Indigenous Peoples show how both people and the planet can thrive in harmony

IFAD/Carlos Sanchez

Indigenous ways of life in South America are under threat. Communities throughout the continent are seeing age-old weather patterns shift and natural environments degrade.

But Indigenous Peoples are also uniquely well-placed to adapt to a changing world. For generations, they have managed their environments sustainably and farmed diverse foods that are suited to local conditions.

That's why IFAD hosts the Indigenous Peoples Assistance Facility (IPAF), which supports projects designed and implemented by Indigenous Peoples and their organizations. Across South America, the facility catalyses self-driven development rooted in Indigenous culture, knowledge and perspectives.

From the Andes to the Amazon, meet three Indigenous Peoples' organizations that are transforming their communities with IPAF's support.

Preserving ancient practices in Bolivia

Alberto Molinari

For María Eugenia Quispe, herding llamas is more than a way of life: it's also a way to maintain spiritual balance with Mother Earth, or Pachamama.

Her Aymara community in Corque Marka, Bolivia uses llama fat and blood in rituals that they believe ensure plentiful herds and crops. These include the medicinal plants that they use on their llamas, thus continuing the cycle.

"Traditional veterinary medicine has been integral to our culture for generations. Knowledge has been passed down through observation and practice," María Eugenia explains.

But today, this knowledge is at risk. Biodiversity loss is causing many plant species to disappear, while younger generations tend to overlook their value in favour of modern techniques.

With funding through IPAF, María Eugenia and the Centro de Estudios Multidisciplinarios Aymara are working to prevent this.

Using the principles of free, prior and informed consent, they consult local llama-herding communities to document and preserve their traditional veterinary practices. At the same time, the organization engages Indigenous youth to ensure this knowledge is passed to future generations.

Bringing colour back to the Andes in Peru

© Fodi Beatriz Huarcaya Ayhua

The alpacas of Peru come in a rainbow of earth tones, from grey to brown and deepest black. But a market preference for white alpacas, which are more easily dyed, has led other varieties to become rare.

Fodi Beatriz Huarcaya Ayhua, a young Quechua veterinarian in Iscahuaca, dreams of bringing back the diverse range she remembers from when she was a girl. She's confident she has the knowledge and skills to boost production of alpacas of all colours.

"Both my parents and grandparents were alpaca breeders and I spent my entire upbringing in the countryside, witnessing how they cared for these animals," says Fodi.

As part of the Rural Research and Training Centre, another IPAF grantee organization, she's combining scientific techniques with the traditional methods of her ancestors. For example, she uses rainwater-storing qquchas dams alongside modern fencing, which enables sustainable grazing.

As a newly diverse population of alpacas thrives, Fodi is using marketing strategies to find buyers for their coloured fibres. Little by little, the colours of the alpaca are returning to the Andean landscape.

Protecting nature's diversity in Colombia

The Inga people of southeastern Colombia are the custodians of a rich living tradition: preserving a wide range of native seeds. They sow blends of these seeds in a way that encourages natural pest control.

But as climate change and environmental degradation make farming more difficult, these ancient practices are under threat. Rain now falls earlier in the year, when birds and insects are more likely to eat seedlings, and the pesticides used

Continue ...... 32 page

Accelerating the Empowerment of Rural Women

Virtual Event, 20/08/2024

In the region, women are disproportionately affected by poverty and food and nutrition insecurity. According to an analysis carried out by the UNDP in 10 Latin American countries, multidimensional poverty affects 18.8% of urban women, a percentage that is almost three times higher in the case of rural women (58%). A situation that is directly related to the gender gap in food and nutritional security is 11.3 percentage points, being considerably larger than the global gap of 4.3. It is relevant to highlight that 57% of this gender gap would be explained by disparities in education and training, full-time employment, and participation in the labor force.

Women make up 36 percent of all workers in Latin American and Caribbean agri-food systems, particularly as non-agricultural workers, which can increase barriers to accessing social policies for rural workers. Latin America and the Caribbean is the only region in the world where the proportion of women among all workers employed in agriculture has increased slightly between 2010 and 2019. However, women are more likely to be in vulnerable forms of employment and face rates of informality higher than men, creating additional barriers to accessing social protection, financing and extension services and productive resources, limiting opportunities to engage in more profitable activities in tree-based enterprises, for example. Added to these limitations is the fact that rural women face an overload of unpaid work, largely generated by care responsibilities. These limitations are exacerbated in the region for indigenous peoples, Afro-descendants and youth.

At the same time, the state of biodiversity in the region and the threats it faces are worrying. As a result of the climate crisis and other factors, key ecosystems such as forests, grasslands, mangroves, coral reefs and seagrasses continue to shrink and degrade, where despite the vital role of rural women as guardians of biodiversity, their contributions are often not recognized and are considered limited to the domestic sphere.

Faced with this challenging scenario in relation to gender equality and sustainability, FAO and its partners will implement the Programme to accelerate the empowerment of rural women and environmental sustainability, a regional initiative that will develop pilot actions in Honduras, Jamaica and Dominican Republic, reinforcing the commitment to achieving the SDGs, especially with the goal of accomplishing gender equality, as evidenced by its 2021-2030 Strategic Framework and the Organization's Gender Equality Policy.

The Programme considers raising awareness and developing the capacities of governments to address the empowerment of women producers from the integration of gender-transformative approaches with the recovery of ecosystems and biodiversity, along with the implementation of a Farmers Field School programme focused on women producers, which will be enhanced by the development of guidelines for standards and tools aimed at strengthening and certifying sustainable productive practices of rural women for access to the local, national and regional market. Finally, to scale the scope of the Programme and promote the development of strategic alliances for the sustainability of the Programme results, a regional platform will be launched for the exchange of knowledge on gender-transformative practices in the agri-food sector for the conservation of biodiversity and ecosystem restoration.

In order to publicize this initiative and strengthen existing alliances, FAO invites the governments of the region, private sector entities and rural producer organizations to a launch event for the Programme.

Methodology

The launch event will be held in Santiago, Chile. The event will be online, which means that the live event will be transmitted via streaming at regional level, through FAO Americas accounts.

The event will have simultaneous translation from Spanish to English.

Participants

"Mr. Mario Lubetkin, FAO Deputy Director-General and FAO Regional Representative for Latin America and the Caribbean.

"Dominican Republic representative

"Honduras representative

"Jamaica representative

"Female rural leader, Dominican Republic

"Ms. Claudia Brito, FAO Policy Officer for Latin America and the Caribbean. Expert on Gender, Social and Institutional Systems.

Savouring heritage through forgotten foods

Rediscovering Africa's native foods for a sustainable agricultural renaissance

Regionally adapted crops, once central to Africa's diverse cultures and food traditions, have slowly

become forgotten. As the world tackles pressing challenges like food security, climate change and environmental sustainability, these treasures deserve another look.

18/07/2024

Africa's culinary landscape is a rich tapestry of biodiversity and tradition, holding beneath its vibrant surface a treasure trove of forgotten foods. These regionally adapted crops, once central to the continent's diverse cultures, are critical to revisit as the world tackles pressing challenges like food security, climate change and environmental sustainability.

African agriculture holds a vast, untapped potential that can transform the continent's socio-economic landscape. Rich with diverse climates and fertile soils, Africa hosts a wealth of native crops that offer both nutritional benefits and ecological sustainability.

As global demands on food systems intensify, the continent stands ready to reclaim its agricultural heritage and chart a sustainable path forward that fosters human capital development, job creation, industrial growth, structural transformation and the preservation of ecosystems.

Recognizing this, the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) and the Forum for Agricultural Research in Africa (FARA) launched the Integrating Africa's forgotten foods for better nutrition publication together with a Compendium of Forgotten Foods in Africa, which catalogues 100 native foods that hold the key to sustainable and resilient food practices.

"The list is not exhaustive, but we tried to make a selection based on potential geographic adaptability coverage and availability of nutritional information," said Mphumuzi Sukati, FAO Senior Food and Nutrition Officer based in the Organization's regional office for Africa.

The significance of these foods stretches far beyond their nutritional value. Food is a powerful expression of cultural identity, communal bonds and ancestral wisdom.

Traditional dishes and the ingredients that compose them are imbued with stories and meanings that have been passed down through generations.

FAO and the Forum for Agricultural Research in Africa have catalogued 100 native foods, like baobab and fonio, that hold the key to sustainable and resilient agrifood systems.

Among the hundred forgotten foods featured are two varieties of fonio, a highly nutritious grain long cultivated across West Africa from Senegal to Chad. White fonio thrives in poor soil conditions and is known for its fast-growing cycle, while black fonio is primarily grown in Nigeria and the northern regions of Togo and Benin. Fonio is exceptionally versatile in its culinary uses: the seeds can be cooked as a staple like couscous, ground into flour for bread or used to make both thick and thin porridges. The whole seed can also be popped like popcorn.

Another standout in the compendium is the baobab fruit, grown on what is known in Madagascar as the "Tree of Life." Given the particular shape of this majestic plant, an Arabian legend has it that "the devil plucked up the baobab, thrust its branches into the earth and left its roots in the air."

Revered for its longevity, with some trees living up to 1 000 years, baobab is steeped in myth and nutritional value and grows across the dryer areas of the continent. Rich in vitamin A, antioxidants and soluble fibre, baobab fruit is consumed in various ways. It can be eaten dry as a snack or mixed with milk to create a nutritious porridge, providing essential nutrients that support vision, immune health and digestion.

In many parts of the continent, the legacy of traditional agriculture has been marginalized by the shift towards cash crops and intensive farming methods. This shift has not only altered the landscape but also the social fabric of communities. Traditionally, African agriculture was a collective endeavour where knowledge, often held by women, was crucial for the cultivation of diverse crops.

The reintroduction of crops, adapted to this land and climate, is a step towards ecological balance. These crops are naturally resistant to many local pests and diseases

and are well-suited to the climate and soil conditions of their native habitats, requiring fewer agricultural inputs than their imported counterparts.
By cultivating them, farmers can reduce their reliance on chemical pesticides and fertilizers, enhancing biodiversity and sustaining soil health.
The resurgence of traditional foods is about more than just eating. It's about preserving a heritage, sustaining the environment and empowering communities.
The path to rediscovering Africa's traditional foods also represents a vital shift towards fostering local food trade where communities have control over their own agrifood systems, from the seeds they sow to the crops they harvest and consume.
This emphasis on trade is crucial for food security, particularly in regions vulnerable to market fluctuations and climate impacts, as it can foster new business opportunities, increasing production and adding value to reach new markets.
From the bustling local markets where these foods regain their place, to the kitchens where they are transformed into aromatic dishes, the resurgence of traditional foods is about more than just eating. It's about preserving a heritage, sustaining the environment and empowering communities. It's a movement that intertwines the goals of cultural preservation, food security and environmental sustainability.
The FAO and FARA's efforts, through initiatives like the compendium, serve as both a resource and a catalyst for this movement. Africa's agrifood systems stand before a profound opportunity. By reclaiming and celebrating its culinary traditions, the continent is not merely looking back to its past, it is paving a sustainable pathway for the future.

Women farming for bigger and better yields in Nepal

FAO/ Sewa Bhattarai

Farmer Field Schools help to turn around perspectives and degraded lands.In the Churia region of Nepal, a watershed area with severe land degradation exacerbated by the effects of climate change, Gita Adikhari and her fellow community members are learning more effective and environmentally friendly agricultural techniques through an FAO Farmer Field School, financed by the Green Climate Fund.

15/07/2024

Gita Adikhari realised something significant had changed when her farm in the Jhapa District of eastern Nepal yielded nearly double the amount she would normally harvest.
The bumper potato crop was not by chance, but as a result of learnings from a Farmer Field School (FFS) run by the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) with funding from the Green Climate Fund.
The increased yield of potatoes "was like confirmation that we were doing things right, and it motivated me to keep learning and improving our farming methods for even better results later on," says the 47-year-old farmer.
The region in which the FFS are concentrated is Churia, the watershed area of the country, where Gita and her fellow students also live. This region faces an array of environmental issues, such as deforestation, soil erosion and loss of biodiversity.
These challenges coupled with the impacts of the climate crisis are putting pressure on local community members' livelihoods. As rainfall becomes increasingly erratic and temperatures rise, Gita says: "We're seeing crops struggle to grow like they used to, and sometimes they fail altogether."
In order to reduce pressure on forests, farmers are learning how to cultivate forage and plant trees for fodder on their own land. This helps to curb uncontrolled grazing and the depletion of the soils.
An overarching aim of the learnings is to make farming systems more resilient to climate change. For example, in order to reduce pressure on forests for fuelwood and forage, the FFS trains farmers to cultivate forage and plant trees for fodder on their own land and to collect dung and urine from livestock for liquid fertilizer and compost. These practices all help to curb open and uncontrolled grazing and the depletion of the soils.
Thanks to the project's restoration efforts, 11.48 million tonnes of CO_2 equivalent will be reduced over the next 20 years.
Since attending the trainings, Gita says, "I've changed a lot of things on the farm. Before, I didn't know much about farming practices, so I used chemical fertilizers without really understanding their harmful effects or how much to use. I also didn't know which crops to grow

together. But now, I've started using jholmol (homemade bio-fertilizer and bio-pesticide) and compost made from manure."

Another important element that the FFS demonstrates is how to use biochar, a charcoal-like substance made from crop residue, to improve the soil and mulching techniques to conserve soil moisture. These practices are used alongside intercropping to make cultivation more efficient while providing organic matter to fertilise the new crops.

Farmer Field Schools are also about boosting the confidence of women farmers who traditionally have not had a voice in household or community decisions. Gita feels that this has changed and now shares her opinions and gets involved in the community.

Growing confidence

Although Gita's husband runs a small shop in the community, many of the men in the region are working overseas. Therefore, Gita describes, "The majority of the farm work falls on women's shoulders. This means we have to juggle between farm work and household chores, which can be tough. Plus, we often lack the proper infrastructure and knowledge to work efficiently, which affects our productivity."

Though women are doing the majority of the work, they still struggle with having a voice in decisions due to cultural and traditional norms.

Gita explains, "In our rural community, women don't get many opportunities to speak up or share their thoughts openly because of our culture. It's just how things have always been, and it made me feel like my voice didn't matter as much."

For this reason, the FFS works with the women, not only to gain a better living from their land but also to raise their confidence. "I'm no longer afraid to share my opinions and get involved in the community," says Gita.

Actively involving women in decisions on agriculture and managing rural resources enhances the community's resilience and promotes greater gender equality, says Gita. Her role is particularly crucial as the leader of the 22 women out of 28 students.

Despite the challenges, "I have hope for the future of the Churia region. With proper conservation efforts and sustainable practices, we can work towards restoring the health of the ecosystem," Gita says.

It's that aspiration which is at the heart of the project. Working closely with a range of actors including all levels of government and community-based organizations, the project is helping Gita and her fellow farmers build up both their own confidence and their region's future.

Climagte change........

where deforestation is often lower even than in national parks.

Small-scale farmers in Indigenous communities have been practicing sustainable farming for centuries. This makes their traditional knowledge invaluable to climate mitigation and adaptation, particularly in agriculture.

Increased, targeted climate finance is essential for Indigenous Peoples to continue playing these crucial roles. It can strengthen our ability to determine and implement climate priorities, to the whole world's benefit.

Global leaders must understand that it is not just Indigenous livelihoods that stand to improve. If strengthened, our communities and territories can continue serving as bases of global climate resilience, while contributing to transforming entire food systems for the better.

It's time to make climate finance work for Indigenous Peoples. It is not enough to simply increase the available funds for climate finance - the global community must make the necessary choices to ensure that investments reach them.

Supporting the climate priorities of Indigenous communities is not just a moral imperative. It is essential to promoting sustainable development, social justice and inclusive growth for all.

Helen Biangalen-Magata is an Indigenous climate activist based in the Philippines. She currently works as a Communications.

Indigenous ......

in response have devastated beneficial species. As yields drop, fewer seeds are conserved, and many are sold to make up for lost income.

Ingry Paola Mojanajinsoy and the Indigenous Association of Cabildos Inga are fighting back. By using an IPAF grant to establish a new Amazonian seedbank in Putumayo, she's reinvigorating the Inga's traditional practices and protecting biodiversity.

"Amazonian seeds hold great importance as they've been passed down through generations," Ingry explains. "They thrive without the need for fertilizers or chemicals, provided they're planted in suitable soil and during the correct season."

Through her work, Ingry is helping to restore the very foundation of Inga society: suma kausangapa. In this holistic understanding of well-being, the harmonious relationship between humanity and nature is of utmost importance.

To date, over 212 projects have received IPAF grants in Latin America and the Caribbean, Africa, and Asia and the Pacific.

Together, they are drawing on Indigenous Peoples' ancestral knowledge to conserve ecosystems, build connections and preserve their ways of life - restoring the balance between humanity and nature.

Publication date: 08 August 2024

Who are Indigenous Peoples?

Diversity between regions and countries, and differences in backgrounds, cultures, history, and conditions have proved extremely difficult for the development of one single definition, at an international level, applicable to all Indigenous Peoples' communities. In accordance with international consensus, FAO abides by the following criteria when considering Indigenous Peoples:

"Priority in time, with respect to occupation and use of a specific territory;

"The voluntary perpetuation of cultural distinctiveness, which may include aspects of language, social organization, religion, and spiritual values, modes of production, laws, and institutions;

"Self-identification, as well as recognition by other groups, or by State authorities, as a distinct collectivity; and

"An experience of subjugation, marginalization, dispossession, exclusion or discrimination, whether or not these conditions persist.

KEY DATA ON INDIGENOUS PEOPLES

There are 476 million Indigenous Peoples in the seven socio-cultural regions of the world, in 90 countries, belonging to more than 5,000 different groups.

Asia has the largest concentration of Indigenous Peoples with 70.5 percent, followed by Africa with 16.3 percent, and Latin America with 11.5 percent. In Canada and the United States of America, Indigenous Peoples represent 6.7 percent of the total population.

Indigenous Peoples make up 6.2 percent of the global population with the majority living in middle-income countries.

Indigenous Peoples represent more than 19 percent of the extreme poor.

Indigenous Peoples' territories encompass 28 percent of the surface of the globe and contain 11 percent of the world's forests.

Indigenous Peoples are guardians of most of the world's remaining biodiversity.

Indigenous Peoples' food systems have high levels of self-sufficiency ranging from 50 percent to 80 percent in food and resources generation.

In Brief: Indigenous Peoples' food systems

FAO and the Alliance of Bioversity and CIAT, 2023

This In Brief publication summarizes the information contained in the extensive publication "Indigenous Peoples' food systems: Insights on sustainability and resilience from the front line of climate change", published in 2021. It focuses on the common and unique sustainability elements of Indigenous Peoples' food systems, in terms of natural resource management, access to the market, diet diversity, indigenous peoples' governance systems, and links to traditional knowledge and Indigenous Peoples' languages. Indigenous Peoples' food systems are essential to achieve the Zero Hunger Goal.

Labelling and certification schemes for Indigenous Peoples' foods

FAO and the Alliance of Bioversity and CIAT, 2022

This review, for the first time to date, analyses the potential of labelling and certification schemes for Indigenous Peoples to market their food products. Specifically, it looks at those schemes that are designed by, with and for Indigenous Peoples, and that can provide economic, social and environmental benefits while protecting and promoting their unique values centered around the respect of life and Mother Earth.

Indigenous Peoples' food systems: Insights on sustainability and resilience from the front line of climate change

FAO, The Alliance of Bioversity and CIAT, 2021

This publication provides an overview of the common and unique sustainability elements of Indigenous Peoples' food systems, in terms of natural resource management, access to the market, diet diversity, indigenous peoples' governance systems, and links to traditional knowledge and Indigenous Peoples' languages. While enhancing the learning on Indigenous Peo-

ples food systems, it will raise awareness on the need to enhance the protection of Indigenous Peoples' food systems as a source of livelihood for the 476 million Indigenous Peoples in the world, while contributing to the Zero Hunger Goal.

The White/Wiphala Paper on Indigenous Peoples' food systems
FAO, 2021

This White/Wiphala paper on Indigenous Peoples' food systems is the result of collective work by Indigenous Peoples' representatives and experts, scientists, researchers, and UN staff. Over 47 different units, organizations, and institutions have contributed to the Paper from the seven socio-cultural regions. This final version of the White/Wiphala paper has been coordinated by the Global-Hub on Indigenous Peoples' Food and Knowledge Systems and edited by a Technical Editorial Committee, and summarises the main points received.

Territorial management in Indigenous matrifocal societies
FAO and IWGIA, 2020

In recent years, the interests on the social world and the physical world of Indigenous Peoples have been on the increase, resulting in a gradual growth of literature on Indigenous Peoples of the world. Such works have provided an understanding on the situation of Indigenous Peoples. However, more studies are required on documenting Indigenous Peoples' knowledge and practices.

The current work was taken up as part of the appreciative inquiry and effort to contribute towards the body of knowledge on Indigenous Peoples' social world and their landscape. In this regard FAO in collaboration with IGWIA and other partners studied four cases of matrilineal and matrilocal indigenous societies: Khasi, Wayuu, Mosso and Shipibo-Conibo people.

Restricted local food production exacerbates the humanitarian crisis in the Gaza Strip

Intensified hostilities, access constraints and damage to agriculture have heightened acute food insecurity for Gazans

Most agricultural land in the Gaza Strip has been destroyed by the conflict. Farmers are increasingly relying on humanitarian aid and canned food.

05/08/2024

Mohamed El Yaty recalls the time before 7 October with longing and sorrow.

"We used to wake up at 6 am, finish work at noon, then go back around 'asr prayer time at around 4 pm until maghrib prayer time. It was all work, work," says the 39-year-old farmer from Deir al-Balah in the central part of the Gaza strip.

Mohamed has lost 22 family members to the conflict. His once 13 dunums (13 000 square metres) of land, abundant with greenhouses, has been destroyed by razing and heavy shelling. This has been true for most of the agricultural land in Gaza.

He can now only work on half of his land, drastically reducing his yields of eggplants, cucumbers, peppers and tomatoes.

Gaza was once largely self-sufficient in producing vegetables, dairy, poultry and fish. It also produced a large part of the red meat and fruits its population consumed. But recent hostilities have unleashed destruction on Gaza's land, virtually decimating the Strip's agrifood system and bringing agricultural activities to an almost complete halt. Food security and nutrition conditions have also drastically worsened.

Mohamed's diet now consists primarily of canned foods.

"Before the war, we had food it was available and accessible. Meats, vegetables, everything was available. Good food. Today, everything is canned," he says.

Yousef Al-Masri's house was destroyed by the bombing. He is now salvaging the harvest he has left in his damaged greenhouse. ©FAO/ Yousef Alrozzi

In the southern part of Gaza, in the city of Khan Younis, Yousef Al-Masri's home was destroyed, and he was forced to move to a safer area, three kilometres away from his house and his farm.

"My home was at my farm. In the morning, my workers and I would harvest and plant, and we were

100 percent happy," he says.
Before 7 October, this 53-year-old farmer grew peppers, eggplants, cabbage, tomatoes and corn on his farm. It was his source of livelihood, income and in many ways, dignity. His production, along with that of other local farmers, provided nutritious food for many people in Gaza.
A recent satellite analysis by the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) reports widespread damage to agricultural infrastructure across Gaza, including damage to over 57 percent of total cropland, the destruction of 33 percent of greenhouses and significant losses in wells and solar panels.
A severe shortage of fodder and water has resulted in the deaths of about 70 percent of livestock since October 2023. Additionally, about 70 percent of the Gaza Strip's fishing fleet has been decimated. Only small-scale agricultural, livestock and fishing activities continue when security allows.
Farmers like Yousef and Mohamed are essential to Gaza's food supply. However, Yousef and other farmers, herders and fishers in the Gaza Strip are struggling to maintain their agriculture assets, sources of nutrition and income due to the escalation of hostilities and lack of availability and access to critical agricultural inputs.
"There are no tools and equipment; there's no water… it costs a lot. There are no pesticides, no fertilizers, no plastic," says Yousef.
"One hour of water would cost me 2.5 to 3 shekels before 7 October. [Today] it costs me anywhere between 70 to 90 shekels per hour," Yousef says.
"Our conditions are very difficult in terms of everything: electricity, water, houses. What more can I say… We are not going to find food-this agricultural season is gone. Next season we won't find anything to grow," he adds.
The Data: Unprecedented food insecurity across the Strip
According to data published by the Integrated Food Security Phase Classification (IPC) global initiative on 25 June 2024, 96 percent of the population in the Gaza Strip will face high levels of acute food insecurity through September 2024. Under current conditions, nearly half a million people are at risk of starvation. This staggering statistic translates to one in every five Gazans facing extreme hunger and over 20 percent of the people in the Strip go entire days and nights without eating.

Before 7 October, Mohamed El Yaty's vegetable production, along with that of other local farmers, produced nutritious food for their communities in Gaza.0
The quantities of international humanitarian food aid, consisting of mainly non-perishable canned foods, are insufficient due to blockades. Moreover, though canned and packaged foods are indispensable and are keeping people alive,
Continue -page 34
these items cannot replace fresh nutritious food like milk, red meat and vegetables.
Recognizing this nutritional gap, FAO, supported by the governments of Belgium, Italy and Norway, is delivering barley fodder in Gaza to safeguard the surviving animals and increase milk production from small ruminants.
Sheep and goat milk are particularly beneficial for children due to easier digestibility, lower lactose and rich nutrient content, including high-quality proteins and favourable fatty acids. These dairy products are crucial for children's survival and nutritional needs.
FAO is also helping farmers access essential supplies such as fodder concentrate, greenhouse plastic sheets, water tanks, animal vaccines, veterinary kits and other inputs all critical for restoring their livelihoods and ensuring food security.
However, the capacity of FAO, the United Nations and other humanitarian organizations to deliver life-saving assistance to Gazans depends on critical factors, namely establishing a lasting ceasefire and securing unimpeded access to humanitarian aid.
Immediate investment is also crucial to protect the remaining livestock and farms and to support the rapid recovery of the damaged agriculture and food system infrastructure caused by the conflict.
Despite mounting challenges, Mohamed is adapting to his damaged greenhouses and improvising with outdoor planting. "I had to grow the eggplants outdoors because I couldn't plant them inside the greenhouse there's no cover, no plastic sheeting, nothing. Of course, our production has dropped by 50 percent," he says.
Relying on their own resilience, Gazans are doing what they can to eat, work and survive, awaiting an end to the conflict to rebuild their livelihoods.

Need to High-Level Roundtable on Agrifood Transformation System

07/08/2024

Rome/Maseru - FAO Director-General QU Dongyu on Tuesday addressed a High-Level

Roundtable on Agrifood Systems Transformation in Lesotho, where he called for immediate critical action amid a steady rise in hunger levels in Africa.

Qu addressed the event in Maseru, entitled "Deepening collaboration to accelerate the attainment of Sustainable, Resilient, and Inclusive Food Systems in Lesotho to mitigate future shocks," on behalf of United Nations agencies working to end hunger and poverty in Lesotho.

The roundtable was also attended by delegates from the International Fund for Agricultural Development (IFAD), the UN Resident Coordinator Office and the World Food Programme (WFP), as well as His Majesty King Letsie III of the Kingdom of Lesotho.

The Director-General stressed the importance of coordination, timely delivery, and of not wasting time.

He advised that the first step is to build strength, followed by finding innovative solutions and then swiftly taking action.

Qu also set out the three components of food security, namely food security, food availability, and food affordability, noting that they presented problems of various levels in every country of the world. He also noted the three categories of food quality, referring to staple food (first level) to meet the basic food security requirements of a nation, followed by nutritional food to address malnutrition, and thirdly healthy food for a balanced life.

The Director-General commended the King of Lesotho, Letsie III, for having designated August as "Food Month" in the country, which reflected the importance of food security for the government. Qu went on to say that agrifood systems transformation was critical for food security and that this required the collective commitment and action of all partners, from across the spectrum, in support of the Sustainable Development Goals. "We all need to work together as one big team," Qu said.

His comments follow FAO's 2024 State of Food Security and Nutrition in the World (SOFI) report, which estimates that more than 730 million people worldwide faced hunger in 2023 and that more than 2.3 billion were moderately or severely food insecure.

In Africa, hunger has been steadily rising since 2015, and in 2024 Africa was the region with the largest percentage of the population facing hunger - more than 20 percent. If current trends continue, about 582 million people will be chronically undernourished in 2030, half of them in Africa, according to the report.

Regarding the situation in Lesotho, the Director-General encouraged local authorities to take advantage of the country's unique climate and geography, which is characterized by ample water, hills, and valleys that are well-suited for aquaculture.

The Director-General also urged them to focus on making agriculture resilient to climate change and to invest in strategies such as increasing irrigation, cultivating drought-resistant crops, and improving livestock breeds.

Qu concluded by saying that "Today's event brings together key decision-makers and partners, and all friends, together, to discuss how to support Lesotho first, from Lesotho, beyond Lesotho, to Africa and other parts of the world - this is the real value, vision and mandate of FAO, and of all the UN agencies."

FAO reaffirms its commitment to working closely with all relevant partners, Qu said.

भू-क्षय न्यूनीकरणका उपायं

- वस्तीको माथिल्लो भागमा कुलो बनाई पानीको उचित निकास दिऔं,
- घरभित्र वा वरिपरिको जमिन चिरा परेको भए सुरक्षित स्थानमा बसौं,
- नदी वा खोलामा बाढी आएमा तल्लो भागमा बस्ने जनसमूदायलाई सुचना दिऔं,
- जमिन चिरा परेको स्थानलाई पुरौं र सजगता अपनाऔं,
- भौगौलिक अवस्था विचार गरेर मात्र बाटो, कुलो वा नहर जस्ता संरचना बनाऔं,
- जथाभावी डोजर/ स्काभेटर प्रयोग नगरौं,
- विकास गर्दा विनाश ननिम्त्याऔं ।

नेपाल सरकार
विज्ञापन बोर्ड